IOANNIS ENGENERIO I.V.D.

TVMVLTVARIA EXPOSITIO RVBRICAE ET .L.1.ff. SI CERT. PETAT. ET EXAMEN BARTOLI.

Item Commentaria ad .§. Mutui Datio. ad .§. Appellata. ad .l. Cum quid.

PAPIAE
Apud Hieronymum Bartolum.
M D LXVI.

ILLVS^mo AC REVER^mo S. R. E. CARDINALI GVIDONI FERRERIO, IOANNES ENGENERIO S. P. D.

VM multæ sint artes, & facultates, Cardinalis Illustriss. quibus magnam inter mortales gloriam consequi, plurimumq; vtilitatis humano generi afferre possumus, tum nulla (mea sententia) præstantior est, aut libero homine dignior, nulla in qua maiori cum beneficio communis hominum societatis versari liceat, quàm Iuris ciuilis recte interpretandi disciplina. Nam & omnis cuiuscumq; rei subobscuræ interpretatio non potest per se non esse laudabilis, cum ab interiori quodam lumine proficiscatur, quod mentem ad ea percipienda illustrat, quæ sponte assequi vnusquisq; non facile posset, & tantam præterea vtilitatem hominum continet lex ipsa, & Iuris ciuilis constitutio (circa quam præclara hæc facultas versatur) vt sola nos ad summum illud bonum, Ciuilem nimirum fœlicitatem, perducere possit. Sed ea potissimum de causa ij præclare operam suam ponere mihi videntur, qui se ad leges recte interpretandas, & æquitate explicandas conferunt, quòd hac nostra ætate, cum cæteræ omnes facultates multo etiam inferiores absolutæ iam sint & perfecte, hæc vna, de qua loquimur, Iuris disciplina, manca adhuc & imperfecta remanet, adeo enim confusè tractata est, adeoq; sophisticis quibusdā laqueis implicita, ac tenebris obruta mens Legislatorum, à Bartolo cæterisq; qui eum sequuti sunt doctoribus, vt nulla res alia sit hoc tempore, quæ emendationem, & correctionem magis requirat, & quasi luce quadam indigeat. Iustiniano, vt ipse testatur, propositum id fuit, Iuris ciuilis scientiam certis cognitionis finibus terminare, ac quantum fieri posset ordine dispositā tradere, & quoniam ex pace publica pendere publicum bonum intelligebat, in eo præcipue elaborandum sibi putauit optimus Legislator, vt controuersiarum multitudinē amputaret, litesq; quàm breuissimas & paucissimas efficeret. Sed contra, nostros interpretes multis, ijsq; falsis disceptationibus omnia peruertisse videmus, Noua enim quæq; certatim temere coaceruantes, perpetuoq; obseruantes omnia, quæ vnicuiq; sin-

gulis priuatis in causis scribi placuit, infinitum hoc studium reddiderunt, & in immensam voluminum multitudinem cogerunt. Hinc orta litium immortalitas, & earundem infinitus pene numerus, non sine maximo humanæ societatis detrimento, prudentissimorumq; virorum ludibrio, qui leges nobis æquissime conscriptas reliquerunt, ad quarum cognitionem quicumq; hodie se istorum ductu applicant, prius interituros quàm ad exoptatum finem perueniant, certo sibi persuadere possunt. Ex quibus facile cognosci potest, eorum scripta nihil propemodum habere cum vera legis interpretatione commune. Nam cum nihil aliud sit legis interpretatio, quàm ipsamet lex clarioribus verbis explicata, manifeste apparet legis intentioni, & proposito fini contrariam interpretationem non esse dignam, quæ hoc nomine appelletur, cum fieri non possit, vt eadem res sibi ipsi repugnet, atq; aduersetur. Sed & illud aperte probat horum labores inanes prorsus esse, & (nisi fortuito) nemini vnquàm profuturos, quòd sine delectu, & ordine vllo congesti sunt, neq; ratione consistunt. Quodcunq; enim ratione fit naturæ operibus non dissimile existat necesse est, cum ratio ipsa imago quædam sit illius summi principij, à quo natura vim suam & originem ducit: at quis non videt naturam, si quod isti fecerunt, sibi peragendum sumpsisset, nequaquam eodem modo operaturam fuisse? Summe enim artificiosam eam esse, pulcherrimoq; semper ordine progredi constat. Sed præterquàm quòd ad publicam vtilitatē parum est accomodata ab istis affectata ingenij, & doctrinæ laus, dum nimia ambitione ducti sophisticis quibusdā subtilitatibus leges cauillando, maioremq; rerum copiam longe à proposito accumulando, acutiores, & doctiores videri volunt: aduersatur non solum Iustiniani, sed omnium etiam clarissimorum Legumlatorum sententiæ, ad legem interpretandam singulos casus, qui sub ea compræhendi possunt enumerare, ipsamq; nulla prorsus adhibita mensura extendere, atq; restringere, res enim est infinita, & quam vel plurimum labores, non tamen con
" sequi valeas, vt præclare nos admonet Aristoteles lib. 1. Rheto. Præ-
" termittuntur inquit, etiam multa consulto, quorum species consequi
" omnes, non tam difficile esset quam infinitum, vt si non modo vulnera
" taxarentur, sed & ferrum, & tum modus, & magnitudo, tum genus ferri
" quo vulnus esset illatum. Multiplicari enim hæc in quantumlibet pos-
" sunt, ac deferat vita citius quam enumeres omnia. Quare si ratio hæc
" omnis incerta infinitaq; est, leges autem scribere, ac statuere summa vi-
" tæ necessitas cogit, necesse est vt verba earum simpliciter, atq; in vniuer
" sum concipiantur. Verumtamen vt concedamus ad leges perfecte explicandas† idoneum esse vsitatum hoc scribendi genus, quod tamen (quotidie emergentibus non præcogitatis casibus) fieri non posse dicimus,

† ex hac parte

mus, necessario consequitur ex rerum copia, & multitudine tantam obscuritatē, & confusionem gigni, vt hac ipsa quasi obruta mens legis vix ab vllo intelligi possit. Postremò nihil aliud agere mihi videntur qui supradictam interpretandi rationem sequuntur, quàm æquitatem quæ Legis scriptæ emendatio quædam est tollere, & consequenter Iuris prudentiam facere nullam, ad quam tamen necessario cōfugiendum est in his omnibus quæ scripto (quo omnia complecti nō possunt) expresſim cauta non reperiuntur, ea enim ex bono & æquo definire ad Iureconsultum pertinet, non alia ratione quàm vniuersalia medendi artis pronuntiata, opere & vsu quotidiano moderari, ac temperare medici solent, quod in Iuris ciuilis disciplina tanto magis vsu euenire necesse est, quanto ciuiles hominum actiones quæ à lege determinantur humano corpore mutabiliores sunt, magisq; varios, atq; insignes præter nostram opinionem, casus nanciscuntur. Cæterum istam Iuris docendi viam, quam (sic mihi persuadeo) Papinianus, & Scæuola si viuerent nō mediocriter riderent, tamet si vt inutilem prorsus, & molestam nunquam probauerim, non est instituti mei quicquam de Bartoli gloria detrahere, cum vir ille propter multos, & maximos labores, admirabileq; ingenium non exiguam laudem sit consequutus, vel ea præsertim de causa quòd ea ætate vixit qua liberales artes extinctæ penè iacebant. Neq; id mihi assumo, vt tot præclarissimos nostri temporis professores Iuris notare velim, nanq; omnibus compertum est, quantam vim obtineat cōsuetudo, & mos inueteratus, quamq; difficulter, vbi radices longo tempore propagauir, euelli possit, nemoq; ignorat vetustissimo iam vsu receptam hanc doctrinam à maioribus nostris Iure quodam hæreditario ad nos peruenisse. Non possum tamen non illorum conatus honestissimos iudicare, qui operā suam, & curam consumunt vt Iurisprudentiam sinceritati suæ restituant, ac in veterem statum vindicent. Quam ad rem cum plurimum momenti habiturum existimem si absq; vllis ambagibus plana via leges omnes explicarentur, visum est mihi faciendum, vt quid in ea re præstare possint exiguæ ingenij mei vires tentarem. Itaq; (licet festinanter) paucissima quædam capita breuissimis Commentarijs interpretanda sumpsi, quibus tamen addendum putaui, vt quæ à Bartolo, & alijs plerisq; in suis ad easdem leges Repetitionibus dicta sunt, in disquisitionem vocando, maxima ex parte falsa esse, nedum inutilia, & aliena à proposito ostenderem. Nam, quod supra dixi, istorum scriptis remorari potius, quàm adiuuari studia adolescentū, apertius me hac ratione probaturum existimaui: accedit quòd cum plura aliquando, quæ ad rectā legum interpretationem spectant, scribere in animo habeam, imitari solertem agricolam volui, cui fundum colenti priusquam sementem inijciat expedit terram vo-

mere

mere inuertere,quo rubi,& inutiles herbæ emoriātur. Hanc autem acceleratam meam commentationem, cum hoc tempore quo in omnibus propè Italiæ Gymnasijs, circa eandem Iuris ciuilis partem versantur legum professores in lucem edam. Illustriss. ac Reuerendiss. nomini tuo dedico, atq; consecro, vt sit omnibus testatum argumentum summi illius honoris, qui à me tuis maximis, clarissimisq; virtutibus debetur, quas ego tunc primum cognoscere, & admirari cœpi, cum Sedis Apostolicæ Legati munere apud Venetos fungebare, secutus vnà cum vniuersa Patria grauissimum totius Senatus testimonium, qui cum te incredibili studio amplecteretur, votisq; tuis mirum in modum faueret, pietatem, modestiam, iustitiam, sapientiamq; tuam ad cœlum laudibus ferebat. Quapropter cum multis iam antea nominibus deberem Nobilissimis, atq; Lectissimis viris Ioanni Baptistæ, Ptolomeoq; Fagnanis dignitatis tuæ studiosissimis, tum vero multo maiori beneficio me illis deuinctum sentio, quod me in notitiam, & clientelam tuam perduxerint, si quidem factum est ex illo tempore, vt laudatissimos tuos mores magis perpexerim, & abs te singulari quadam humanitate, omnes facile superari expertus sim, qua vna me tibi tantum debere, adeoq; allectum esse fateor, vt quicquid possim consilio meditari,aut efficere omnino exiguum,ac tenue fiat animi mei erga amplitudinem tuam testimonium. O hominem felicem, quandoquidem te diuina prouidentia cum Illustriss. Carolo Borromæo, qui cum antea cognatione coniunxerat singulari beneuolētia, & eximijs virtutibus sociauit, ac postremo in Cardinalatus dignitate vnà cum eodem collocauit, vt tot, tātaq; animi bona duplicata, atq; geminata sanctitatis, & innocentiæ exemplar Reipubl. Christianæ gloriósissimum præ se ferant. Quod ab omnibus qui recte sentiunt faciendum est, ego facere non desinam, Deum Opt. Max. precibus orabo, vt diuinam vtriq; vestrum gratiam cumulatissime elargitus, ambos quàm diutissime seruet, atq; fortunet. Dat. Ticino xiiij. Cal. Aprilis. M D LXVI.

IOANNIS ENGENERIO I.V.D.

TVMVLTVARIA EXPOSITIO RVBRICAE ET LEGIS .I.ff. SI CERT. PETAT. ET EXAMEN BARTOLI.

Digestorum seu Pandectarum Lib. XII. Titulus .I. De Rebus creditis. si certum petatur, & de certi condictione,

COMPROBAT Prætoris Titulum de Rebus Creditis habere generalem significationem, & conuenire uarys Iuribus insertis sub ipso. Diuiduur iste contextus in præfationem & exposuionem, & expositio complectiur quinque rationes Sylogisticas & duo Correlaria.

Vlpianus lib. 26. ad Edict um Lex. I.

BENE est, priusquam ad verborum interprætationem perueniamus, pauca de significatione ipsius Tituli referre. Quoniam igitur multa ad contractus varios pertinentia Iura sub hoc titulo Prætor inseruit, Ideo rerum creditarum titulum præmisit. Omnes enim contractus quos alienam fidem secuti instituimus complectitur. Nam (vt libro primo quæstionnm Celsus ait) credendi generalis appellatio est, Ideoq; sub hoc titulo Prætor & de commodato & de pignore edixit, Nam cuicunq; rei assentimur alienam Fidem secuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur. Rei quoq; verbum vt generale Prætor elegit.

BENE EST Inquit referre pauca de significatione Tituli. Vt tollatur, scilicet, difficultas quæ potuisset ortum habere à significatione verbi credere, quod plerunq; mutui dationem tantum demonstrat. Et ne appareat inconuenienter egisse Prætorem, qui præmiserat materiæ multiplici titulum, qui videbatur habere singularem appellationem, Et comprobetur hunc ipsum titulum extendi quoq; ad multos alios contractus, & potuisse à Prætore eligi in generali significatione ad indicandam ampliorem materiam mutuo. Quod vero inquit, PRIVSQVAM AD INTERPRAETATIONEM VERBORVM PERVENIAMVS. Interprætationē verborum intelligit expositionem Iurium Prætoris quæ nō habemus. Erat autem idipsum faciendum ante dictam interprætationem, quoniam declaratio significationis tituli se habet ad eamq; est materiæ significatæ per titulum, sicut se habet titulus ad materiam. Titulus vero præcedit materiam prioritate ordinis. Præmissa propositio non est pars neq; confirmatio Sylogisticæ rationis vt sensit Pau. de Castro, sed pura præfatio, QVONIAM IGITVR &c. Conuenienter inquit fecit Prætor huic materiæ præmitendo titulum De Rebus Creditis, qui generalem significationem habet non impropriam. Et ratio ita colligenda est. Materiæ generali conuenit titulus generalis, sed proposita materia Prætoris est generalis, ideo conuenit illi generalis titulus. Propositam materiam esse generalem constat.

QVONIAM MVLTA AD CONTRACTVS VARIOS PERTINENTIA IVRA SVB TITVLO PRAETOR INSERVIT. Rursus, diximus cōuenire propositæ materiæ generalē titulū, sed rerū creditarū titulus ē generalis. Igitur huic materiæ

conuenit, at quia conuenit. IDEO RERVM CREDITARVM TITVLVM PRAEMISIT. Itaq; particula. QVONIAM IGITVR. Proſilogiſmus eſt. Verſiculus vero. IDEO &c. Correlarium inſequens Sylogiſticam rationem ex puris particularibus affirmatiuisq; in ſecunda figura. quo licet res non demonſtretur, connotatur tamen cōgruentia & conuenientia quædam: OMNES ENIM &c. Diximus inquit propoſitum titulum generalem eſſe. Comprobatur, quod multa complectitur eſt generale, iſte titulus multa complectitur, eſt igitur generalis. Quod hic titulus multa complectatur apparet. OMNES ENIM CONTRACTVS QVOS ALIENAM FIDEM SECVTI INSTITVIMVS COMPLECTITVR. (NAM (VT CELSVS AIT) Quod de toto titulo ſimul ſumpto comprobauerat illud idem demōſtrat per partes, & inquit, quorum partes ſunt generales ipſa ſunt generalia, ſed partes tituli, De rebus creditis ſunt generales, Titulus igitur eſt generalis, partes eſſe tales apparet. NAM (VT CELSVS AIT) CREDENDI GENERALIS EST APPELLATIO: REI QVOQVE VERBVM VT GENERALE PRAETOR ELEGIT. Eſt igitur totus titulus generalis. Credendi vero appellationem generalem eſſe, vt Celſus dixit Comprobatur per rationem ſumptā à diffinitione verbi credere cōmuni conſenſu approbata. NAM CVICVNQVE REI ASSENTIMVR ALIENAM FIDEM SEQVVTI MOX RECEPTVRI QVID EX EO CONTRACTV CREDERE DICIMVR. Rurſus ſupra diximus, ꝙ hic titulus complectitur omnes cōtractus quos alienam fidem ſequuti inſtituimus, ſed nos alienam fidem ſequentes inſtituimus commodatum & pignus, Ergo complectitur hic titulus commodatum & pignus, At quia complectitur. IDEO SVB HOC TITVLO PRAETOR ET DE COMMODATO ET DE PIGNORE EDIXIT.

Iſta eſt explicatio totius diſcurſus Vlpiani, cuius ſtudium demōſtrat generalē horum verborū RERVM CREDITARVM ſignificationē tunc fuiſſe nō manifeſtā, alioquin incongrue laboraſſet multis medijs hoc ipſum comprobare, quia quando vocis ſignificatio per ſe patet ſuperfluum eſt inſiſtere. Solent enim declarationes adhiberi, vt ex magis notis nobis perueniamus in notitiam rerum incognitarum, & is qui declarat ea quæ per ſe nota ſunt, quia non poteſt id facere niſi per minus nota vel per æque talia, facit rem ſuperuacuam, & non demoſtrat, ſed id petit quod eſt à principio. Sed cum apud iuris interpretes frequens eſſet vſus iſtius verbi crediti, ad ſignificandum contractum mutui tantum, vt hoc toto titulo apparet. Et ob id dubitari potuiſſet incongrue ſub ijs verbis, de rebus creditis. egiſſe Prætorem, de cōmodato vel de pignore, Expediens erat Vlpianum comprobare, hæc ipſa verba, ſui poteſtate ſignificandi, potuiſſe complecti omnia illa iura quæ Prætor inſeruerat ſub ipſo titulo. Quod vero inquit credendi generalem appellationem eſſe non vniuoce ſignificationis intellige, neq; ſimpliciter æquiuoce, ſed communem pluribus ſecundum prius & poſterius, quia credere nihil eſt aliud quam fidem habere. Cap. nihil eſt, de conſe. diſtinct. 4. Fides vero aſſenſus eſt non inquiſitus inquit Damaſcenus, Pura ſcilicet operatio intellectus, quoniam aſſentire adhærere eſt intellectum ad aliquid. Itaq; credere ſui principali ſignificatione demonſtrat operationem immediatam ab intellectu. Tranſumitur vero vox iſta ad ſignificandum actum ciuilem & extrinſecam operationem, ſumpta denominatione ab efficienti cauſa. Hoc pacto, quoniam credimus Titium petentem à nobis mutuā pœcuniam fidelem hominem eſſe, & hanc eandem reſtituturum vt pollicetur, ducimur vt cum illo contrahamus, eiq; mutuam pœcuniam demus. Aſſenſus, & fides quam habemus eſt cauſa mouens nos ad cōtrahendum, cauſa mouens eſt cauſa efficiens, mutuum igitur quod contrahitur cauſatur à fide tanquam à cauſa efficienti, & quia qui fidem habet dicitur credere. Verbum hoc credere, quod ſui principali ſignificatione demonſtrabat operationem intellectus, communicatur à cauſa effectui, & facit tranſitum ad ſignificandam operationem extrinſecam, vnde mutuantes credere dicimur. Adipiſcitur itaq; verbum hoc ampliorem ſignificationem, Quam nos non vniuocam dicimus neq; ſimpliciter æquiuocam, ſed comunem ſecundum prius & poſterius, hoc eſt, vt magis principaliter vnum quam aliud demonſtret. Non vniuocam, quia credere quod eſt aſſentire per intellectum, & credere quod eſt contrahere, nō ſecundum eandem diffinitionem dicuntur, item non ſimpliciter æquiuocam, quia non ſunt diuerſarum diffinitionum abſolute, ſed conueniunt in aliquibus partibus eius, quia quemadmodum credere quod ſignificat intellectus operationem, aſſentire eſt dictis vel promiſsionibus alterius, ita credere quod mutuum importat, contrahere eſt cum alio in eo ꝙ intellectus noſter aſſentit promiſsionibus eius. Eſt itaq; verbum

hoc

hoc generale ad hanc & ad illam operationem, intellectualem tamen significans primo, extrinsecam secundario Rursus, vt extrinsecam tantum operationem demonstrat, adhuc generale est, & iterum secundum prius & posterius dicitur, Generale quidem quoniam complectitur omnes illos contractus, qui causantur, tanquam ab efficienti causa, ab assensu & fide, quam præstamus illis, cum quibus contrahimus, qui plures sunt & genere differunt. Secundum prius & posterius, quoniam gradus fidei differunt, & secundum magis & minus credentes contrahimus, & secundũ magis & minus, illi omnes contractus, retinent vestigium principalioris significationis eiusdem verbi credere. Et quoniam mutuantes magis credimus, transferentes dominium rei, quod non facit actus commodandi & similium. Item quia mutui datio rei, scilicet alienatio maximam retinet similitudinem, cum operatione quam facit intellectus, dum credit, qui dictis tantum assentiens, alienare (quantũ ad actum illum) quoquomodo videtur, & seruam facere vim propriam ratiocinandi. Ideo primo & principaliter mutuum significat. Secundario vero commodatum & deinceps reliquos, pro portione fidei & participatione principalioris rationis significandi.
Quod ergo inquit Celsus credendi verbum generale est, & Vlpianus, omnes contractus amplectitur, intellige non secundum sui primam significationem, quam adipiscitur statim vbi transfertur ab intellectu ad ciuiles actus, quia tunc credere non est deponere l. si ventri ⸗ in bonis ff. de priui. cred. sed extensa appellatione, quantum eius latitudo fert, secundum aliquas partes eiusdem diffinitionis; & retenta aliqua ratione prioris suæ impositionis ad significandum.

Quod vero inquit REI QVOQVE VERBVM VT GENERALE PRAETOR ELEGIT, significat hoc ipsum verbum indifferenter se habere ad arbitrium vtentium. Est enim eligere præaccipere vnum ex pluribus, & indicat posse pro diuersitate propositi authoris, & pro differentia materiæ subiectæ, aliquando magis, aliquando minus vniuersaliter, vel indeterminate accipi. Verbum vero QVOQVE quod est implicatiuum vt notant ex l. 2. ff. de pact. confirmat simili modo crediti verbum adiunctum sibi eligi potuisse magis & minus communiter, non ꝙ sui determinata significatione, generalem illam latitudinem habeat, sed tantum non repugnantem, electione vero, vbi opus sit, præacceptabilem. Vt generale vero elegisse verbum REI, intellige non restrictum ad significãdum res illas determinatas, quibus mutuum tantum cõtrahimus, sed nec absolute generaliter, In illa tamen significatione generali receptum fuisse à Prætore tunc quæ potuerit accommodari verbo crediti adiuncto sibi, à quo restringẽbatur, ad consignificandum, genus determinatorum contractuum illorum, quos instituimus alienam fidem sequentes, vt cõmodatum, pignus & similes. Vnde pari ratione, verbum creditum, adiectione nominis rei, dicimus coarteatum, quia quantum ex se est, cum potuisset, hoc ipsum, extendi ad significandam fidem adhibitam homini promitenti, ei scilicet à quo stipulamur, & compræhendere contractum verbis celebratum. necnon ad alios quoq; contractus per similitudinem deduci, Quoniam, rei præstatione, non dicimur verbis obligationem contrahere, neq. literis, neq; consensu, Excludebat Prætor. Hoc verbo Rei, omnes alios contractus, verbis, vel literis, vel consensu celebratos, quibus potuisset accõmodari hoc ipsum verbum credere. Itaq coniunctione horum istorum ad se inuicem, frangebatur vtrorunq; significatio, & conficiebatur tertium quoddam pronũciatum, Cuius sensus erat. DE REBVS CREDITIS, Hoc est de rebus præstitis à nobis sequentibus alienam fidem, & quoniã huiusmodi rerum datione, aliquid s. inde recepturi credentes, contrahimus, cõnotabat eadẽ rubrica genus contractuũ in hunc sensum. De cõtractibus illis qui rerum præstatione aut datione cõstituuntur à nobis sequentibus alienam fidem.

Hæc dicta sint quantum ad illam significationem horum verborum, Rerum creditarum, quam Prætor elegerat. Quia quod attinet ad Iustinianum, præmittentem nobis hanc eãdem rubricam. Aliam rationem eum secutum dicimus. Totius vero cõtextus huius Ratio ad hoc vnũ concludendum (vt diximus) ordinatur, Præmissum scilicet hunc titulum, cõuenire iuribus insertis sub ipso, quia verba rerum creditarum complectuntur ẽt commodatum & pignus non improprie. Et demonstrat, officium interpretis esse explicare verba tituli in eum sensum, qui respondeat materiæ significatæ per ipsum titulum, vbi multiplex sit significatio & non impropria.

Ex contextu prætermissis interea his quæ colliguntur hic per doctores quorum omnium veritatem & rationem præscrutaturi sumus interius, hoc vnum præcipuum obseruatione & notatione dignum putamus ꝙ hoc in loco Vlpianus authoritatem quã adduxerat Celsi dicentis verbum credendi generale esse, confirmat per rationẽ deductam (vt diximus) à diffinitione, dum inquit NAM CVICVNQVE REI &c. Quo loco demonstratur infirmitas rationis ab autho-

ritatæ collectæ, cui non poteſt intellectus aſſentire, niſi in eo ꝙ credit ſapientem illum cuius authoritas adducitur, aliqua ratione motum ita dixiſſe, itaq; credimus authoritati propter rationẽ, non autem rationi propter authoritatem quod adſtipulatur Ariſt. primo Metaphi. irridenti homines illos qui nihil volunt concedere, niſi id alicuius authoritate corroboretur, & euenire hoc ipſum dicit, impotentia & imbecillitate dijudicandi, quia ſimiles ſunt homini illi qui (proprio ſenſu derelicto) neget ignem calidum eſſe, niſi confirmetur ab alio Quod eſt verendum ne fuerit receptum, & approbatum à noſtris iuris profeſſoribus, quibus fuit familiare vulgatum illud vnum axioma, Erubeſcimus cum ſine lege loquimur, Cum eſſet potius erubeſcendũ derogare authoritati rationis, cũ qua iniuſte agitur, quandocũq; comprobatur legis authoritate. Quod nõ niſi contorta vitiataq; natura fieri poteſt, quia talis comprobatio ſtudium eſt demonſtrandæ cauſæ. Et non poteſt qui cõfirmat rationem per locum ab authoritate non affirmare effectum eſſe cauſam cauſæ, quod eſt impoſsibile. Ratio enim cauſa legis eſt, & non ē contra Sed hoc ipſum inſtitutum, quod dicit Ariſtoteles eſſe vnum de principijs impedientibus cognitionem veritatis, nos omitentes Vlpianum imitaturi infudabimus, vt demonſtremus confirmemusq; authoritatem per rationem.

EXPOSITIO RVBRICAE.

CAETERVM quantum attinet ad Rubricam propoſitam nobis à Iuſtiniano, DE REBVS CREDITIS, SI CERTVM PETATVR, ET DE CERTI CONDICTIONE. Circa quam perperam viſi ſunt elaboraſſe ſcribentes omnes, ante expoſitionem contextus primi. Dubitatur de particula rerum creditarum, quia eum veriſimile ſit Iuſtinianum hæc eadem verba ſub eadẽ ſignificatione nobis proponere, quam Prætor elegerat, vt complectantur ſcilicet omnes contractus quos alienam fidem ſequentes inſtituimus, cuius ſignum eſt appoſita interpraetatio Vlpiani in ingreſſu tractatus. Generalis iſta ſignificatio tituli, non reſpondet materiæ conſideratæ ſub ipſo. Quoniam hoc toto tractatu non excedit materiam mutui, & certi condictionis, quia leges quæ non videntur facere mentionem de mutuo, reducuntur ad materiam certi condictionis. Et verbis generalibus particularia non niſi imperfecte & confuſo modo ſignificantur, præterquam ꝙ videtur eſſe mendax titulus, conſignificando materiam de qua non agitur, Aduerſariq; propoſito ipſiuſmet Inſtiniani in prima conſtitutione Codicis quoquomodo aſſerentis leges ſub congruis titulis eſſe redactas. Nec ad rem pertinet, ſi dixerimus titulum de rebus creditis non proponi tanquam rubricam particularis iſtius conſiderationis, ſed eſſe ſignũ tertiæ partis principalis Digeſtorũ quæ cõplectitur octo libros, vſq; ad titulum de pignoribus, & de rebus appellatur, vt l. 2. C. de vetere iur enucle. & in prohe. Digeſtorum, quia manifeſtum eſt ꝙ Iuſtinianus non hoc vult, Proponit enim nobis rubricam hoc pacto. DIGESTORVM SEV PANDECTARVM LIBER DVODECIMVS. TITVLVS PRIMVS DE REBVS CREDITIS &c. Demonſtrãs præſentem inſcriptionem eſſe primum titulum libri duodecimi, & ita ſignum eſſe primæ particulæ, octauæ partis, tertiæ partis principalis. Quia tertia pars principalis de rebus, diuiditur in octo libros, quorum ſinguli ſecantur in plures titulos quaſi particulas. Sed id quod apponitur pro ſigno particulæ partis totius, non poteſt eſſe ſignum totius, quia totum non poteſt eſſe pars partis, præterquam ꝙ tertia pars principalis in prohe. fforum non de rebus creditis inſcribitur, ſed ſimpliciter de rebus, propterea quia contuliſſe ſe dicit in illa congregatione Iuſtiuianus omnia quæ de rebus nominantur l 2 C. de vete. iur. enucl. Sed verbis rerum creditarum, non poteſt res ſimpliciter ſignificari, quia quod eſt ſecundum quid, non eſt ſimpliciter ens. Accedit quod ſignificatio iſtius particulæ. DE REBVS CREDITIS, excedit & exceditur a materia totius tertiæ partis principalis. Excedit quoniam complectitur pignus vt Vlpianus hic, at de pignoribus agitur in quarta. Exceditur, quia qui indebitum ſoluit, qui agit contra fureui, non ſequuntur fidem alienam, quemadmodum neq. mulier pro alio intercedens, tamen inſeruntur hi tituli de condictione indebiti de condictione furtiua, & ad Senatuſc velleia.

Item circa particulam SI CERTVM PETATVR verbis his quid ſibi voluerit Iuſtinianus non apparet Propterea quia neq; ſignificant mutuum, nec actionem competentem pro mutuo, non actionem quia certum petere ſignificat actum & exercitium actionis, ſiue operationem eius qui intendit ſe exercere actionem propriam. Exercitium vero actionis non eſt actio, quia

quia actio Ius eſt. illud vero factum. Non eſt item nomen contractus, quia contractus eſt factum à quo ius oritur. Exercitium autem actionis præſupponit ius ipſum, actionem ſcilicet & longe magis contractum à quo fit ius.

Res eſt ꝙ interpretis officium eſt, propoſitis ſibi verbis, habentibus diuerſas ſignificationes, eam appellationem recipere, quæ accommodetur materiæ de qua tractatur, quoniam hæc in ambiguis tutior eſt pars quod (vt vulgatiſsimum eſt in iure) confirmat Vlpianus in propoſito noſtro contextu, dum ſtudet comprobare, Hæc ipſa verba, habentia quandoq; latiorem ſignificationē, à Prætore fuiſſe electa, ſub appellatione generali, quoniam multa iura ad varios caſus pertinentia inſeruerat ſub ipſa, quod nos imitantes, Dicimus, cum manifeſtum ſit verbo credere ſæpenumero ſignificari mutuum tantum, vt l. ſi ventri. §. in bonis. ff de priu. credi. & l 4. 8. 10. 11. 12. & ferè per totum hunc titulum. Et hoc in loco materia principaliter conſiderata ſit materia mutui, non obſtante ꝙ iiſdem verbis, rerum creditarum, multos alios contractus, aliquando complecti poſsimus Iuſtinianum, vt titulum reſpondentem materiæ præmitteret, Verbis iſtis DE REBVS CREDITIS Mutuum tantum ſignificaſſe. Quæ ſententia vt eſt rationalis vera eſt. Neq; nos turbet quod turbauit multos, ꝙ idem Iuſtinianus in princi. quarti libri Codicis propoſuit. De rebus creditis & iureiurando, ſeiunctim à materia mutui. Quia dicimus ꝙ ibi propoſitis duabus materijs, de mutuo & iureiurādo, turbato ordine rubricæ tractat poſterius de prima parte quia poſt materiam de iureiurando, ſubiungit immediate, de mutuo.

Quantum tamen attinet ad particulam ſi certum petatur, Manifeſtum eſt verbis iſtis, ſignificari exercitium certi cōdictionis, quia certum non petimus niſi profitentes habere ius in iuditio proſequendi rem certam, & hoc ipſum eſt certi conditio, ſed cum ſit duplex certi conditio. Determinata vna quæ ex ſolo mutuo oritur, alia communis & indiſtincta quæ competit vnicuiq; petenti rem in eo quod eſt certa. Senſus horum verborum, SI CERTVM PETATVR, vt demonſtrat exercitium certi condictionis, duplex eſt, hoc eſt, ſi quis exerceat certi condictionem ex mutuo, quid iuris ſit, Item, ſi quis intentet certi cōdictionem generalem ex quacunq; cauſa competat, Secunda ſignificatio non reſpondet adiunctæ particulæ, ET DE CERTI CONDICTIONE, Quia tunc inutilis eſſet eiuſdem rei repetitio. Dicemus igitur elegiſſe Iuſtinianum primam, exploſa ſecunda, præſertim quia præſeferente hac ipſa particula, vtranq; harum condictionum, magis eſt noſtrum interpretari certi condictionem ex mutuo, quia nomē certi condictio, magis proprium eſt actionis ex mutuo, quam generalis, quia quæ naſcitur ex mutuo actio, nullum habet aliud nomen, generalis vero nomen, vox eſt quoquomodo participata, & per poſterius dicta, ſignificans naturam actionis inſequentis, multas actiones determinatas habentes nomen proprium, à quibus differt tantum, ſecundum diuerſum modum rerum conſiderandarum, quando ſub ratione certi petuntur. Et manifeſtum eſt & vulgatiſsimum eſſe ſimpliciter interpretanda verba in ſui potiori ſignificato, longe magis vbi concurrat ratio correſpondentis materiæ & officium Rubricæ.

Senſus igitur totius tituli erit DE REBVS CREDITIS, SI CERTVM PETATVR, ET DE CERTI CONDICTIONE. Hoc eſt de rebus mutuo datis, vel de mutuo, & ſi quis intentet certi condictionem ex mutuo, quid iuris ſit. Et de certi condictione ſimpliciter conſiderata non contracta ad hanc vel ad illam materiam. Cuius expoſitionis ſignificatio accommodatur ſecundum diuerſas partes ex æquo materiæ præſentis tituli, nec nobis videri debet inutilis repetitio verborum hæc, de mutuo. & ſi quis exerceat vel intentet actionem mutui, quia pari ratione accuſaremus rubricam, De vſufructu & quemadmodum quis vtatur vel fruatur, De hæredibus inſtituendis, & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt, De reſcindenda venditione & quando licet ab emptione diſcedere, De receptis arbitris, & qui arbitrium recipiunt vt ſententiam dicant, & conſimiles alias multas.

Cæterum quæcunq; ſcribuntur hic per doctores nedum circa rubricam, ſed in examine præſentis contextus totius à capite ad calcem non ſatisfaciunt. Et primo quod attinet ad rubrice cōtinuationē ad præcedentia, Licet ſtudium continuandarum rubricarum laudabile ſit (quia demoſtratur ordo partium Iuris ciuilis) ſcribentes tamen abutentes hoc ipſo ſtudio, ſumunt materiam diſsipandi ordinis omnis & illaqueandæ veritatis. Ecce Iuſtinianus in l. 2. C. de veter. iur. enucl. Diuiſit vniuerſum opus Pandectarum, in ſeptem partes principales, ſubdiuiſas in plures libros. Libros adhuc partitus eſt in plures titulos. Quorum ſinguli complectuntur plures leges eiuſdem materiæ. Demonſtrat iſta partitio ordinē partium Pandectarum ad vniuerſum opus ipſum, quia

voluit

voluit ſingulas leges eiuſdem materiæ, ad titulum ſibi præſcriptum tanquam ad caput vnum referri, multos titulos ad vnum librum, multos libros ad vnam partem principaliorem, partium principaliorum concurſu deniq; abſolui vniuerſum opus ſtorum. quod & ipſum appoſitum reliquis libris iuris, reducitur ad æquitatem, quæ eſt ſubiectum attributionis in iure noſtro ad quam omnia conſiderata reducuntur. Neq; enim aliud eſt ordo quàm conueniens diſpoſitio multorum qua reducuntur omnia ſecundum prius & poſterius ad vnum primum. Cuius cauſa conſiderantur. Sed quia de ratione ordinis eſt, & ad ſcientificum ſpectat, ne dum conuenienter extrinſece diſponere partes ad totum, verum diſpoſitas partes ita inter ſe colligare, vt ſimiles ſimilibus coniungantur, ne fiat in tradenda diſciplina tranſitus à diſsimili parte ad diſsimilem. & ſic ab extremo ad extremum, ſine medio, q natura non patitur, veriſimile eſt, Iuſtinianum, diſpoſitis pluribus libris, vnum poſt alium ſub vna parte principali, & ſub ipſis libris, ſimili modo, multis titulis. In hac intrinſeca quoq; partium diſpoſitione, inſequutum fuiſſe rationem quandam conuenientiæ, connectendo ſimilia ſimilibus, ad facilitandam diſciplinam, & euitandam repetionem in ſciẽtia. Propterea eius qui interpretatur leges ciuiles, Dicimus eſſe munus ſecundum Iuſtiniani præſcriptum ordinem, initio tractationis ſingularum partium principalium, Item ſingulorum librorum ac titulorum, ſummariam quãdam declarationem materiæ præmittere, cuius præcognitione habeant addiſcentes ad quid dirigere poſsint aciem mentis. Deinde in tranſitu qui fit à titulo ad titulum eiuſdem libri, à libro ad librum eiuſdem partis principalis, illiusmet qui interpretatur eſt demonſtrare rationem conuenientiæ & ſimilitudinis, cuius cauſa magis illam, quam aliam materiam voluit Iuſtinianus antecedenti connectere, ſiue ſit generis conuenientia, ſiue quacunq;. Itaq. dicimus faciendam eſſe continuationem, Hoc eſt demonſtrandam eſſe rationem ſimilitudinis titulorum ad titulos ſibi proximos antecedentes eiuſdem libri, ſimiliter librorum ad libros, eiuſdem partis principalis. Quia cum ſimul omnes ad vnum commune caput redigantur, & conuenire videantur, tanquam in proximo genere, arbitramur, ipſis ineſſe, intrinſecam conuenientiam, qua vnuſquiſq præcedenti ſibi ſimili adhæreat, quam explicare debet interpres.

Librorum vero ad libros alterius partis principalis, ſicuti titulorum vnius libri ad titulos alterius præcedentis libri nequaquam, quia quorum ſunt proxima diſtincta capita, tanquã diuerſa genera, Horum non eſt neceſſe dari intrinſecam conuenientiam diſpoſitionis interſe, imó propoſitis à Legiſlatore nouis libris quaſi diuerſis capitibus, ſignum eſt q intendebat nouas materias ſub ipſis inſerere, Demonſtrans particulas materiæ illius, non habere relationem ad particulas præcedentes, ſed tãtum totam ad totam. Propterea dicimus q quicunq ſtudent indifferenter titulos ad antecedentes titulos connectere, laborant vt quandoq; demonſtrent rationem cõuenientiæ quæ non eſt, & ſæpe volunt quod noluit Legiſlator, Et longe magis peccant quicunq; nectunt titulos vnius partis principalis ad alterius principalioris partis titulos, quia principales partes, quaſi genera generaliſsima differentes, nullam habent cõuenientiam communem, niſi numeralem diſpoſitionem tantum, qua Iuſtinianus primam ſecundam tertiam, ve denominauit. Et manifeſtum eſt non conuenire inter ſe illa, quorum genera diuerſa ſunt. Hæc dicta ſint vt oſtendamus, contra rationem, ſcribentes ſtuduiſſe reddere rationem continuationis præſentis tituli ad antecedentes, cum hic ſit initium vnius partis principalis, cuius caput ipſa, ſcilicet pars, ne dum non habet communem aliquam qualitatem cum antecedente, ſed nec habet determinatam aliquam numeralem diſpoſitionem, quoniam Iuſtinianus in prohe. ſtorum committit arbitrio doctoris ſecundo anno interpretari vtramlibuerit partem vel de iuditijs vel de rebus.

Ridiculum tamen eſt q inquit Ripa vt effugiat ſimilem quandam difficultatem, non eſſe tituli huius, quam faciunt gloſa & Doctores continuationem, ſed ſubordinationẽ. Subordinatio, n. rerum eſt ordinatio ſecundum ſub & ſupra, Ordo ſcilicet prædicamentalis, quo magis communia ſuppraponuntur, & implicat præcedentem partem principalem, habere ſe tanquam genus ad iſtam, & eſſentialiter prædicari realem actionem de perſonali, & nihil eſt quod inquit. Continuationem eſſe actum ſucceſsiuum tendentem ad perfectionem eiuſdem materiæ, quia Continuatio titulorum eſt, diuerſarum materiarum conuenientia in aliquo tertio. Et qui reddit rationem continuationis demonſtrat illud tertium in quo materiæ, ſpetie vel genere differentes conueniunt Quod & ſcribentes hoc in loco potiſsimum teſtantur dum dicunt continuari titulum ad præcedentes, propterea quia ſupra viſum eſt, de realibus actionibus, nunc proponit de perſonalibus tractare, Vbi nomen actionis tanquam communem terminum vtriq; ponunt, in quo conueniant & ad quem copuletur, actionum perſonalium materia cum materia actionum realium, quia continuum illud

eſt

eſt cuius partes copulantur ad eundem terminum communem.

Et ex hoc ipſo apparet falſitas continuationis quam faciunt, quoniam cum actio commune genus ſit vniuocum ad realem & perſonalem tunc tertia pars principalis, De rebus, non eſſet principalis, ſed haberet communiorem materiam, ad quam referretur tanquam ad genus, & quæ præcederet doctrinæ ordine. Quia dicunt ad cognitionem ſpeciei præcedere cognitionem generis. Hæc autem eſſet conſideratio actionis ſimpliciter ſumptæ, non contractæ ad hanc vel ad illam, de qua agitur in titulo de actio. & obli. Et ita ſecunda & tertia pars principalis eſſent partes tituli de actionibus, quarum concurſu fieret adhuc vna principalior, & ita non eſſent ſeptem, quod e'ia metraliter pugnat cum Iuſtiniano.

Sed longe magis caret ratione expoſitio verborum horum, De rebus creditis, quam vt accommodent huic continuationi, Dicunt eſſe verba generalia, & Baldus dicit Eſſe verba quæ ſupponũtur pro omni contractu. Ideo quia ex contractu oriuntur actiones perſonales de quibus intendebat tractare Iuſtinianus, & Ripa inquit poni rubricam De rebus creditis, ex quacunq; cauſa perperam quidem. Propterea quia nomina cauſarum remotarum non poſſunt habere vim ſignificandi effectus mediatos. Transſumitur quidem ad ſignificandam quandoq; cauſam nomen effectus & è conuerſo, Sed hoc in cauſa propria proximaue non communi & remota, quia cauſæ proximæ influunt immediate naturam ſui in effectus proprios, & illos ſibi ſimiles faciunt, non remotis cauſis, non enim homo aſsimilatur ſoli ſed homini. Et propter inſitam ſimilitudinem fit iſta participatio & communio nominis, quemadmodum in iure noſtro hoc ipſo verbo iuris ſæpenumero ſignificamus legem quandoq;, etiam effectum immediatum legis. Sed actio perſonalis, immediatam cauſam habet obligationem. Contractum vero quod eſt factum mediatam, & eadem ratione qua verbis iſtis facti vel negotij, non ſignificatur ius quod ex facto oritur pari modo dicimus non potuiſſe Iuſtinianum his verbis DE REBVS CREDITIS. Significare actionem quæ proficiſcitur ab obligatione quæ oritur ab illo facto quod quidem factum prædicta verba non ſignificant, ſed connotant ſecundario, quia primo demonſtrant præſtitas res & conſequenter præſtitarum rerum contractus.

Accedit ꝙ quemadmodum abuſus iſte verborum repugnat principijs ciuilis peritiæ cuius potiſſimum Inſtrumentum eſt dijudicandæ veritatis, proprietas ſignificationis, vocis alieniſsimum eſt ab officio rubricæ, illius præſertim quæ præmittitur ad demonſtrandam materiam vt hic, Verbis ambiguis & intricatam habentibus appellationem demonſtrare rem de qua agitur, quia quod eſt ignotum debet demonſtrari per notum, Et ineptiſsime Iuſtinianus id quod erat quoquomodo incognitum verbis ignotioribus ſignificaſſet.

Præterquam ꝙ interpræ tatio horũ verborũ, De rebus creditis, vt ſupponuntur pro omni contractu vel vt inquit Ripa pro quacunq; cauſa debendi, vt latiſsima eſt, & repugnat verbis Vlpiani dum inquit hic, Verbis iſtis complexum iri contractus quos alienam fidem ſequentes inſtituimus, Et demonſtrat nedum non extendi verbum credere ad omnem cauſam, ſed excludi contractus illos quibus contingit, non inſequi fidem alterius, tanquam quid recepturi in futurum, vt momentaneas vendictiones, Limitatur etiam (vt ſupra diximus) coniunctione verbi rei ſignificatio nominis crediti, Cuius interuẽtu contractus omnes literis, verbis, atq; conſenſu excluduntur, & fit vt horum vtrorumq; ſenſus ille, quem elegerat Prætor comparatus ad quemcunq; tractatum Iuſtiniani voluerint ſcribentes, Cuius dixerint titulum eſſe, non reſpondeat, Nam neq; tertiæ par ti principali conuenit, nec huic determinatæ materiæ mutui.

Et ridiculum eſt quod dubitant, Ripa præſertim, cur non inſcripſit titulum de rebus debitis, referentes ſolutionem Gloſæ. Rubricæ C. eo. quia ſcilicet correlatiuorum eadem eſt cognitio. Propterea quia credere & debere ſumuntur ad ſignificandum diuerſa, factum ſcilicet & ius, vt videbimus in examine Batt. circa fin. Et credere acõmodare conſenſum eſt contrahendo, & fidem alterius inſequi. Debere vero quocumq; iure teneri, & verbum iuris eſt. Et res debita habet ſui natura latiſsimam ſignificationem ex quacunq; cauſa debeatur, ſiue ex contractu, ſiue ex teſtamento, vel ex maleficio l. pecuniæ ꝟ. hoc verbum ff. de verb. ſigni. non ſic rei creditæ appellatio quæ demonſtrat rem tantum à nobis datam inſequentibus alienam fidem contrahentibus ue. Et Legatum, verbi gratia, quod eſt res debita nec ex contractu, nec à nobis alienam fidem ſequentibus datum eſt, ſed debetur nobis ab eo qui perſonam repræſentat, quæ voluit nobis donare. Et non æqualiter ſe reſpiciunt hæc verba, ſicut debitor & creditor vt apparebit inferius. Ea vero quorum non eſt æqualis exiſtentia non poſſunt eſſe relatiua, quia qua parte ſe ſuperexcedunt nõ

sunt simul neq; perimuntur simul, Itaq; dicimus non edidisse De rebus debitis, quia Rei debitæ appellatio vt latissima est non respondet intentioni Legislatoris, quam dicimus fuisse, si de Iustinia no loquamur, mutuum tantum significare, si de Prætore, vnum tantum determinatum genus cō tractuum enunciare.

Reliqua quæ sumpta occasione ab hac ipsa continuatione tractantur hic per scribentes, de realibus & personalibus actionibus, extraneæ sunt disceptationes, quæ nihil habent cum propositis verbis rubricæ commune, & quantum attinet ad dignitatem nobilitatemue ipsarum inutiles, quia non est dignitas vel nobilitas essentialis proprietas actionis, sed ne dum accidens considerabile a iurisprudente, cuius est vim & potestatem actionum referre, & si maluerit originem & exercitium ipsarum non dignitatem, quia dignitas significat bonitatem alicuius propter seipsum, & in rebus absolutis consideratur. Actio vero res relatiua est aliud respiciens. De differentia vero ridicula est distinctio Alberici de Rosate quam communiter sequuntur, dicentis differre origine natura & effectu, reales actiones à personalibus, quia sæpenumero origo & natura cōfunduntur, & quæcunq; natura differunt effectu differunt, & necessario se consequuntur diuersitas naturæ, & operationis, intantum q ex differentia operationis, Venimus in cognitionem diuersitatis naturæ, & ridicula est aplicatio distinctionis huius ad rem, qua dicit Ripa, actiones istas, natura differre, in eo q datur personalis aduersus personam, realis insequitur rem, ponens obiectum pro naturæ rei, quia natura istarum principium intrinsecum illud est, quo diriguntur ad hoc vel ad illud, personalis scilicet ius petendi, realis autem ius agendi, effectu similiter inepte differre dicit, quia in realibus concluditur declaratiue, in personalibus ad dandum, ponens formulam & modum exercendæ actionis, pro effectu ipsius, quia tunc idem esset prius & posterius, consequens & concomitans causam sui. Non enim modus exercendæ actionis effectus eius est, sed est effectus id quod sequitur ad exercitium ipsius, quod est rei consequutio & æqualitas præ existentis inæqualitatis. Interdum tamen frustra laborãtes, quia Vlpianus verbis claris explicat manifeste differentiam actionum istarum, in.l. actionum genera ff. de actio. & obli. Actionum genera, inquit, Duo sunt, in rem quæ dicitur vendicatio & in personam quæ condictio appellatur, subdens in rem actio est per quam rem nostram quæ ab alio possidetur petimus, & semper aduersus eum est qui rem possidet, in personam actio est, qua cū eo agimus qui obligatus est nobis, ad aliquid dandum vel faciendum, & semper aduersus eundem locum habet, vbi nominis, formæ, & obiecti materiæue, differentiæ manifestantur.

Et ex hac ipsa diuisione Vlpiani tollitur quoquomodo difficultas etiam alterius quæstionis impertinentis, qua dubitant ex repugnantia legis hæreditatis. C de petitio hære cum.l. fin autem. §. sed & is ff de rei vendica. Vtrum hæreditatis peritio sit in rem actio, vel mixta, quia dicimus, q quando quæritur vtrum hoc sit illud, inuestigamus, vtrum diffinitio illius conueniat huic, & vtrū omne q est hoc sit illius diffinitio, quia diffinitio & diffinitum sunt idem numero, quod est manifestum. Sed dum demonstrat Vlpianus hac eadem.l. actionum genera, in rem actionem esse ius illud, quo petimus rem nostram, quod ve semper est aduersus eum qui possidet, indicat, hæreditatis petitionem non esse simpliciter actionem realem, quia non omne illud quod est hæreditatis petitio, est petere rem nostrã ab eo qui possidet, nō enim perpetuo dirigitur aduersus possessorē hæc actio.l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de peri. hære.l. hæreditatē. C. in quib. cau. ces. long. tem. præs. Neq; semper hac ipsa rem nostram petimus, sed sæpe persequimur personale debitum, siue ex contractu, vel ex delicto sit, siue sit pretium rei, vel exactum à debitore, siue etiam negotiorum gestorum occasione l. sed vtrum cum l. seq l. quod si in diem. §. sed & is, & §. non solum. l. si possessor. §. ait de petit. hære. Quod vero quærunt vtrum sit mixta, dupliciter potest intelligi, vtrum sit tertia quædam actio per colligationem composita, ex actione reali & personali, in qua plenæ & perfectæ tota virtus simul vtrarumq; istarum reperiatur. Et tunc manifestum est, ex eadem Vlpiani diuisione, non esse hæreditatis petitionem mixtam, quia dum inquit, actionem in rem esse semper aduersus eum qui possidet, & qua rem nostram petimus, in personam vero semper aduersus eundem qui nobis est obligatus, demonstrat repugnantiam harum specierum incōpatibilium, nisi se inuicem frangant, quia res nostra non potest esse persona obligata, & obligatio non potest esse dominium, Et eadem persona, aduersus quam semper dirigitur personalis actio, non potest esse omnis possessor, quia non potest idem esse diuersum & vnum multa, Et singulare determinatum indeterminatum. Sin vero quærant, vtrum hæreditatis petitio, tertia sit quædam actio, resultans ex alteratis refractisq; ad se inuicem actionibus istis, in qua nonnullæ

conditiones

coudictiones realis , Aliquæ item perſonalis reperiantur . Eadem ratione qua ſolet vnio in rebus naturalibus fieri per alterationem miſcibilium contrariorum , quorum alterum agit in alterum , & ſibi inuicem virtutes adimunt , Tunc manifeſtum eſt eſſe mixtam, quia perſonales præſtationes habet.l. ſed & ſi. §. petitio.ff.eo. & non inſequitur rem perpetuo vt diximus, ſed quemadmodum in rebus naturalibus mixtis non contingit æqualem mixtionem ad pondus dari,ſed ſemper vnum ex elementis prædominari à quo naturaliter mouentur res , ſimili modo in huiuſmodi commixtione accidit ꝙ natura realis actionis retinet prædominium , Et ab hac ipſa prædominante fit denominatio, & appellatur hæreditatis pætitio Actio in rem, non diſsimili ratione qua Actio finium regundorum, quam appellat Papinianus ;mixtam in.l ; actionis de actio. & oblig. propterea quia habet vires nonnullas rei vendicationis l. 3. C. finiũ regund. item perſonalis actionis.l.4. §. 1. & . 2. ff eo. à prædominio perſonalis ipſius , Perſonalis actio dicitur.l. 1 .eo.tit.ff fi.reg. Itaq; dicimus recte locutum Imperatorem in.l. hæreditatis.C.de peti. hære. aſſerentem ineſſe petitioni hæreditatis mixtam naturam perſonalis actionis, quia reuera ineſt , quoniam omnes hæreditariæ actiones veniunt in ipſam.l item veniunt. §.cum prædiximus ff. eo. Recte item Vlpianum & Paulum in.l. ſed & ſi lege §. Petitor de petitio hære. & l. ſin autem. §. ſed & is qui de rei vendicat. Appellantes hanc eandem in rem actionem , ſumpta ſcilicet denominatione à natura realis , habentis prædominium in ipſa , quia conſequitur dominium acquiſitum per hæreditatis aditionem . Et actio realis genus eius eſt , ſubſtantiatur enim per genus vendicationis (quod manifeſtat nomen eius petitio) & per nonnullas differentias perſonalis actionis , quia nihil eſt aliud hæreditatis petitio. quam vendicatio ſuccesſionis , habens admixtas virtutes aliquas perſonalis actionis . Et iſtæ eſt ſenſus legis hæreditatem.C in quib.caus ces.log.temp. præſ.ſi recte perpendatur, Nec ad rem pertinet quod inquit Barto . in.l.ſed & ſi lege. § Petitor.ff.de petiti. hæred. Non poſſe ſpecies iſtas perſonalis & realis actionis ſimul concurrere , Eadem ratione qua non poteſt eſſe idem animal Homo & Aſinus , Quia ſubſtantia , nihil habet commune , cum iſtis iſtis conceptionibus. quæ ſunt generis accidentis. & alterabiles, vel ex natura ſui, vel ad placitum , quoniam recipiunt nonnunquam accidentia magis & minus. & nihil impedit ex albo & nigro , permixtis & ad ſe inuicem refractis , rubrum vel viride fieri .

Circa particulam ſi certum petatur,quod exponunt, certum hoc eſt mutuum,vbi verbo mutui intelligant rem certã debitam ex mutuo , vt ſit ſenſus totius particulæ ſi petatur certũ ex cauſa mutui , vera eſt expoſitio. Sin vero certum & mutuum ita confundunt, vt velint verbo certi ſignificari ſimpliciter mutuũ ,vt voluit Pau. de Caſt. qui;dixit appropriari verbum certum cõtractui mutui , Expoſitio falſa eſt, & eſt via ad euertẽdam ciuilẽ facultatẽ, quia fit receſſus à ſignificatione verborũ. vbi nõ conſtat de cõtraria voluntate loquẽtis ,Et huic aduerſatur Vlpia.in.l. 1 .de cõd triticar. & in l.ſi quis certũ inſi.eo. vbi demõſtrat verbis iſtis ſignificari purum exercitiũ certi cõdictionis . Et Pau.in l.certũ manifeſtat eſſentialẽ differentiã ſignificationis verborum horũ , tum quia diſtinguit ſpeciẽ à quantitate, cuius ſolius quãtitatis mutuũ eſt , & ſignificat certi verbũ habere generaliorẽ appellationẽ, cum ẽt quia certum eſſe accidit rei mutuo date, & accidẽtia eſſẽtialiter diſtinguntur ab his quibus accidunt. Quod vero exponunt petatur, hoc eſt repetatur, falſũ eſt & ridiculũ, quia nihil eſt in mutuo ꝙ repetatur,nõ ſpecies data, quia trãſfertur ad alienũ dominiũ, non genus quia genus nõ datur mutuo, ſed res determinati generis, & res generis nõ ẽ genus, quia cõceptus mẽtis, & res quã purus intellectus humanus cõſtruit, nõ eſt res naturalis, & non põt id quod eſt vnũ actu numero tantũ prædicari de pluribus numero. Et conſequẽter nõ põt genus certi cõdictione repeti, præſertim quia nõ eſt res certa cuius determinata quãtitas vel qualitas demõſtratur. Sed dicimus nos,ideo quia mutuãtes damus certã rẽ alicuius generis, ꝙ certi cõdictione quæ ex mutuo naſcitu reiuſdẽ generis certã rẽ repromiſſã petimus .

Ex verbis rubricæ , quod colligunt, De præpoſitionem ſignificare materiam , falſum eſt ſimpliciter & abſolutæ, quoniam præpoſitiones omnes , Termini ſunt , non per ſe ſignificatiui , qui non habent , nec à natura , nec ab humana inſtitutione vim repræſentandi aliquid intellectui , niſi, in quantum coniunguntur, vocibus habentibus ſignificatiuam vir-

tutem per ſe, ſimul cum quibus poſſunt diuerſa ſignificare, qua propter appellantur à Logicis voces conſignificatiuæ. Et manifeſtum eſt, quòd id quod non niſi per adhærentiam ad aliud ſignificat, ſimpliciter ſumptum, non magis determinatur ad demonſtrandum vnum, quam aliud. Imo quia virtus præpoſitionis huius indifferens eſt. & ab adiuncto ſolo determinatur, non magis poteſt accommodari ad conſignificandam materiam, quam aliud. Sed eſſe falſum, hoc adnotatum apparet, propterea quia, vel deducitur ab eſſentia præpoſitionis, vel ab his quæ contingunt illi per accidens, non ab eſſentia eius, quia præpoſitio dè, nullam habet aliam eſſentialem proprietatem, præter hanc vnam (quam dicunt Grammatici) quòd ablatiuo caſui coniungitur, quia nihil aliud eſt illi perpetuum, præter hoc vnum, & quod non eſt perpetuum, non eſt naturale, quia quod per naturam ſuam tale eſt, cuicunq; comparetur, non poteſt non eſſe ſemper tale, Quemadmodũ non contingit igni, quibuscumq: rebus apponatur non eſſe calidum. In reliquis vero, natura ſui, præfata præpoſitio indifferenter ſe habet, ſiue nomen cui copulatur, materialem cauſam demonſtret, ſiue cauſam efficientem, ſiue perſonam, vel tempus, vel locum. Ecce dicimus expelli aliquem de fundo, & de poſseſsione deijci l. ſi de fundo. C. locat. l. ſi de poſſeſsione. G. vnde vi. Et de diuerſis mundi partibus multos confugere ad Apoſtolicam Sedem dicitur, cap. cum de diuer. de priuil. in. 6. Et Calliſtratus inquit in l. fi. ad Syllatian. ſi de pluribus hæredibus quibuſdam inuictis teſtamentum apertum ſit. Et Paulus in l. ſi is qui rem ♯. ſi ſtipulatus de fur ſi ſtipulatus, inquit, de te ſim, & Vlpianus, ſi de me petiſſes l. ſi vt certo. ♯. ſi de me. ff commo. Et libertas denegari, dicitur, deſcendentibus de latronum familiis. l de Latronum C quib ad liber. pro. non li. Et hominem de Francia matrimonium contraxiſſe cap. pri. de ſponſa. Et aliquid de cætero faciendum vel cognoſcendum eſse cap. de cætero. ex de teſti. cap. de cætero de tranſactio. Et Beatus Chryſoſtomus inquit De quotidianis peccatis quotidiana oratio ſatisfaciat diſti. 3. de peni. Et Diuus Auguſtinus cap. ſi de area. 26. quæſt. 2. ſi de area vel torculari tollitur aliquid ad ſacrificia dæmoniorum, Et Vlpianus in. l. redhibere. ♯. idem Pomponius de ædili. ædict. His de rebus inquit, & ijſdem de rebus ſignificans, propter has res. Et deõ cõſilio alterius facere, & de multa prouidentia prohibitum aliquid eſſe dicitur cap. de multa de præbend. Et ſoluendam eſſe decimam de terra quam habemus, cap. 6. de priui. Et demum de meo fieri tuum dicunt, Conſignificantes aliquando tempus, aliquando perſonam, nonnunquam locum, vel terminum à quo, quandoq: cauſam mouentem, item totum, prouinciam, genus, & oppoſitum. Imo ad conſignificandam materiam, De præpoſitio non ſuruitur, niſi in eo q vice fungitur præpoſitionis ex, quæ ingreditur diffinitionem materiæ, quæ dicitur id eſſe, ex quo cum alio aliquid fit, & hæc ipſa dictio ex, adhuc conſignificat modo contrarium. modo priuationem, locum quandoq:, quandoq: cauſam efficientem, quia dicimus ex albo fieri nigrum, & ex nocte diem. Et Pomponius inquit in. l. ſi is qui. de actio. empt. ſi is qui Lapides ex fundo emerit tollere nolit, ex vendito agi poteſt. Itaq; apparet non potuiſſe deduci præſentem regulam ab eſſentia dictæ præpoſitionis, tum quia natura ſui nihil per ſe ſignificat, cum etiam quia, non maiorem aptitudidem habet ad conſignificandum vnũ quam aliud, Quod ſi dixerimus regulã colligi ex his quæ quandoq; accidunt illi, Verbi gratia, quia videmus, Hoc in loco, appoſitam præpoſitionem, De, verbis aliquibus, Quorum coniunctione accommodatur ad conſignificandam materiam, Tunc apparet origo erroris, quoniam regulæ non conſtituuntur ex his quæ extrinſecus accidunt, & multipliciter contingunt ineſſe & non ineſſe, ſed ab eſſentia ducuntur, & explicant naturam rei, quia regula oratio eſt quæ enarrat rem quæ eſt, & hæc ipſa ſubſtãtia rei eſt, & forma eius, quæ veræ eſt, & maxime eſt, Accidentia vero quæ extrinſecus veniunt, non, ſunt id quod eſt, ſed accidunt rei quæ eſt, & ipſorũ eſſentia eſt pura inhærẽtia. Et quicunq; ſunt qui ſumunt regulas ex iſtis, adſcribunt naturæ rei quòd pẽdet ab alio & determinant inde terminatũ, & implicant accidens eſſe ſubſtantiã, quod natura nõ poteſt facere, Itaq; conſtruũt principia accõmodata ad generandũ habitũ ignorantiæ, quia ſciẽtia non poteſt eſſe niſi cognitio rei, eo modo quo eſt, & ſimiles propoſitiones declarãt rem alio modo quã ſit; Qua quidem iure excelluere priſci noſtri Iuris doct. vndequaq; ſumentes, & ſuo marte cõ-

ſtruentes, ex particularibus & accidentatijs diſpoſitionibus Iuris, vniuerſalia & neceſſaria theoremata, quæ deducta extra fines materiæ propriæ, vt reuera falſa ſunt. & vero non reſpondent, coguntur poſtea. innumerabilibus penè limitationibus coaceruare, in quibus nec ars, nec ordo, nec diſciplina, nec veritas vlla inuenitur.

Sed ad rem dico, non licere nobis adnotare dictionem de magis hoc quam illud ſignificare, niſi inditium fiat ex cõiunctis vocibus, cum quibus ſimul ſumpta conſignificat modo materiam, vt in omnibus ferè titulis Iuris, aliquando hoc aut illud, ſimpliciter vero nihil ſignificat, quoniam eius natura non hoc patitur. Et quod contra naturam rei eſt, aut non ſecundum illam, non poteſt eſſe regula, quia ſola natura regula rei eſt, & norma & forma eius Et regula imago ſolius naturæ eſt. Colligere vero ſi velimus hoc in loco quemadmodum ex quam pluribus alijs Pandectarum titulis, ꝙ dictio De cõiuncta reliquis verbis tituli, habentibus vim ſignificandæ materiæ, conſignificat materiam, licebit quidem vt licuit Baldo in l ex arrali C. de actio emp id tamen pueriliter & inutiliter. Sed ſatis ſit dicere præſentem titulum eſſe demonſtratiuum materiæ, & ſit etiam nobis ſatis, quantum ad præſens adnotatum, niſi velimus hoc vnum addere, inter ridicula reponendum ꝙ inquit Decius hic, in appendice Piſis addita num. 11. ꝙ hæc dictio de ſignificat, quòd materia huius tituli eſt De rebus creditis.

Deinde quod aſſumunt ſcribentes, vt comprobent, tripartitam diuiſionem huius Rubricæ, ꝙ punctus habetur loco copulæ, aut nihil eſt, aut eſt perniſioſum & falſum, & vtcunq; ſit impertinenter obſeruatur ad hoc propoſitum, quia dicunt punctum interpoſitum primis particulis. DE REBVS CREDITIS. SI CERTVM PETATVR. Impedire quo minus coniunctim legi poſsint, vt dicant, Si certum aliquid petatur De rebus creditis, quia punctus regulariter habetur loco copulæ, & copula implicat diſtinctionem rerum copulatarum. Sed hoc eſt ſuperuacaneum, quia punctus non indiget participata virtutæ copulæ, ad hoc vt diſtinguat, quoniam in eo ꝙ punctus eſt, per ſe primo, & principaliter ſeparat. Et vbi velint á puncto coniecturam ſumere. diuiſionis ſenſus, harum particularum. ſufficit ſimpliciter dari punctum in eſſe, & ſuperfluum eſt inquirere, vtrum habeat vel non habeat virtutem copulæ, & ridiculum eſt velle, punctum diſtinguere non in eo quod punctus eſt, ſed vt haberi poteſt pro copula, quæ per ſe primo coniungit, & per accidens demonſtrat rerum copulatarum diuerſitatem in quantum nihil ſibi ipſi copulatur, ſed diuerſum diuerſo. Punctus vero, quia terminus eſt orationis, diuidit partes quibus interponitur, ex ſui natura. quemadmodum in limitibus agrorum, contingit interpoſitione lapidis diſtingui fundum á fundo. Itaq; ſufficit pro coniectura diſtincti ſenſus, particularum iſtarum, ſimplex eius interpoſitio, vt punctus eſt. Sed ꝙ diximus, regulam punctus habetur loco copulæ, aut eſſe nihil, aut eſſe falſam, eſt manifeſtum, quia ſi ſenſus ſcribentium talis eſt, vt dicant. Cognita voluntate loquentis punctus interpoſitus partibus orationis aliquandò reſoluitur in copulam. Vera eſt propoſitio, ſed in vtilis. Vera, quoniam vbi conſtat de voluntate, coniunctio ipſa accipitur pro disiunctione, & e contra, vt.l. ſæpe cum conſimilibus, de verb. ſigni. Quia tunc improprianiur verba, & ceſſat omnis obſeruatio propriæ ſignificationis, quia verba deſeruiunt intentioni, & propria ſignificatio attenditur in Iure ciuili, vt habeatur aliqua certa menſura, colligendæ veritatis in dubio, vbi vero veritas & intentio loquentis eſt manifeſta, ceſſat omnis conſideratio, proprietatis, & improprietatis, ſicut ceſſat indigentia coniecturæ. Et hoc caſu, inutilis eſt præſens regula, quia non præſtat nobis opem perquirendæ veritatis, ſed eſt purum enuntiatũ euentus rei, data cauſa. Sin vero dicunt ſcribentes, in ambigua voluntate loquentis, punctus interpoſitus, debet haberi pro copula, ita vt ſit menſura quædam cognoſcendæ intentionis eius. Falluntur, quoniam, ex impropria rerum ſignificatione veritas non indagatur. Alioquin Ius ciuile, non haberet aliquam certam Methodum, inueſtigandæ intentionis loquentis, & non eſſet ars, vel peritia, nec ſcientia, ſed exercitium fortuitum, & vanum, quia non imitaretur naturam, quæ determinatis operationibus demonſtrat rerum eſſentias. Punctus enim in eo ꝙ punctus eſt, terminus eſt orationis, & copula medium, & medium contrariatur extremo. Et res ſignificata per punctum, quæ eſt diſtinctio, repugnat vnioni, per ſe primo ſignificatæ per copulam. Et quæ natura repugnãt deſtruunt ſe inuicem, & neutrũ poteſt alterius officio fungi, niſi impropriè & violẽter, Et Paulus inquit, in l. alienationis ff. de verb, ſign. orationẽ quæ non habet disiunctionẽ coniunctã accipi, ex mente. pronunciantis, non ex puncto, nec ex coma, tũ quia ſolutæ orationi contingit non in eſſe punctũ vel comã, cum ẽt quia, punctus non eſt vox ſignificatiua, prolata á diſponẽte, ſed fit ab eo qui in ſcriptis redigit ſermonẽ alterius

Et quandocunq; admitteretur talis regula, tunc incuria vel malitia ſcribentis, ſenſus compoſitus diuideretur, & fieret contra mentem loquentis, & ſic ſubminiſtraretur materia erroris, & falſitatis. Mentem autem ex qua Paulus inquit interpraetari orationem carentem copula pro coniuncta, colligendam dicimus nos, tum â materia de qua loquitur, cui veriſimile eſt accommodari conſenſum proferentis. l. coniunctionem, & l. ſæpe verſ. ſed verius â. ff. eo. de. ver. ſig cum ex cõtextu totius orationis ſimul ſumptæ, quia iſtæ eſt intellectus, legis triplicis, ſi perpendatur, & legis eum in teſtamento ſ. hæc verba de hær. inſt. Sed veniamus ad Bartolum.

EXAMEN BARTOLI.

BARTOLI Summaria declaratio & diuiſio. & literalis expoſitio, contextus huius non ſatisfacit. Ad cognitionem inquit ſpecierum debet præcedere cognitio generis, ſed verbũ credendi & verbum rei ſunt verba generalia. Ideo â Prætore De rebus creditis præmittitur in Rubrica hoc dicit tota lex. Argumentum hoc, ſiue ſummatiũ quod appellant, nos dicimus nihil prorſus habere commune cum propoſitæ legis verbis, tum propterea quia ſermo quidam eſt nihil concludens, vitio præſertim minoris propoſitionis, quæ ambigua eſt & manca. Cum etiã quia licet quoquomodo reduci poſſet ad apparentem quandam formam recte Syllogizandi, vi primæ propoſitionis quæ aliena penitus eſt â mente Vlpiani non poſſet aliquid concludere non alienum â veritate.

Ecce. præſuponit iſta ratio, ex illa propoſitione. Ad cognitionem &c. quam falſo dicit eſſe ſub intellectam â Vlpiano, quòd comparentur duo extrema ad inuicem, alterum quorum naturam generis teneat, alterum vero ſpeciei. & dubitetur, de quo primo tractandum ſit, ſed minor propoſitio, quæ dicit, verbum credendi & verbum rei ſunt verba generalia, caret termino demonſtrante quid ſit id cui comparentur hæc verba, & quid ſit id quod retineat naturam ſpeciei. cuius cognitio debeat inſequi cognitionem horum verborum, De rebus creditis, & vt eſt imperfecta & manca, facit orationem vitioſam, & ineptam ad concludendum.

Quòd ſi ſint qui intelligant Bartolum, comparaſſe verba rerum creditarum, reliquis partibus rubricæ, particulis ſcilicet illis. ſi cert petat. & De certi condictione, tãquam minus vniuerſalibus, vt ſit ſenſus. Verba rerũ creditarũ ſunt generalia. particulæ, ſi certum petatur, & de certi cõdictione, ſunt ſpeciales, Ideo præmittitur de rebus creditis. Ridiculũ tunc, & falſum dicimus eſſet Bart. propoſitum in mente retẽtum. quia præterquam ꝙ particula certi condictio, latiſsimam ſignificationem habet, quia competit hæc actio ex cauſa legati, quod non cõplectitur, ſecundum Bartolum, ab appellatione verborum De rebus creditis, & nihil habet Certi cõdictio. cum propoſitis verbis commune, cuius cauſa ad illa comparata; poſsit exiſtimari ꝙ habeat habitudinem ſpeciei. Manifeſtum eſt, Vlpianum hoc in loco, non dubitare, vtrum cognitio ſignificationis particulæ, Rerum creditarum, antecedat cognitionem particulæ, ſi certum petatur, Et de certi condictione, quia non poterat dubitare de futuro contingenti, quod erat apud ipſum impoſsibile cognitu. Nam verba De rebus creditis, Titulus erant, â Prætore Romano præmiſſus, Reliquæ partes præſentis rubricæ, appoſitiones ſunt compilatorum Iuris ciuilis. Et ſupra diximus, hoc vnum dubitaſſe Vlpianum tantum, cur generali materiæ. Titulum de rebus creditis præmiſiſſet Prætor.

Item ſi dixerimus, Bartolum ſubintellexiſſe comparari verba rubricæ contractibus de quibus particulariter tractaturus erat Prætor ſub ipſa rubrica, vt ipſemet quoquomodo teſtatur ita ſenſiſſe, in verſiculo Tu qui vis vltra intelligere, in illis verbis, qui intendebat tractare de contractibus particularibus, vt dicat. Ad cognitionem ſpeciei debet præcedere cognitio generis, ſed verba rerum creditarum ſunt generalia ad multos contractus, de quibus intendebat particulariter tractare Prætor. Ideo â Prætore præmititur titulus, De rebus creditis. Tunc aduertendũ. ꝙ variat ſignificationem verbi. genus, aſſumpti in prima propoſitione, & Syllogizat ex quatuor terminis nihil concludens. Non enim quod generale eſt idẽ & genus eſt, propterea quia, omne cõmune pluribus eſt generale, ſumpta denominatione, â conuenientia cum genere, in eo ꝙ plura compræhendit. Alioquin accidens. proprium, differentia, ſpecies, eſſent genus, & quinque prædicabilia, nõ eſſent quinque, ſed eſſent vnum. & genus eſſet magis commune & minus commune ſeipſo diuideretq; ſemetipſum, & de ſeipſo prædicaretur, item nominum ſignificationes ge-

nerales, essent substantiæ rerum, quia genus dicit essentiam quandam & naturam cōmunem pluribus. Quod si verbum, genus, non in sui propria significatione acceptum dicamus, sed interpretemur, aliquod magis commune, non distinctum, ab eo quod est generale. Tunc peruertitur sensus primæ propositionis, in qua genus capitur pro eo quod de pluribus speciebus dicitur. Et redditur idipsum enuntiatum (maior scilicet propositio) falsum, quoniam ad cognitionem minus communis non est simpliciter necessaria cognitio magis communis. Non enim ad cognitionē hominis requiritur cognitio longitudinis, aut latitudinis vel trinæ dimensionis, vt demēsio est, quæ insequitur hominem vt corpus est, & longe magis communis est, quàm genus homini proximum, quod est Animal.

Sin vero generale, pro genere capit, tunc incidit, in magis aspernandas cōclusiones, quàm reprobandas, quia fatetur, Quòd duo verba distincte sumpta, sunt vnū genus. Quòd rubrica sit genus materiæ demonstratæ per rubricam. Item implicat Prætorem proposuisse rubricam, vt eodem genere cognitionis, cognosceretur, quo res significata per ipsam cognosci debet. Item ꝙ studium Vlpiani interpretis est demonstrare rationem cur factum sit quòd rubrica præcedat materiam, quæ omnia vt erronea sunt, & absurda, magis merentur irrisionem quam confutationem. Voces duæ, nisi sumantur ad significandum conceptum vnum, non possunt esse genus vnum, nisi velimus fateri, vnitatem esse multitudinem, & idem & diuersum idem esse, quia qui genus dicit originem dicit Naturam & formam. Forma vero natura & origo vna est. Alioquin vnum subiectum contingeret habere plures formas essentiales, quòd est impossibile. Item rubrica non potest esse genus materiæ, quia genus est natura prius, & ea quæ natura priora sunt, possunt esse sine alijs, alia vero non sine ipsis, sic animal homine dempto non corrumpitur. Et legatum sublato conditionali legato non tollitur, sed rubrica dempta materia non est rubrica materiæ. Materia autem potest esse sine illa, non est igitur genus. Sed non est genus, quia signum rei est. Est enim Index significatio, & demonstratio quædam, Signum vero non potest esse genus rei significatæ, alioquin nihil proponeretur, cur vox quæ signum est cōceptus animi, nō esset genus, cōceptus. & conuenienter ad interrogationem factam per quid, De febre, Responderemus Vrinam esse, quia quandoq; significat Vrina febrem. Item Prætor non proponit rubricam vt eodem genere cognitionis nobis innotescat quo res demonstrata per ipsam, quia rubricæ nostrum est cognoscere significationem nominis tantum. Materiæ vero habere cognitionem quid rei, qua forma scilicet qua ve ratione reguletur determinetur ve materia circa quam lex versatur. Et stulta erit interpretatio verborū Vlpiani si dixerimus ipsum hoc in loco reddere rationem, cur rubrica præcedat materiam, quia laborarет circa per se notum ex natura ordinis, quia signum prioritate ordinis præcedit rem significatam. Et iam diximus esse manifestum Vlpianum, hoc vnum intendere, vt probet præmissum hunc titulum De rebus creditis conuenire insertæ materiæ sub ipso.

Accedit ꝙ propositio quam dicit esse sub intellectam à Vlpiano, ad cognitionem speciei &c. non potest esse de mente eius, quoniam communiter est receptum, ꝙ verbo speciei apud Iureconsultos indiuiduum significetur, generis vero appellatione ꝙ species demonstretur. Et quandocumq; præsens propositio præsupositum esset Vlpiani, tunc implicaret, indiuidua esse scientificæ considerationis, significando ꝙ ad cognitionem indiuiduorum præcedere debet cognitio speciei, ꝙ est erroneum, quia nulla scientia considerat indiuidua quorum infinita multitudo sciri non potest. Et ius ipsum nostrum, non nisi de speciebus facti disponit, quarum singulæ exemplaria possunt esse innumerabilium pene operationem numero tantum differentium.

Sed apparet hanc propositionem esse remotam à proposito Vlpiani, quia non intendebat ille referre significationem verborum tituli, ante legis interpretationem, comparando legem ad titulum, tanquam ad genus, quia qui genus dicit, Eius quod est speciei genus dicit, Non per comparationem ad id quod non est species eius, quia genus, nomen est relatiuum, interpretatio vero verborum legis non est species interpretationis verborum tituli, sed referruntur hæc simul ad vnum commune genus, æqualiter vtriq; proximum, quod est interpretatio verborum, prædicabile de hac & illa differentibus inter se specie, quoniam Interpretatio tituli, Est expositio significationis materiæ, verborum vero legis, declaratio est voluntatis Legislatoris, quæ regulat materiam & ad illam habet respectum formæ, & qua ratione materia non potest esse genus formæ, Eadem interpretatio tituli non potest esse genus interpretationis verborum legis.

Quod si quis dixerit, ante distinctam cognitionem materiæ, quæ habetur ex tractatu, necesse esse præcedere cognitionem confusam, quam subministrat intelligētia significationis verborum tituli

tituli quia materiæ & subiecti necessariū est habere præcognitionē aliquam,ea ratione qua sagitariū oportet de longuinquo prospicere quoquomodo scopū ad quem dirigere sagitā posit. Et qnia cognitio cōfusa est cognitio generalis, distincta vero specialis, videri voluisse nulla alia ratione Vlpianum, præmittere declarationem tituli, interpraetationi verborum legis nisi vt à generalioribus inciperet. Hoc est, vt ante distinctam cognitionem materiæ, quoquomodo subministraret confusam quandam cognitionem ipsius, & ita nobis demonstrasse quodammodo, ad cognitionem speciei debere præcedere cognitionem generis. Respondeo, cognitio confusa. non est genus cognitionis distinctæ, quia distinctum esset confusum, sed cognitio simpliciter sumpta, vel est genus ad distinctam cognitionem. & confusam cognitionem, quatum altera non potest esse genus alterius, ca ratione qua species de se inuicem non prædicantur, vel confusum & distinctū, sunt modi cognoscendi, differentes secundum magis & minus, qui non possunt variare speciē, sicut perfectum & imperfectum, quorum neutrum ad alterum comparatum est genus. Nec ad rem pertinet quòd materia indistinctæ sumpta sit genus istius & illins materiæ specialis, vt ibi causa Mutuum simpliciter consideratum, genus est istius & illius mutui, vnde cognitio mutui in genere est genus istius & illius cognitionis mutui specialis, quia dico ꝙ declaratio significationis tituli habentis nomen generale, non est declaratio sustantiæ mutui, neq; præstat nobis illam cognitionem essentiæ eius, quæ posit esse genus cognitionum particularium contractum mutui, sed est expositio nominis tantum, demonstrans quid significet illud nomen, non quæ sit essentia rei significatæ per illud nomen, & appellatur hæc expositio diffinitio quid nominis, quæ non est declaratio rei, nec rei diffinitio, quia res non est nomen.

Propterea dicimus satis rationabiliter potuisse interpraetari contextum hunc, si dictum esset, Vlpianum antequam aggrederetur legis interpraetationem voluisse tituli declarationem referre, quoniam ad cognitionem quid rei, semper debet præcedere cognitio quid nomiuis, nam ignota nobis significatione verborum demonstrantium materiam, frustra tentamus quærentes cognoscere materiam ipsam. Et antequam inquit Themistius, probes triangulum esse quem tribus lineis constituas directis, necesse est intelligas appellatione trianguli venire aream tribus directis lineis compræhensam, proptera ꝙ agnitio significationis nominis in omni exquisitione caput & origo est. Et ita potuisset hic obseruari, ad cognitionem quid rei præcedere cognitionē quid nominis. Sed hanc interpraetationem secuti non sumus. quoniam appatet euidenter, non hoc voluisse Vlpianum, potisimum Ex Correlarijs ideoq; &c Quibus hoc vnum tantum significatur, proposuisse tueri Prætorem, & demonstrare quod supra diximus, conuenire materiæ titulum.

Dicimus itaq; falsam esse & ridiculam Bartoli expositionem. & toto cœlo aberrasse scriptores antiquiores ipsum sequentes, & falso allegari præsentem locum, ad cōfirmandum propositionē hanc. Ad cognitionem speciei debet præcedere cognitio generis, & quæ dicunt Pau. de Castro repræhendendo Bartolum, quòd imo probetur hæc propositio initio contextus nostri, Alexander item qui tuetur Bartolum, Decius qui defendit Paulum, asserens verbum bene esse, impropriari ad significandam necesitatem, falsæ sunt disceptationes nullius momenti Reliquum literalis expositionis Bartoli, & tex. diuisionis, vt puerile est, & sibi ipsi non constans, quia non meretur discusionem ommittimus.

Primum adnotatum Bartoli, ꝙ rubrica debet esse generalis ad nigrum. Dupliciter potest intelligi, debet esse magis communis materia, vel debet amplecti vniuersam materiam, si primo modo sumatur, vt videntur intellexisse doct. & vt reuera intellexit Bartolus, propositio est simpliciter falsa. Si secundo modo non est simpliciter vera, quia præsuponit, debere titulum significare materiam, quod non est de ratione tituli, nec insequitur essentiam eius, sed contingit per accidens, & secundario ab adiuncta impositione auctoris, quia titulus, in eo ꝙ titulus, purum caput est, & initium & terminus, cuius opus est distinguere simpliciter rem a re, quod apparet, quia qui. præmittit titulum potest non significare materiam, sed non potest præmittere titulum & non distinguere, Et comprobant hoc ipsum, Rubricæ Pandectarum, Codicis Clementinarum. Tituli omnes Senatusconsultorum, Titulus ad l. falcidiam, Acquiliam. De Regula Catoniana & similes. Qui vel ab auctore vel ab alijs causis denominantur, quorum tamen omnium & eorum simul qui materiam indicant, vnum & idem commune est officium, distinguere rem a re, quon am hæc est essentialis operatio tituli, per accideus vero, pro libito agentis, modu materiā, modo formam, nonnunquam efficientem legis demonstrat. Itaq; præsens regula non excedit limites titulorum præmissorum ad significandam materiam, in quibus etiam non est perpetua, sed

vt in

vt in pluribus verificatur, quia quandoq; excedunt, quandoq; exceduntur a materia tituli, siue quia non est, hoc aliquid essentiale, vel impediri non possit auctor, qui simpliciter poterat, titulo non significare materiam, quo minus possit hunc ipsum denominare ab vna tantum parte materiæ, vel illam ipsam confuso modo & latioribus verbis significare dummodo excitet ad lectionem legis, quæ detrahit vel addit significationi rubricæ, siue sit etiam, hoc ipsum compilatoribus donandum, hominibus infinita penè multitudine rerum grauatis, Circa quod inutiliter laborant, scribentes, Elicientes necessariam quandam regulam æqualis conuenientiæ titulorum ad materiam, ex. § Quibus prima constitu. Codicis, cum alioquin nihil ad rem faciat, quia quod inquit, sub congruis titulis esse leges redactas, non repugnantibus intelligit, quia verbi gratia, materia de Dote, non inseritur sub titulo, de legatis, Non ita congruis, vt ex æquo latitudo significationis verborum tituli, Respondeat latitudini materiæ contentæ sub ipso.

Sin vero proposita Bartoli propositio Rubrica debet esse generalis ad nigrum, intelligatur, vt diximus, primo modo, hoc est debet habere ampliorem significationem rebus sub ipsa tractatis. Tunc est omnino falsa sententia, quia rubrica quocunq; modo sumatur, siue simpliciter, vt caput est, non demonstrans materiam, nec auctorem legis, siue pro rubrica significante materiam, purum ens, relatiuum est, quoniam vt caput est, principium est, & principium principiati principium est. Vt est significatiua materiæ signum est, & signum significate rei signum est, sed vbi deficit res significata, signum cessat esse signum, & quod poterat esse signum nihil est, & vulgatissimum est altero relatiuorum perempto, alterũ perimi. Quod ergo dicunt rubrica debet esse generalis ad nigrum, debet excedere rem insertam sub ipsa, & vlterius se extendere, dicunt rubrica debet esse pro parte mendax, & signum falsum, non signum, debet esse pro parte nihil, quod est ridiculum & caret ratione, omittimus Bartolum colligere sententiam istam, ex hoc nostro cõtextu, in quo studium Vlpiani fuit comprobare verborum tituli significationem compræhendere materiam non superexcedere.

Sed quod est perniciosum, concurrunt scribentes omnes in hanc vnam sententiam, ꝙ si rubrica sit generalior nigro, in ea parte qua superexcedit materiam tractatam, sufficiens est ad decidendas causas, in tantum ꝙ extante Statuto, ꝙ filia dotata non succedat, matri, nec auiæ maternæ, Referunt recte consuluisse Paulum de Castro, ꝙ deberet excludi filia, etiam à successione patris, propter verba rubricæ Statuti, quæ dicebant. Quòd filia dotata non succedat. Quæ sententia, vt iniusta est, & erronea nullam habet in iure nostro rationem aut legem qua tueri possit, quia decisio causarum est iudicium, & iudiciũ est legis executio, quia Iudex ẽ legis executor, § Iusiurandum in aut. de defen. Ciui. Et dum dicunt scribentes sufficere rubricam, pro parte qua excedit rem demonstratam, ad decidendas causas, dicunt rubricam in illa parte legem esse, & faciunt ens de non ente, & volunt contradictoria verificari de eodem, & dicunt apparens accidẽs esse substantiam non existentem, imo fieri ens ex seipso non ente, quæ sunt conclusiones ridiculæ. Ecce titulus signum rei est, & demonstratio. § titulos in auth. de mand Prin. C. de his qui potent. Titu l. vn & titu sequent. Siue ergo demonstret titulus formaliter legis dispositionem, siue materiam circa quam lex versatur, siue causam efficientem illius, nihil habet cum lege commune, nisi ratione similitudinis inter se & rem demonstratam, quæ similitudo pendet à communi impositione virtutis significatiue verborum eius. Itaq; imago quædam legis est, sed quoniam imago accidens est natura posterius, quod præsuponit exemplar sui, ad cuius imitationem formatur. cõsequenter titulus est quid natura, posterius lege per ipsum significata, præsuponens legem & pendens ab ipsa, tanquam à causa sui, licet quantum ad nostri cognitionem præcedat. Sed quoniam vbi non est exemplar imitatio nulla est, & consequenter imago non potest esse. l. si quis fundum. ff. de contrah emptio Vbi lex non est, nulla potest esse similitudo tituli ad legem, nec vlla ratio significationis, vnde titulus efficitur falsus titulus, & consequenter falsa demonstratio, Sed falsam legis demonstrationem negamus posse facere legem, quia quod falsum ẽ non est. l. Paulus de verb. signi. Et non entium nullæ possunt esse virtutes & proprietates. Et rectè dicimus, facere Paulum de Castro ens de non ente, dum inquit significationem rubricæ super excedentem materiam esse legem, quoniã in illa parte rubrica cessat esse signum & efficitur nihil, & tunc verificantur contradictoria de eodem, quia non esse & esse legem contradicunt. Et quia lex retinet rationem sustantiæ & subiecti respectu signi & demonstrationis sui, innuit lege non existente, id quod apparet esse signum legis, & reuera non est, fieri legem, & consequenter acquirere naturam subiecti super quo fundaretur si vere signum esset, Et sic id, quod non potest accidens esse,

fieri substantiam quandam quæ non est quod est, fatuum & impossibile. Sed est impossibile talem rubricam esse legem. Quia non est opus Legislatoris. Quia non est manifesta. Quia non est iusta. Quia non est promulgata sub ratione legis. Quoniam implicaret dari processum in infinitum. Quia nō respondet operibus naturæ. Quia detestantur similes interpretationes Iureconsulti. Quoniam oratio illa, ꝙ filia dotata non succedat, non est magis vniuersalis statuto. Quia si lex esset esset sublata. Non est opus Legislatoris, quia Legislator proponens titulum legi non operatur in eo ꝙ Legislator est, sed id facit vt demonstrator rei, circa quam exercuerat se tanquam Legislator apparet, quia non potest idem esse simul factum & non factū, quia quod fit non est, & rei demonstratio præsuponit rem existentē, Item nominis impositio non potest esse rei generatio, alioquim substātia rei esset significatio nominis, At quorum operationes diuersæ sunt ipsi differunt, differt igitur Legislator præmittens titulum legi à semetipso constituente legem, & rubrica non est operatio quæ fiat ab ipso vt Legislator est. Quod diximus, nō esse manifestā, in tantū patet, ꝙ imo manifestum est non esse legem, quoniam appellatur titulus non lex, & inter titulum & legem, essentialem differentiam fecit Iustinianus, mandans leges titulis subijci.4. Quibus in pri. const C sed detur non constare non esse legem dubitari tantum, in ambiguo non potest esse lex, quia lex debet esse manifesta distin.4.cap.erit. Alioquim iniuste non excusaretur iuris ignorantia, quod quidem scire tenemur tanquam quid notum, Leges, inquit Imperator .l.leges. C. de leg. quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent, vt vniuersi præscripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent vel permissa sectentur, Accedit ꝙ in dubio, Vtrum aliqua oratio sit lex vel non sit, non est nostrum interpretari, sed solius Legislatoris, quia si solius eius est inspicere inter equitatem & ius, longe magis, inter esse & non esse legis, quia contradictio maior est repugnantia quam contrarietas. Non est iusta, quia non est ab habente potestatem legis condendæ impartita auctoritas legis verbis rubricæ, & Iustinianus in.l.2 in fine.C.de veter.iur. enu mandat leges obseruari non legum titulos, nec verba tituli, sed non est iusta, quia non respondet rationi, ꝙ oratio præmissa ad significandam formam legis sit formaliter ipsa lex, quoniam enuntiatio non est dispositio.l.2. de proxene. Alioquim titulo demonstrante legis dispositionem, frustra subijceretur lex, Et longe minus, quia non præmittitur ad significandam per se primo legem, sed secundario, principaliter vero locum in quo, & repugnat operationes quæ determitatam formā recipiunt à proposito Auctoris, suscipere vires diuersas, & vltra ipsorum intentionem extendi. Nō esse sub ratiōe legis promulgatā ꝙ diximus, omnis vis coarctatiua legis vel obligatoria pēdet ab ipsius promulgatione. instituuntur leges inquit Augustinus 4 dist cap in istis cum promulgātur, Promulgātur dum prouulgantur, dum eduntur in publicum, nō simpliciter sed sub ratione legis, vt Populus agnoscat iniunctam sibi normam, & illi constet, quale futurum sit officium sui, sed rubrica legis, neq; sub ratione legis, neq; fortasse simpliciter promulgatur, quoniam præmittitur promulgatæ legi tanquam quid notius, ad materiam vel formam vel efficiens illius demonstrādum, non vt quid demonstratum alioquim idem ageret in semetipsum, vel adhuc egeret titulo demonstrante, & ita titulus alio, vnde daretur progressus in infinitum, ꝙ est fatuum, quia quemadmodum eorum quæ natura constat, terminus quidam reperitur, & ratio, vltra quam res consistere nequeunt, sic & artificialia omnia certis limitibus conseruantur, quos qui excedunt, tentant quod natura rei non patitur, & non imitantur voluntatem authoris, sed ipsi faciunt seipsos authores, quod in iure nostro longe maius peccatum est quam iudicate de legibus. Quod diximus non respondere operibus naturæ, Imitantur humanæ institutiones naturalia opera, & quemadmodum certis animantibus determinatas figuras natura dat, quibus extrinsece distinguuntur ab aliis, & sensibiliter cognosci possunt, simili fortasse modo, præmitens Legislator titulum, distinguit legem à lege, & subministrat aliqualem præcognitionem eius, sed eadem ratione qua falso, verbi gratia, diceremus staturam hominis rectam, hominem esse, & longe magis peccaremus, asserentes hoc ipsum de figura hominis mortui, sic falso diximus titulum legis esse legem, & longius aberramus adscribentes hoc ipsum titulo legis non existentis. Sed detestati Legislatorem similes interpretationes diximus, quia, dum dicunt, rubricam, (ꝙ filia dotata non succedat) habere latiorem significationem statuto, quo matris tantum successio prohibetur, & fatentur appellationem verbi, Non succedat, esse rubricam statuti, pro parte qua complectitur statutum, qua parte vero superexcedit dispositionem statuti, dicunt sufficere ad decidendas causas, & consequenter legem esse, implicant, eiusdem verbi, eandem significationem, esse pro parte rubricam, pro parte non, esse pro parte legem, pro parte non, sed hanc inconstantiam tanquam ratione carentem, & captiosam, &

sam, & alienam à disciplina Iuris ciuilis, Aspernantur & reprobant Iureconf. l. nam absurdum ff. de bo. liber. l. si ita de oper. lib. l. in causæ. ff. de procur. l. pe ad exhiben. Non esse, vero, verba rubricæ, quod filia dotata non succedat magis vniuersaliter interpretanda, statuto impediente successionem matris apparet, quoniam oratio rubricæ indeffinita est, non vniuersaliter enuntiata, & vt talis habet se indeterminatæ ad deseruiendum æqualiter vtriq, conceptui, particulari & vniuersali, quia quod indeffinitum est indifferens est. Determinari vero non potuit nisi ab intentio ne loquentis, sed hæc ipsa intentio statuto manifestatur & terminatur qui potuerat esse sensus ambiguus, quod non succedat, matri scilicet nec auiæ maternæ. Sed demus sensum vniuersaliorem esse, demus item rubricam legem esse, statutum subsequens est lex posterior & specialior, in toto iure generi per speciem derogatur, non potuit igitur illa rubrica habere vim legis.

Sed perpendamus fundamenta communis istius sententiæ. Allegant glosam in prohe sexti in verb. titulis glo. in. l. vni. C de capit. ciui cens exim. lib. xi. Baldum in rubrica C an seruus ex fact. prop tenea. per glo. in rub. ff si quis testa. liber. esse ius. fuer. Addit Ripa cap vt omnes ex. de cōstitu. Præmoniti nos interea ꝙ propositionem, qua dicunt Rubricam generaliorem nigro sufficere, ad decisionem causarum, quia vident non respondere plerisq; rubricis iuris, limitant, vt intelligatur in his quæ habent orationem perfectam, vt Iason hic num. 3. habere vero sensum perfectum illas dicunt, quæ sumunt initium ab his dictionibus, vt. vel. quod. sed Ripa sentiens adhuc difficultatem ex titulo, quod iussu, item quod cum eo qui in alien. pot. est gest. fue. Et tit. vt intr. cert. temp. caus. Crim expedi. confugit ad ridiculam quandam distinctionem, & inquit. habent rubricæ sensum perfectum, quæ dispositiuæ locuntur illæ vero quæ enunciatiuæ non. Circa quod dicimus nos, ꝙ cum dubitatur, vtrum rubrica sufficiat ad decidendas causas, quæritur vtrum rubrica sit lex, & consequenter vtrum rubrica dispositiuæ loquatur, quia dispositio est ordinatio, & ordinatio genus legis est, ius est Aristoteles inquit, ordinatio ciuilis societatis, Itaq; quando cōfugimus ad huiusmodi distinctionem dicentes, illa rubrica potest decidere causas, quæ perfectā orationem, habet, & illa dicitur habere perfectam orationem, quæ dispositiuæ loquitur. dicimus illam esse decisiuam causarum, quæ lex est, & significamus, illam esse legem quæ lex est ꝙ est ridiculum. Hoc enim ipsum est de quo dubitabatur, quando quærebamus vtrum rubrica decidat causas, vtrum scilicet loquatur dispositiuæ vel non, & satis supra diximus, rubricas esse signa, & significationes enunciantes aliquid de re subiecta. Et si qua sit quæ plene & perfectæ demonstret vniuersum sensum legis, non hoc facit, in eo ꝙ lex est, neq; dispositiuæ, sed simpliciter enuncians. & non extenditur enunciatio ad vires dispositionis l. qui familiæ ff fami ercis.

Sed ad rem. Allegant glo. in prohe Decreta in verbo titulis, §. nos ad apicem, Inquit ibi Bonifacius, Decretales istas recenseri fecimus, & multis correctis in vnum librum redigi mandauimus, & sub debitis titulis collocari. Glosa. Notat rubricas authenticas esse. Exponunt esse de textu, & habere vim legis, eo ꝙ à Legislatore parantur, & præmittuntur, Diximus ꝙ non omne quod est à Legislatore fit ab eo vt Legislator est, quia non omnia quæ sunt ab homine fiunt ab ipso, vt Homo est, quia nutritur & sentit vt Animal & Planta, discurrit tantum in eo ꝙ Homo est. Et quemadmodum ab eodem animali naturaliter proficiscuntur diuersæ operationes essentialiter distinctæ, respectu diuersarum potentiarum, quæ ordinantur ad diuersos fines. Simili modo in rebus voluntarijs, ab eodem homine ratione diuersorum habituum & diuersorum finium, eduntur operationes penitus distinctæ, quia diuersitas finis intenti facit formalem differentiam in rebus ordinatis ad finem, Et quæ differunt fine, differunt spetie, sed finis legis dirigere est ad publicum bonum præcipiendo vel vetando. Tituli vero indicare præceptum dirigens, sed demonstrare rem dirigentem non est dirigere, Non est igitur titulus lex, & consequenter non est à Legislatore vt Legislator est. Sed est ab illo vt artifex est, cuius est reducere multitudinem ad vnitatem quantum fieri potest, & disponere partes materiæ, circa quam versatur. in ordine ad vnū aliquod principaliter consideratum, præsertim quia non est eiusdem, in eo ꝙ idem est, materiam facere & ordinare, alioquim inuentio esset dispositio.

Allegat glosa prædicta ad confirmandum rubricas esse authenticas capitulum hæc verba de penit. distin. 1. quod est desumptum ex. l. 1. ff. quod quisq; iuris in alium statuerit vbi not. glosa. Legislatore, arguere ex verbis illiusmet rub. quod quisq; iur. Respondeo, falsum esse ꝙ dicit ibi glosa, tum propterea quia neq; simpliciter argumentatur Vlpianus in dicta lege pri. sed exponit verba ædicti Prætoris, quorum in rubrica nulla fit mentio, Dum inquit, hæc verba quod statuerit qui iurisdictioni præest, quia rubrica iurisdictionis non meminit, cum etiam quoniam si allegaret

garet verba rubricæ nõ id faceret in eo quod rubrica lex est, sed in eo ꝙ verbis rubricæ summatim complectitur ædictum Prætoris quod est lex. Illam vero rubricam non esse Prætoris ædictum manifestat Caius in l. vltima eo tit. dum inquit, illud elegāter Prætor excipit, præterquam si quis eorum cōtra eum fecerit qui ipse eorū quid fecisset, quæ sunt verba ædicti Prætoris, quæ per totū titulū interpretātur, & per rubricā implicite significantur. Pariformiter responderut ad cap cum omnes de const. allegatum per Ripam, vbi verba rubricæ adducuntur, non in eo ꝙ rubricæ sunt, sed vt continent significatiuæ legem existentem. Idem dicimus de cap. pri. ne: Sede vacant. aliquid Inno. & de cap. pri. vt Ecclesia bene. si dimi. conf. quibus nititur prædicta glo. proh in verb. titulis comprobare propositum, quoniam illæ rubricæ summatim repræsentant dispositionem cō textuum, Et fatuum est interprætari Legislatorem argumentari à verbis rubricæ, quæ posterius natura sunt, sicuti signum consequitur rem demōstratam, & non e contra, Eo magis quoniam in d. cap. 1. vt Ecclesiasᵗ bene. refertur Decretum illud fuisse iam antea constitutum in Concilio Lateran, Quæ tamen omnia, nihil ad rem propositam faciunt, quia quæstio est vtrum rubrica generalior lege, in ea parte qua legem excedit sui significatione sufficiat ad decidēdas causas. Sed adhuc allegat Iason glosam in l. 1. C. de cap. ciu. exim. quæ interprætatur illius legis prime, dispositionem vniuersaliter, argumentum sumens à verbis vniuersalibus rubricæ, hoc nihil est. Propterea quia verba legis ibi recipiunt generalem significationem respondentem verbis rubricæ, & non est irrationale iuditium, existimare legis propositum respondere significationi tituli. Nec sumit argumentum ibi glo. a verbis rubricæ tanquam à lege dante legem contextui, quem interpretatur, sed à noriori signo, quo potest demonstrari quæ sit interprætatio accomodanda verbis legis. Et pertinet magis ista consideratio ad seq'ētes quæsitum ex secundo adnotato Barto. Vtrū verba rubricæ faciant sufficientem coniecturam ad interprætandum ambiguum sensum legis.

Allegant ad idem Baldum in rub C. An ser. Ex suo facto. Inquit idem rubrica habet vim textus, & decidit quando incipit per, vt vel ne, Deinde subdit omnes rubricæ consonantes textui possunt allegari pro tex. iuxta glo. in rub. ff si quis testa. lib. esse ius fuer Ad primum dicimus rubricam decidere virtute legis summatim enunciatæ, non ex se, quia lex decidit & rubrica enuntiat; & vbi lex defficit perit virtus enuntiatiua decisionis illius quæ non est, ꝙ supra satis est demonstratum, similiter ad secundum, possunt allegari rubricæ consonantes textui vt significatiuæ textus, non vt ex se decisiuæ. Alioquim non requireretur cōsonantia. Et hæc ipsa authoritas Baldi reprobat communem sententiam ꝙ rubrica generalior decidat quia non est consonans. Ad glo. rubri. ff. si quis testa liber. qua scribentes nituntur comprobare communem hanc opinionem dicimus, ꝙ falso asserit ibi materialiter rubricam poni non significatiuæ, quæ refert edicti verba, habentia plenum intellectum, quoniam oratio rubricæ illius est imperfecta, & est altera tantum pars hipoteticæ propositionis, quæ neq; genus, nec potestatem, nec fines actionis illius demonstrat, quæ in factum erat & dabatur intra annum in duplum ex verbis Prætoris si dolo fecisset ante aditam hæreditatem, post mortem testatoris.

Fundamenta propositionis istius sunt huiusmodi, & si quæ sunt alia debiliora fortasse, & minus rationalia, itaq; dicimus receptam esse falso & iniuste cōmunem istam sententiam pro vera; ꝙ rubrica generalior nigro sufficiat ad decidendas causas, siue sit eius oratio (vt dicunt) perfecta siue imperfecta, nisi voluntas Legislatoris aliis signis vel æquitate dimetiatur, Et quod attinet ad generalitatem rubricæ, quoniam hoc ipsum dupliciter potest contingere, vel quia verba sunt indeterminata vt in proposito casu Pau. de Cast. vel quia superabundant, primo casu dicimus determinari à verbis legis indeterminatum sensum rubricæ, rationibus quibus supra, secundo casu superabundantia verba nihil simpliciter esse vt in tit. C. de sportulis.

Secundo notat Bartolus, licitum esse arguere ex verbis rubricæ, & ab ordine earum. Sunt qui dubitant, vtrum ellici posit ex hoc contextu adnotatum hoc, ad exemplum fortasse iurium allegatorum per Barto. quæ nihil probant, quia lex idem labeo rerum ammo. Non loquitur de rubricis, & glo. in l. 1. C. ne fi. dot. den. sumit sibi licentiam arguendi non demonstrat esse rationabilem argumentationem, quod est id quod desideratur, item quærunt quæ sit ratio argumentandi. Res est ꝙ prima pars propositionis istius, adnotari potest obseruatione propositi Vlpiani, quē diximus eniti comprobare rubricam conuenire materiæ, licet hoc Bart. non animaduertat. Et ratio sumendo argumentationis est, vt rubrica quæ enuntiat materiam vel formam legis cōiectura sit, quòd verba dispositiua legis versentur circa materiam enuntiatam. Hoc tamen procedit vbi Legislator non explicat in, l materiam. Et vbi verba eius possunt respondere significationi verborum

borum rubricæ. Alioquim si lex manifestet materiam, cessat coniectura, quoniam in manifestis vt dicunt cessat, locus præsumptioni, quemadmodum habitibus existentibus in materia cessat motus. Item nisi verba legis, in qua non fit mentio materiæ habeant aduersantem significationem verbis rubricæ, quia tunc perit in rubrica ratio coniecturæ, quoniam inditium omne & argumentum, quod dicunt, signum & coniectura, consequitur similitudinem & conuenientiam aliquam, Et vbi non est similitudo sed repugnantia, nulla potest esse significatio nec vlla præsumptio sumitur, nisi colligatur per locum ab opposito, cui rubrica non seruit.

Et hoc loco irridenda est quæstio Doctor. Si rubrica esset contraria nigro cui potius sit standum, quæ ponit in dubium vtrum exequenda sit lex, aut id quod neq; potest esse signum legis, Et longe magis irridenda est ratio solutionis Alberici de Rosate, qui dixit standum magis esse nigro tanquam posteriori, quia posteriora derrogant prioribus, Confirmans causam esse posteriorem effectu, & id quod per se est enti per accidens, Et implicans legem & rubricam esse essentialiter ordinata interse, quæ sunt erronea, quia rubrica signum rei est, & signum rei accidit rei & præsuponit rem natura priorē sicut causatum supponit causam esse, præcedit tamen in ordine cognoscendi quantū ad nos, Et hoc ipsum fatentur omnes docto. dum dicunt sumendā esse argumentationē à verbis rubricæ, quia talis argumentatio non sumitur à priori, nec à causa propter quā lex est, quæ ve cōmunicet authoritatem legi, nam falso decideretur in dubio, magis esse standum nigro, quia magis esset standum rubricæ, propter quam lex esset, & quæ maxime lex esset; A posteriori igitur argumentātur, & sic à rubrica tanquā à signo subministrāte coniecturā interpretandorū verborum legis, Falso igitur asserunt nigrum esse quid posterius, & vt tale derrogari per ipsū rubricæ, quia non essētialiter respicit rubricā, sed rubrica accidentaliter legem, & standum est nigro quia nigrū lex est, & legi stādum est, & Ita standū vt nō liceat à propria verborum significatione recedere, nisi constiterit de cōtrario, alioquim peruertitur ciuilis peritia. Itaq; à verbis rubricæ hoc vnū tantum coniectari licebit, signū esse ꝙ verba legis loquātur de materia significata per ipsā, & in verbis ambiguis recipiētibus illā significationem, alioquim nequaquā. Pēdet tamen ratio argumentandi cōiecturæ istius, quia dum vtitur rubrica verbis repræsentantibus materiā, Verisimile est ꝙ repræsentet materiā quæ veræ est. Præsertim quia mandauit Iustinianus leges redigi sub congruis titulis.

Quantū ad secundam partem adnotati, valere scilicet argumentū ab ordine earū. Textus noster nō loquitur de ordine rubricarū, quia versatur circa significationē tituli vnius, ordo vero respectus est prioris & posterioris, & implicat multitudinē, circa quā versatur confusio quæ est eius opposirū, quia cōtraria habent fieri circa idem. Et quoniā in iure nostro ordo rubricarū est dispositio materierum, inducta ad facilitandā doctrinā, & acquirendā scientiā iuris, Verendum est ne sit falsa, & præter mentē Iureconsulti, omnis argumentatio quæ sumi potest ab ordine rubricarū, præterquā ad demonstrandū, publicæ interpretantibus, ordinē tradēdæ disciplinæ, iuxta præscriptū modum Iustiniani in prohe. ffor. Vt in exemplo quæstionis Tutoris à Patre dati in testamēto minus soēlni, quē Iudex cōfirmauerat, qua dubitatur, Verū talis Tutor testamētarius sit. An vero Datiuus Verū scilicet excludat legitimū vel à legitimo excludatur Quā quæstionē refert Bar. in l. 2. C de cōfir. tuto. & inquit Martinū Silimano determinasse ex ordine titulorū, Tutorē hunc esse testamentariū & excludere legitimū, quia titulus de cōfirmando tutore præcedit titulum de testamentaria tute. & reliquos in quibus agitur de Datiuis. Vbi apparet quātum ridicula sit illa ratio, quoniam inspecto ordine tractādi Datiuus qui venit in deffectum testamentarij & legitimi, esset præferendus testamentario. Quoniā in titulo de tutelis, vbi venit cōsiderādum de tutore simpliciter sumpto nō contracto ad hāc vel ad illam speciem tutelæ, Agitur de tutore datiuo in l. 3. 6. 7. 8. ferè per totū, antequā scilicet facta fuerit mētio testamētarij tutoris, de quo tractatur in sequenti titulo, Et institut de tutelis ¶. fi. agitur decōfirmando tutore testamentario, ante perfectū tractatum testamentariæ tutelæ, de quo agitur sequenti titulo. qui testa. tut. dari poss. Apparet dico ex his, imbecillitas cōiecturæ istius, ab ordine rubricæ sumptæ, licet illa decisio Martini sit vera, ob aliā causam tamen. Quoniā scilicet cōfirmatio tutoris testamentarii, quæ fit per magistratū, nō est per se primo tutoris cōfirmatio, sed cōsequenter, quia cōfirmat & perfectā facit voluntatem testatoris tutoris dandi imperfectā propter deffectum solénium in testamento, Et quia talis volūtas fuerat testamentaria, hac eadem cōfirmata tutor remanet testamentarius quod comprobat Modestinus in l. 1 ff. de confir. tuto. in illis verbis, Tunc quod defficit repleri à Consulari potestate constitutiones concesserunt & secundum mentem confirmari tutores.

Item quantum ad coniecturam sumendam ab ordine rubricarum, quod inquit glo. in rubr ff de eo. per quem fact. fuerit, Esse seruandum ordinem titulorum, Verum est in tradenda disciplina, secundum præceptum Iustiniani, quoniam legem habemus, non simpliciter, vt omnes sentiunt; Alioquim opporteret lites contestari ante ortum causæ, propter quam lis fit, quoniam habemus præmissum titulum de in ius vocando, Titulo de pactis, vbi de conuentionibus agitur, quæ materiam litibus præbent, quarum dirimendarum causa instruimur aduersarios in ius vocare, quicquid dicat Azo. Sed & hoc ridiculum nobis adnotare liceat, animaduertentes quam subtiliter Decius eruat, ex nostro contextu, esse seruandum ordinem rubricarum, Nam inquit si rubrica generalis proponi debet, ergo ordo rubricæ attenditur.

Tertium quod notat Barto ꝙ credere creditor & similia dicuntur á credendo hoc est fidē habendo, colligit ex illis verbis, NAM CVICVMQVE REI ASSENTIMVR. &c. & toto cœlo aberrat á veritate, quia diffinitio verbi credere, non est allusio, vt ipse testatur infra, sed est oratio explicans essentiam rei demonstrate per verbum, Allusio vero est origo verbi, Et nominis creditoris hic nulla fit mentio. Sed quoniam ex hoc falso principio irruunt scribentes in arduas difficultates, aplicantes ipsum ad diuersos casus, Et Bartolus inferius num. 30 de hoc ipso cogit nos verba facere, ne bis idem inutiliter repetamus agemus ibi. Et eadem causa in calce commentationis Bartoli pauca quædam dicemus, circa quartum notabile ipsius, Quòd verbum rei sit generale.

Notat deinde, ex tex. vna cum glo quòd inteerprætari verbum ad Doctorem pertinet, quod intelligit inquit, vt posit materiam pro euidentia recitare, non autem Legi nouum sensum dare. Nos ad interpræter simpliciter pertinere dicimus, Explicare ignota per notiora, quoniam interpretatio Expositio est minus noti per magis notum, siue sit hoc ambigua verborum significatio, seu ratio implicita, siue etiam causa, propterquam res est, quæ præcipue desideratur, sed interpretis officio, quæ ve sint quæ ad Imperatorem solum interpretāda reseruentur, quia nō est præsentis temporis neq; loci, Diffusius nos (Deo dante) in nostro tractatu de interpretatione iuris;

Quærit circa secundam partem Bartolus, Et inquit, Iureconsultus omittit maiorem propositionem tanquam per se notam. Ad cognitionem speciei debet præcedere cognitio generis, Quo modo probatur, hæc propositio? Habet quæstio duplicem sensum, quomodo scilicet posit demonstrari Vlpianum eam subintellexisse, item quomodo potest comprobari verum esse significatum ipsius, Primo modo demonstrat non dubitasse, quia non respondet, Secundo modo inepté dubitat, quia nota per se probari non possunt, alioquim daretur notius notiori, & per se notum esset non per se notum. & sic contradictoria essent simul vera.

Respondens tamen dicit probari in l. 1. ff. de iusti. & iur. Et rursum ad sensum, quia si volo cognoscere Titium hominem esse, necesse est primo cognoscere hominem ingenere. Quantum ad l. primam non constat ibi non agere Vlpianum de præcognitione nominis. Daturum operam inquit Iure ciuili prius noscc opportet vnde nomen iuris descendat, Nos vero supra demonstrauimus, nominis præcognitionem comparatam ad materiam significatam per nomen non habere habitudinem generis, Decipitur deinde, dum inquit probari ad sensum, quia non possum cognoscere Titium hominem esse nisi, sciam quid sit homo. Non possum quidem scire quid sit Titius nisi sciam quid homo sit, Hoc est non possum intelligere essentiam Titij nisi cognoscam quid homo sit, quia substantia & natura Titij eadem est cum natura hominis, sed nihil impedit me posse cognoscere Titium hominem esse, hoc ignorato quid sit homo, dummodo intelligam quid significetur per hoc nomen homo. Necessitas vero intelligentiæ significationis vocis, nō est ob id ꝙ nomen sit genus Titij, quia tunc substantia esset vox, sed quia signum est communi consensu appositum ad significandum animal illud, & vt quid notius, Ignorato antem signo & notiori, non contingit sciri significatum quod est ignotius. Nos ꝙ attinet ad reddendam rationem propositionis, Ad cognitionem speciei debet præcedere cognitio generis, dicimus hanc ipsam sumi ex Aristotele pri. Phi dicente ꝙ vniuersalia ordine doctrinæ præcedunt particularia. Fortasse quoniam Doctor Artifex est, & Ars imitatur naturam quæ progreditur á magis vniuersalibus, vel quia res eodem modo cognoscuntur quo fiunt, vel quia vniuersalia sunt faciliora cognitu, Et ne fortasse fiat eiusdem rei repetitio multotiens in scientia quia qui progreditur á particulare ad particulare, eiusdem generis, singulorum declaratione eadem repetit, quoniam ijsdem causis constituuntur in esse, Et res per suas causas declarantur.

Sed hoc supposito quòd tex. noster præsuponat hanc propositionē aplicat eadē ad decidendā

quæ-

quæstionem de teste examinato super articulo, quod Titius mutuauit centum Sempronio, quem pars contra quam examinatur petit interrogari quid sit mutuum, vtrum huiusmodi interrogatorium admitti debeat. Quæstio hæc non esset dubitabilis propositio nisi Bartolus verbis ambiguis obscurum faceret sensum eius. Ecce verbum hoc quid sit mutuum duplicem habet significationem, Quid est id qnod significatur per hoc nomen mutuum. Deinde quid est substantia & natura rei demonstrate per hoc ipsum nomen mutuum, Propositum Bartoli est vtrum liceat parti petere interrogari testem quid significet hoc nomen mutuum, Et manifestum est non esse tale interrogatoriom impertinens, Propterea quia testis deponens de veritate vel falsitate positionis, cojus non intelligit significationem verborum, non est testis nisi æquiuoce, & eius testimonium nó est testimonium, quia testimonium est attestatio rei cognite cap. bortamur 3. quæst. nonam. Ignorata vero significatione verborum articuli, testis non intelligit super quo interrogetur, & deponens deponit de re ignota, & dictum eius non est testimonium, Sin vero pars petat interrogari de diffinitione mutui, hoc est quæ sit essentia rei significate per hoc nomen mutuum, constat hoc casu incongruam esse talem interrogationem, quia fit transitus à genere in genus quæsiti. Is enim aderat vt confirmaret hoc vnum factum particulare, Titium scilicet mutuasse Sempronio centum, & ab eo desiderabatur, vt deponeret, An res esset, vel non esser, interrogatio vero quæ petit, quid sit mutuum, transit ad aliud genus quæstionis, & quærit substantiam abstractam mutui, vel exemplar vniuersale ad imaginem cuius hoc & illud mutuum formatur. Sed hoc (vt plerumq; solet diuerso genere testimoniorum demonstrari) non erat id quod intēdebat probare is qui testem produxerat, vnde non est admittendum interrogatorium huiusmodi tāquam quid remotum ab articulo super quo debebat testis productus examinari. Cæterum Bartolus inepte soluit quæstionem, dum indistinctæ dicit hic esse casum quòd admittatur interrogatorium, quia testis non potest deponere de isto mutuo speciali nisi intelligat quid sit mutuum in genere. Subministrans sibipsi difficultatem verbis significantibus licere interrogari hunc testem de diffinitione mutui. Impertinenter item opponit sibi ipsi retenta ambiguitate quæsiti. dum dicit impediri quo minus testis interrogari posiit quid sit res, ex eo quod lex dicit positioni iuris non esse respondendum iuxta glo. in l. 2 ff. de confes. Et ridicula est omnium docto. sententia Saliceti præsertim, qui dicunt diffinitionem facti esse ius, asserentes testem qui interrogatur quid sit res interrogari de iure, quam interrogationem dicit glosa in d. l. 2 de confes. non debere fieri quia ius est certum. Res est ꝙ testes interrogantur de veritate facti non iuris, quoniam operationes ciuiles regulantur à fine, & finis examinationis testium est iudicium, quod est facti determinatio, non iuris, quia Iudex non legem iudicat, sed secundum legem determinat factum. Quod vero dicūt diffinitio facti est ius, ideo de diffinitione rei non debet interrogari, falluntur, quia diffinitio facti est factum. & diffinitio iuris est ius. Quia diffinitio & diffinitum sont idem numero & ob id competit indifferenter atributum alter vtrius alteri, & de se inuicem conuertibiliter dicuntur, Et vbi facti diffinitio esset ius, tunc idem numero esset diuersum genere, quia genus iuris diuersum est à genere facti, Ius enim in eo ꝙ lex est, relatio est, quia lex regula est, & regula rei regulate regula est. Factum vero actionis generis est, vnde relatió esset genus actionis, & ita genera generalissima essent sibi inuicem genera, quod est impossibile, quia nulla verior est propositio illa, qua negatur alterum prædicamentorum ab altero. Nec ad rem pertinet quod Legislator sæpenumero res deffiniat, ꝙ ve multe rerum diffinitiones in iure nostro reperiantur, quia non sunt leges hæ, sed declarationes materiæ circa quam lex versatur, alioquim diffiniendo mutuum Legislator faceret mutuum, quia diffinitio mutui essentia eius est, & sic esset dator essentiæ materiæ quam regulat, quod est falsum, quia nullus artifex facit sibi materiam circa quam versatur sed ipsam præsuponit, alioquim materia subiecta non esset materia subiecta. Sed habet Legislatot quēadmodum, reliquarum omniom artium, artifices singuli subiacentem sibi materiam quam regulat, & regulando præsuponit, sicut Faber lignarius præsuponit lignum, circa quod versatur, non ipse facit lignum, quia non est ipse natura. Determinando vero lignum pro ratione finis intenti, facit scānum quod est artis opus, quod si contingat homini interroganti de natura ligni, Fabrum respondere durum vel fragile, & asignare proprierates eius, non erit hoc opus artis facere, sed demonstrare naturam rei ex qua facit opus artificiale. Simili modo asignantem Legislatorem diffinitiones rerum, non dicimus facere legem, sed explicare rem ex qua iustum fit, & circa quā lex se exercet, vnde diffinitiones rerum in iure, non sunt iura neq; iuris. Propterea nihil ad rem pertinet hæc oppositio de prohibita interrogatione iuris, Et quæcunq; dicant doctores distinguen-

tes inter ius & factum, vt tollant difficultatem quæ ex ambiguis verbis propositæ quæstionis oritur. Falsa sunt & aliena à decisione quæsiti, quod iuxta nostri distinctionem superius, solutionem habet paratam. Falluntur item assignantes rationem cur testes interrogari super diffinitio ne rei non possint, Quia diffinitio iuditio intellectus percipitur testis vero de solo sensu corporeo tenetur respondere, vt Ripa hic num.28. &num.32.de mente Saliceti, Bartoli, & Alexãdri. Quia non distingunt inter dictum testis & causam scientiæ ipsius, Nos vero dicimus diferre attestationem à causa scientiæ, sicut differunt enuntiatio & probatio. Et quod attinet ad hanc vnã causam, verum est q testis reddendo causam suæ scientiæ non potest excedere fines rerum sensibilium. quoniam omnis nostra cognitio causatur à sensu, sed quantum ad testimonium ipsum, nihil impedit quo minus possit examinari super rebus intellectualibus, vt sunt iura & habitus animi, quæ sensu per se primo non percipiuntur, cuius depositio tenet & fidem facit, dummodo demõstrat modum & Instrumentum, quo potuit intellectus eius percipere rem quam refert, hoc est factum aliquod particulare & sensibile, Cuius demonstratio desideratur, propterea quia dictum eius est res scibilis à Iudice, & res non possunt sciri nisi per suam causam. vel quia purum testimonium non probat.l.solam.C.de testi. sed veritas collatione singulorum accidẽtium particularium inuestigatur cap.cum causam ex.de testi.Et licet intellectus indigeat signis sensibilibus, quibus manuducitur ad rei cognitionem, & eorundem signorum depositio desideretur, Non ob id nostrum est, ita perstringere testium depositiones, vt dicamus non licere deponere nisi de solo sensu corporeo, Quia tunc adhiberentur frustra testes periti ad deponendum de Febre, vel de mortali vulnere, non enim vulnus mortale in eo q mortale est sensu percipitur, sed sola ratione discurrente & ex arte longa ve experientia, & longe minus Febris, quæ cordis est affectio in sensibilis nobis. Et impertinenter interrogarentur testes de causa scientiæ, quia sensitiua cognitio non est scientia & non habet causam. Et non prohibent iura allegata per Docto. quæ dicunt ferre debere testimunium testes de ijs quæ facta sunt illis præsentibus, quin possint deponere de his in cognitionem quorum peruenerunt mediantibus rebus sensibilibus factis ipsis præsentibus. Et quod inquit Vlpianus in.l.qui testamento.§ ff.de testamentis. Non esse in testibus adhibitis ad solennia testamentorum semper necessariam sermonis intelligentiam, sed sufficere aliquo sensu percipere, quem cui rei sit adhibitus. Non hoc vult, non posse deponere testem, nisi de his quæ solo corporeo sensu percipiuntur, sed dicit testem depositurum de re intellecta, quæ multis modis intellectui obijci potuit, & magis & minus distinctæ intelligi, sufficere si quoquomodo intellexerit rem cuius gratia desiderabatur eius præsentia. Sed ad rem nostram, nihil proponunt scribentes quo tollant ambiguitatem superiotis quæsiti. quo ve dilucidetur veritas eius. Et vt sunt hæc omnia extranea & manca, non habet quæsitum ipsum, & materia testium commune aliquid cum proposita nostra materia, De rebus creditis.

Tertio quærit & inquit Bartolus num.14. Habetis hic q Iurisconsultus reddendo rationem dicti solum ponit minorem propositionem & maiorem ommittit quid in teste qui reddendo rationem dicti ommittit maiorem propositionem & ponit minorem an concludat? Ridicula est quæstio quoniam expressio maioris propositionis non est necessaria ad inserrendam conclusionem, præsertim in ciuili materia, Cui accõmodatum genus argumenti Enthimema est. syllogismus sub intelligens alteram propositionum, quo plerunq; vtuntur Iureconsulti, sed pendet omnis vis cõprobatiua à termino medio. in quo complectuntur extremitates, quæ In conclusione explicantur. siue sit medium Syllogismi perfecti, siue Enthimematis. Nec est dubitabilis propositio, vtrum Enthimema concludat, quia manifestum est, hoc ipsum esse genus vnum orationum illarum, quæ approbantur & subministrantur ab artifice communi dialectico, omnibus facultatibus ad faciendam fidem rei dubiæ. Et constat Enthimema, vt Enthimema est non contractum ad materiam aliquam, quantum ex se est, habere naturam & potestatem inferrendæ conclusionis. Verum tamen hoc Enthimema in hac materia, & illud in illa, & aliud in alia concludat, Quærere si velimus erit hæc occupatio hominis ratione carentis, propterea quia infinitæ sunt species ciuilium quæstionum. & infiniti sunt articuli, super quibus examinari testes possunt, & infiniti termini medij veri vel falsi concludentes nonnunquam, aliquando non, quibus possunt testes adniti, comprobare proprias depositiones, quas qui voluerit præscrutari deseret eum vita potius quàm q absoluat vel minimam partem propositi. Sed vt necessitas eo duxit Bartolum vt contraheret vniuersalem quæstionem de Enthimemate, ad singulare quæsitum vnum, percurramus & nos quid sit quod quærit. Pono in terminis inquit, Interrogatur testis si Titius est diues, vel si est sanus mente, vel

si est

si est bonæ conditionis, Respondet ꝙ sic, interrogatus de causa scientiæ, Respondet quia sunt suus vicinus, vel consangnineus suus, dico ꝙ ista ratio concludit, Hic enim ponit minorem & omittit maiorem, tanquam per se notam, & a iure probatam, casus est hic & in multis partibus iuris, vbi Iurisconsultus simile facit. Inepta & ridicula solutio est, quia ratio cur Legislator verum concludat, non est genus argumentationis, Quoniam hoc sui natura indeterminatum est ad omnem conclusionem inferrendam, Veram & falsam, necessariam, probabilem, & impossibilem, Nam, Et Demonstrator, Et Dialecticus, Et Sophista pro arbitrio vtuntur Enthimematicis argumentis, omittentes, vbi sit opus, alteram ex præmissis, Sed pendet vt diximus vis concludendi à termino assignante causam verisimilem vel probabilem, quam nos rationem appellamus, cuius defectu deficit fides adhibenda conclusioni, Et hic vnus & solus est, qui potest quæstiones soluere, quia solutio dubitationis est demonstratio causæ rei & hæc est id à quo res pendet, non quid extraneum, remotum ue, quod nihil habet cum re commune, Nam forma Syllogizandi pura cõstructio est humani intellectus, vel artis discursiue, quæ nihil est nisi ope Rationis, & res particularis cuius veritas desideratur à teste, Realis quædam est operatio, quæ plusquam genere differt ab Enthimemate. Sed est ridiculum ꝙ quasi comprobaturus solutionem, nititur demonstrare veritatem propositionum illarum, ex quibus ratio testis Syllogizatur, quod & ipsum nihil pertinet ad formam Syllogizandi, quia veritas vel falsitas propositionum, non immutat speciem argumentationis, Imo non immutat propositionem, quia propositio oratio est significans aliquando verum, aliquando falsum. Sed quia discussurus quæstionem hanc, Vtrum Enthimemate probetur, probat particulare hoc vnum Enthimema concludere, Vicinus sum, ergo scio facta vicini, ex eo ꝙ Legislator similibus argumentis vtitur, Item vt probet testem ita deponenrem Enthimematice loqui peruenit vt demonstret veram esse propositionem hanc vicini & consanguinei sciunt facta vicinorum & consanguineorum, Remanet vt hoc ipsum discutiatur, & ita eo deuentum est, vt tractetur materia præsumptionum sub titulo De Rebus creditis. Agatur igitur.

Proponitur itaq; dubium. Interrogatur testis vtrum Titius sit sane mentis, Respondet est, interrogatur de causa scientiæ, Respondet quia sum vicinus, Dubitatur vtrum præsens assignatio causæ concludat, Respondet Bartolus dico ꝙ ista ratio concludit. Ego respondeo, dico ꝙ ista ratio non concludit, probat Bartolus, forma rationem sic. Vicini & consanguinei sciunt facta vicinorum & consanguineorum, & hoc à Iure præsumitur, vnde ista maior est per se nota. De Cõsanguineis probatur in.l. octaui ff. vnde cognat. De vicinis probatur in.l. si ita de fundo instru. Sed ego sum vicinus vel consanguineus ergo &c Ego probo. hæc propositio quam appellat Bartolus per se notam, tantum abest vt sit per se nota, ꝙ imo nõ est probabilis, & si vniuersaliter exponatur vt dicat omnis vicinus & omnis consanguineus sciunt facta vicinorum; Est euidenter falsa, si particulariter, Nihil probat, quoniam ex particularibus nihil concluditur. Sed esse falsam vniuersaliter apparet, quia contingit vicinum nescire facta vicinorum, quia contingit quandoq; vicinum nescire se vicinum esse vicini, Sed quoniam ad id quod contingens est non esse, Non sequitur nisi ꝙ contingens est esse, proposita propositio non verificatur nisi modificata de contingenti vt dicat, contingit vicinum scire facta vicini, sed quia testis dicit se vicinum esse, Hoc vnum tantum concluditur contingere ipsum scire facta vicini, sed hoc ipsum, contingere scire, reuocat in dubium primam sui despositionem, quoniam affirmando hominem esse sane mentis asseuerauerat se scire, non igitur concludit, quia conclusio est argumento comprobata, non restricta, pro positio. Sed non cõcludit, quia facit transitũ â re ad rem de qua non interrogabatur, & respondet testis ad id quod non quæritur, quia quærebatur ab eo causa, is assignat occasionẽ, non enim vicinitas causa est, sed occasio scientiæ, imo remota occasio, quia dispositio est ad conuersationem, & conuersatio est occasio sensitiue cognitionis, quæ est causa scientiæ capit, postquam ex. elect. Item quia quærens causam scientiæ, Quærit illam causam instrumentariam, sine qua impossibile fuit ipsum scire, hoc est sensibile particulare quo concepit intellectus eius rei veritatẽ, iuxta mente Legislatoris in.l. testium. C. de testi. & l. qui testamento. ff. de testam. Cuius cognitio requiritur, quoniam non aliter possumus ad veritatem peruenire nisi diligenter inquisitis particularibus accidentibus rerum, & singulis circunstantijs examinatis cap. occidit. 23. quæst. 8. & cap. cum causam ex. de testib. Testis vero dicens se vicinum esse non assignat illam causam neq; demonstrat rem sensibilem particularem, sed quid commune contingens & remotum ad cuius esse non sequitur scientia rei, quæ est res particularis, quia res particulares non causantur ab his quæ sunt communia, etiam si causæ sint, non enim generatur hic homo â Sole, sed ab hoc homine Sole

influente,

Influente, quoniam igitur vicinitas non est causa, & non est res sensibilis, & non explicat determinatam formam cognoscendi, sed habet contingentiam & dubietatem annexam, non potest cogere intellectum, vt illi acquiescat qui tendit adhuc vlterius desiderans aliud, Ideo non potest facere fidem dictis, & non concludit, præsertim in exemplis Bartoli, Imitatur enim ciuilis peritia quātum materia eius patitur, demonstratiuam disciplinam, quæ non colligit ex communibus & accidentariis, sed ex proprijs & proximioribus cap. si testes.4. quæst.2. Et hoc est ꝙ inquit Calistus Papa cap.testes.3.quæst.nona. Ferant testimonium testes de his quæ facta sunt ipsis præsentibus, quæ ve viderunt vel audierunt, Quod non facit qui dicit esse se vicinum, quia vicinitas non est res facta teste præsente, neq videtur vel auditur. Imo pugnat cum Bartolo. tex. in cap. iudicas ea. quæst. Vbi apparet necesse esse ꝙ constet de particulari facto eius contra quem deponit testis. Et verum est ꝙ inquit hic Baldus, fortasse cortigens ea quæ dixerat in.l. conuenticula.C. de Episc. & Cler. ꝙ vbi talis assignatio causæ concluderet, Frustra interrogarentur vicini de causa scientiæ, sed simpliciter sufficeret examinari vicinos.

Sed quod diximus propositionem vicini &c. non esse probabilem nec per se notam, non per se notam apparet, quia nititur Barto. eam cōprobare, Non est probabilis qnia iura allegata per eū nihil faciunt, Ecce ꝙ actinet ad consanguineos allegat.l.de tutela.C. de in inte.restitu &.l octaui. ff vnd. cog. Quod dicitur.l de tutela auunculum præsumi scire ætatem filij sororis non implicat simpliciter consanguineos scire consanguineorum facta, quia dantur gradus consanguinitatis, & dantur differentiæ rerum cognoscibilium, quarum rationem opportet habere, nec eadem simpliciter de omnibus indifferens est ferenda sententia. Et manifestat hoc ipsum Papinianus in.l octaui allegata per Barto. in illis verbis, non esse verisimile tam coniunctum sanguine defuncti valetudinem ignorasse, vbi propositum eius eo minus comprobatur, quo magis connotat ille casus præsumptionem cognitionis facti proprij quam alieni, quia patrui valetudo, licet sit valetudo consanguinei, illius notitia vel ignorantia concernebat interresse fratris filij, qua parte potuerat ad eum spectare bonorū possessio, quæ factum eius propriū est, cuius respectu nō præsumitur ignorasse, quia facti proprij ignorantia nō tolleratur l. plurimū.ff.de iur.& fact igno. Deinde pro particula vicinorū. Allegat l. si ita in fi.ff.de fund.inst.l filiū.ff.de his qui.sum.sui.cap.quosdā & cap. seq. ex de præsump.& de purg can.cap.cū dilectus. Quæ nihil sunt. Pōponius inquit.in.d.l. si ita Villa custodiam desiderat ne quid vicini occupent agri aut fructuum. Ex his verbis si quid est cōiectandum quòd attineat ad scientiam vel præsumptionem scientiæ, hoc ipsum est alieni facti circa rem propriam cognitio, non simpliciter vicini factum, & quod inquit Vlpianus in.l filium ff de his qui sunt sui vel alie. Qui natus est ex ea cuius vir aduersa valetudine non potest generare, etiam si vicinis scientibus natus sit filius non est, nihil proponit quo comprobetur ius præsumere scire vicinos facta vicinorum, præsertim quia verbis eius connotatur contingens esse, scire vicinos mulierem in domo vicini peperisse. Simili modo nihil ad rem faciunt cap. quosdam cum cap. seq de præsumptio. Quæ de notoria pestilentia loquuntur, quæ cum fuisset remotioribus nota verisimile est propinquioribus magis esse manifestam, per locum à minori potissimum quia concernebat periculum vicinorum, Item quòd inquit in cap. cum dilectus de purg. cano. Vicinos & honestas personas admittendas ad purgationem, non simpliciter vicinos intelligit, nec in eo quòd vicini, sed vt cum quibus purgandus sit conuersatus, Nam vt idonei appareant, necesse est vt vitam & eius conuersationem agnoscant, quem purgare debent cap. cum Petrus manconela eo.tit. Similimodo si quæ sunt alia allegata per Docto. ad tuendum Bartolum nihil concludunt vt l.1 ff de flumi. quam allegat Baldus in l conuenticulam.ff.de Episc & Cleric. & Iason hic, vbi Vlpianus flumen à riuo discernendum dicit, aut magnitudine aut estimatione circumcolentium. Quia riui natura experientia à circumcolentibus, propter vtendi necessitatem cognita, non est vicini factum à vicino scibile.

Quod vero inquit Barto pro solutione legis, non hoc.C. vnde cogn. Vicinum & consanguineum scire facta vicini. Esse talem iuris præsumptionem, quæ ad condemnationem sufficiat; præterquā quòd non demonstratur esse iuris præsumtionem, vnde longe minus apparet esse talē quæ sufficiat ad condemnationem, falsum est, quoniam prædicta propositio generalis est enuntiatio quæ complectitur multos casus specie distinctos & gradu diuersos. Et non potest Legislator generalem conceptionem præsumptam, Iudicibus subministrare, pro regula ad decidendas plures quæstiones genere diuersas & alterabiles multiformiter pro diuersitate accidentium, quibus cōpetunt diuersæ mensuræ, & quæ nō possent nisi iniuste & irrationabiliter eadem regula regulari.

Et Callistratus

Et Callistratus inquit, referrens rescriptum Principis in l. 3. ff. de testi. Quæ argumenta ad quem modum probandæ cuiq; rei sufficiant, nullo certo modo diffiniri potest. Et illæ præsumptiones, quas ius demonstrat sufficere ad condemnationem, sunt particularia iuditia ex certis accidentibus particularium specierum facti. Et nonnunquam aggregata ex plerisq; verisimilibus signis, quorum concursu fit violenta præsumptio, vt in cap. afferte. Sunt item operationes præsuponentes aliquod antecedens, quæ comparate antecedentibus inferunt necessarias conclusiones vt l. si qui C. ad l. Iul. de adul. & cap. is qui ex. de sponf. Regulæ vero indefinitæ vel vniuersaliter probatæ habentes indeterminatum sensum nequaquam, qualis est præmissa Bartoli propositio in distinctæ vicinitatem enuncians, quæ nullam potest determinatam causam indicare cognitionis rei, quæ præcipue desideratur in testimonio. auth. de testi. §. & licet.

Item nihil est quod dicit pro solutione l. testium. C. de testi. q assignatio rationis vicinitatis ex primit id, per quod Iuris præsumptione peruenitur ad sensum corporeum, subdens, quia præsumptio est q vicinus & consanguineus sciat conditionem vicinorum & coniunctorum, quia assiduã conuersationem habent, & sic vident actus eorum, vnde deuenitur ad sensum corporeum. Propterea quia daretur tunc præsumptio præsumptionis, & sic etiam fictio fictionis, quod non potest facere lex, quia conuersatio, ipsa quoq; occasio est non causa sciendi, & contingit ad esse conuersationis ignorari factum aliquod eius cum quo conuersatio habetur, vnde non probat rem esse, sed subministrat præsumptionem rei. Et ita ius ex vicinitate dum præsumeret conuersationem Et ex conuersatione iterum aliquid visum vel auditum, conculcatis præsumptionibus ellicere ex incerto certum, quod natura non patitur, & lex prohibet cap. iudicantem 30. quæst. v. quia iudicium est res certa, & simile non fit nisi â simili, nec est officium Iudicis ex communibus diuinari veritatem, quia veritas inuestiganda & excutienda est non diuinanda. l. 2. C. de eden. l. cum de etate. ff. de prob. Et veritas facti particularis, particularis est, & non nisi signis particularibus cognosci potest, quorum perspicuitatem necesse est esse clarissimam, & apertissimam antequam ad condemnationem procedatur. l. sciant cuncti C de prob.

Vltimo quod excipit Bart. si testis dixisset se vidisse aliquem dominum fundi non probare, quia istud dominium non potest videri, quasi quid iuris, nec aliquo sensu corporeo percipitur, sed iuditio intellectus, & ius ex istis verbis nihil præsumit per quod ad actum corporeum reducatur. Decipitur reddendo causam defectus istius probationis, tum propterea quia intellectualis cognitio desideratur â testibus, vt diximus, Cum etiam quia dominium licet sit inuisibile per se est visibile tamen per aliud, ex accidentibus scilicet sensibilibus quæ consecuntur ipsum, Item quoniam implicat ratio Bartoli ingenuitatem & ipsummet dominium, & similia quæ non cadunt immediate sub sensu, non posse per testes probari quod est contra legem. l. nec ommissa. C. de libera. cau & l. proprieratis. C. de probati. Itaq; nos dicimus deficere vim probatiuam huic depositioni, propterea quia, simplex est attestatio quæ sine expressione causæ cognitionis nihil est, quia tenentur reddere causam sui dicti testes. l. solam. C. de testi. Quia rerum quarũ veritas inquiritur â testibus licet nonnullæ sint particulares operationes, quarum simplex narratio facta per testes etiam si nulla fiat interrogatio causæ non vitiat depositionem, propterea quia facta particularia, vt semel sunt, solent habere determinatam vnam propriam rationem cognoscẽdi, quam qui refert factum quoquomodo implicite demonstrat, puta si testis dixerit Seium Sempronio stipulanti incontinenti spopondisse, quoniam implicat se audiuisse. Nonnullæ tamen sunt potestates, & vires intelligibiles, & iura super quibus examinantur testes, vt dominium, libertas, probitas, & sana mens, & similia, quæ non habent vnã aliquã determinatam formã manifestãdi seipsas, sed multis modis redduccuntur ad actum & innotescunt, Et simplex illarum assertio vel attestatio, facta per testem nõ connotat immediate causam aliquam, qua mediante potuerit cognosci propter variabilitatem signorum, quibus solent demonstrari. Et in his pura attestatio nullius est momenti, quia remanet incertitudo causæ cognoscendi, & modi quo innotuit ipsi testi deponenti, â quo desideratur causa certa scientiæ. Et huiusmodi est assertio eius qui dicit se vidisse aliquem dominum. quoniã dominiũ multis signis videtur & acquiritur, & impliear incertum modũ cognoscendi & non dat causam scientiæ, Et talis incertitudo impedit adhibendam fidem dictis vt incertitudo est, & defectus rei quam lex optat, non respectu essentiæ rei relatæ, quia ius magis quàm factũ sit, vel intelligibilitatis vel sensibilitatis eius, vt Bartolus, & Innocentius & reliqui scribentes falso sentiunt, quoniam iura & res mere intelligibiles probantur per testes, vt supra diximus, Et quòd inquit Innocent. in cap. cum causam ex. de testi. quòd ad similes quæstiones testis non te-

netur respondere, quia iuditio intellectus percipiuntur, & tunc testis esset Iudex, innuens attestationes huiusmodi non valere, falsum est, vt ipse sibi ipsi contrarius paulò post hoc ipsum implicat. Dum inquit, si iustas causas reddiderit valere testimonium non ratione primæ partis, sed secundæ, quia respondet iustam causam &c. Propterea quia si valet testimonium propter iustam causam, valet igitur testimonium, ꝙ si intelligat valere causam tantum & non testimonium, hoc est ridiculum, quia causa scientiæ testis non est testimonium, alioquim attestationũ frustra quærerentur causæ. Nec ad rem pertinet quod inquit, testis esset Iudex si referret ea quæ cognouit Iuditio intellectus, quia tale Iuditium refertur ab eo, in eo ꝙ testis non vt Iudex est, quod non inconuenit, vt supra diximus, in casu mortalis vulneris & similium. Et sententia Iudicis non est decisio immediata status causæ, super quo examinãtur plerunq; testes, sed consequentiũ. Et non est dissimilis ratio probationis dominij & sanæ mẽtis, de qua vult Bar. Bene cõcludere testẽ, qui dicit se vicinũ esse, quia sana mens & demetia sola ratione percipitur. Et ad rem nostrã dicimus ꝙ est par ratio attestationis eius, qui dicit se vidisse aliquẽ dominũ fundi, & assignationis causæ sci ẽtiæ illius, qui asserit se vicinum esse, quia deficit in vtroq; demõstratio illius causæ sci ẽtiæ quæ desideratur.

Quærit deinde Bart. num. 18. ex illis verbis contextus nostri OMNES ENIM CONTRATVS COMPLECTITVR An sub hoc titulo complectatur fideiussor. Et inquit quòd non, quia titulus de fideiussor, non est sub hoc titulo, sed alibi. In contrarium tamen apparere præsentem literam, quæ dicit omnes contractus. Solutio inquit, dico ꝙ verbum credendi cõplectitur obligationem fideiussoris, sed sub hoc titulo Prætor non posuit, licet omnes comprændat, sic etiam non posuit materiam de verbo. obli. licet sub hoc vocabulo credendi comprændatur, vt. l. prox. in fin. Quæstio vana est & solutio falsa. Quoniam propositum Prætoris fuerat tractare de determinato vno tantum genere contractuum, illo videlicet quo rei præstatione principaliter obligantur nobis homines, quorum fidem sequimur, At hoc remotum est à fideiussione, quæ sui natura accessio quædam est indeterminata & vniuersalis maxime, accõmodabilis ad omnia genera obligationum, quibus adhæret præsuponens illas, & sine quibus non subsistit. l. fideiussor obligari ff. de fideius Nec ad rem pertinet reperiri alibi titulum de fideiussotibus, quia dispositio Pandectarum est opus Iustiniani non ordo ædicti Prætoris Et ꝙ inquit verbo credendi contineri obligationem fideiussoris, nihil est, quia non complectebatur Prætor, omnia iura quæ sub hoc titulo inseruerat, virtute significationis verbi credendi tantum, sed potestate vtrorumq; verborum horum De rebus creditis. Et hinc apparet vanitas quæsti quia fideiussio verborũ est obligatio alieno nomine contracta. l. 1. ꝫ. verbis, ff. de actio. & oblig. Et distingunt Iureconsulti inter contractus re constitutos, & verbis celebratos, quia verbum non est res, & rubrica non inscribitur de verbis creditis. Vnde ridicula est differẽtia quã innuit inter fideiussionẽ & verborũ obligationem, quam non potuit facere Iureconsl. in d. l. 1. ff. de actio propterea quia substantiatur fideiussio per puram stipulationẽ, & nullã aliam obligationẽ potest parere. l. Blãditus C. de fidei. l. cum ostendimus. ꝫ. si ff. de fidei. tutor. Et decipitur asserẽs verbo credẽdi contineri oẽs cõtractus, implicans idẽ esse credere ꝙ cõtrahere, quod multi scribẽtes post ipsum secuti sunt, quia cõtingit cõtrahere neq; credentes, neq; non credentes, vt in permutatione rerum, & in momentaneis vẽditionibus, quæ statim perficiuntur præstito pretio & accepra re, mox nihil inde sperãtes. Imo simpliciter nõ credentes cõtrahunt emptores male fidei, vt in casu. l. si sciẽs de cõtrah. emp. cũ simil.

Deinde ex illis verbis, NAM ET CELVS AIT, Notat hic esse locũ ab authoritate, Et opponit ꝙ authoritas Doct. nõ est necessaria per Glos. in. l. 1. C. de legi. l. 1. C. de profe. vrb. Cõstan. Et soluẽs Celsus inquit erat Iurecõsultus, cuius interpræiatio tanquã necessaria potuit allegari, iura cõtraria locũtur de Doctore simplici. Iura cõtraria nihil dicunt de Doct. authoritate quicquid dicat ibi Glo. sed Bartoli oppositio nihil est & solutio cõplectitur multos errores, Nam quod nititur demonstrare & soluendo concedit imperfectum esse argumentum ab authoritate non necessaria decipitur, quoniam locus ab authoritate est locus Dialecticus, & non sunt loci Dialectici necessarii, sed probabiles, quia Dialecticus ad vtramq; partem contradictionis ratiocinatur alioquim non esset Dialecticus, sed demonstrator. Imo argumentum ipsum ab authoritate sumitur ad facilitandam tantum credulitatem rerum ambiguarum, propterea quia facile fidẽ præstamus hominibus expertis in arte sua, & inter genera argumentationum topicarum, Hoc fortasse debilius est. & imperfectius, quia non cogit intellectũ assentire, nisi in eo ꝙ creditur sapiẽtem, non sine ratione locutum, quod ostendit hic Vlpianus, cõprobans Celsi authoritatem per rationem sumptam à descriptione verbi credere, vt demonstrauimus. Item qua parte concedit Celsi

authori-

authoritatem fuisse necessariam. Aduersatur Vlpiano qui dicit in l. 1. ff. de flumi. Eiusdem Celsi & Cassij authoritatē esse probabilem. Et non respōdet hoc innumerabilibus penè locis Iuris ciuilis, vbi modo Iuliani, modo Pōponij, modo Trebatij, sententias reprobari videre licet, & Vlpianus putat, rectè Iulianū a Martiano reprehēsum, in l. Iurisgentiū ff. de pact. Et Paul. in l. pe ff. inquisi. cau pign. vel Hippo. tac contr. Et derisus inquit est Nerua Iureconsultus qui per fenestrā mōstrauerat seruos detentos ob pensionem liberari posse, Et idem Celsus in l. labeo de supe. legat. sed & si magnopere inquit & ratio & authoritas Tuberonis me moueat non tamen à Seruio dissentio.

Deinde ꝙ attinet ad subsequentem theoricā, locorum ab authoritate, Ridicula est diuisio, cuius mēbra addunt supra rem diuisam, Proprerea quia dubitauerat, Vtrum authoritate ius cōprobetur, & dum studet demonstrare quæ sint quæ comprobant ius & quæ non cōprobant, intermisset authoritates quæ cōprobant factū. Nam ꝙ inquit esse scripturas aliquas nō approbatas nec reprobatas, quibus si appareat antiquiores credidisse debemus credere vt cap. cū causā de probatio. & l. census ff eo. Facit transitū ad authoritates quæ cōprobant factum de quo probādo nō dubitauerat, Mandamus in cap. cū causā inquit Honorius, quatenus secundū diuisiones quæ per libros antiquos vel alio modo melius probabuntur, nec nō per testes & famā & quæcunq; alia adminicula in negotio procedatis. Et Marcellus inquit in l. census, monimenta publica potiora sunt testibus, huiusmodi sunt authoritates Aristor. & Hyppoc. de quibus in l. septimo de statu homi. & in l. si pater. ff. de solu. Nam ꝙ Aristot. scripsit quinq; nasci posse, & septimo mense Hyppocr. perfectum partum sunt hæ facti demōstrationes non cōprobationes iuris. Sed ꝙ attinet ad adnotatum ipsum quod cōmuniter obseruāt scribētes Iason præsertim cōprobari hoc nostro contextu argumentū ab authoritate esse in iure validū, fortasse impertinēs est obseruatio, quia nulla scientia cōprobat principia propria. Et hoc est vnum ex principijs in ciuili peritia per se notis & datis ab omnibus, in quo consentiunt vnanimiter dicētes erubescendum esse sine lege loqui. Nam adducere legē ad confirmandum dictū nihil est aliud quam facere fidē per locum ab authoritate. Et hoc nō respondet præsenti studio quo curant vt probent fieri posse & valere huiusmodi genus argumēti; quia cōprobare est demonstrare rem ignotam per magis notam, & præsuponit cōprobatio quæstionem aliquā & ambiguitatē in re, sed non contingit dubitare, vtrum valeat liceat ve facere id quod nisi fiat omnes fatentur erubescendum esse. Accedit ꝙ inepte idem per idem demōstratur, quia nihil agit in semetipsum. Ecce tu qui mihi demōstras per legem valere argumentum ab authoritate? qua nam ratione cōprobas, Nōne per locū ab authoritate, sed ista est dispositio, qua præparatur intellectus inuestigās ita, vt abire posit in infinitū, nō dissimili ratione qua, si dubitāti cur homo sit homo, Respōdeatur quoniā est homo, quia cōtingit iterum quærere cur sit homo, & fit processus sine fine, nec deuenitur ad vnū primū, cuius causa mens quiescat assentiēdo. An ꝙ perperā faciunt, ne dum qui cōprobant esse validū argumentū ab authoritate, sed qui demōstrant hoc ipsum, de quo vis alio genere topicæ argumentationis, Tum propterea quia non est hoc munus Iurisperiti, sed alterius cōmunioris artificis, qui subministrat omnibus facultatibus modū perquirēdæ cōprobandæ ve veritatis. cum etiā quia Iurisprudentia siue sumatur pro peritia legum interpretandarū, siue pro scientia statuēdi inueniēdi ve bonū & æquum in ciuilibus rebus, Ars quædā coniecturalis est, quæ materiā contingentē habet & fluxilē, & omnibus generibus topicarum demōstrationum indiget, quibus id quod est probabile, vel verisimile demōstretur, in qua simpliciter præsuponēdū hoc vnum est, ratiocinandū esse tum ad cōprobandum factū cum et ius, siue hoc vel illo modo veritas quæsiti inuestigetur, dummodo rationabiliter hoc est secundū regulas artis Dialecticæ perquiratur, quod suis libris topicorū visus est testari Cicero. Et eo magis alienū videtur esse munus hoc à Iurisperito inuestigandæ rationis Syllogizandi, quia nullū habet mediū, vt Iurisprudens est, ad cōprobandā virturem illatiuā quorūcunq; generum Dialecticarum argumentationum, de quibus contingit dubitare, nisi simplicem authoritatem, sed habitudo, Exempli gratia, quæ est inter diffinitionē & diffinitū, cognitis terminis, non eget authoritate qua cōprobetur.

Quærit iuxta prædicta Bart. num 24. Vtrum testis posit probare dicta sua per locum ab authoritate. Ridicula est quæstio quæ reuocare videtur indubium, vtrum testis ita posit cōprobare dictum suum vt appareat ipsum non esse testem. Probare per locum ab authoritate est allegare sententiā sapientioris hominis, experti ve in illa re cuius est sermo, vt eius testimonio fides fiat dictis, vnde locum ab authoritate sumptum appellauere Latini Dialectici testimonium, Sed testis qui examinatur, interrogatur vt propriam sententiam exprimat non alienam, Quia tunc testis non esset testis. Neq; testari diceretur, quod est manifestate propriam sententiam,

Sed vtrum sibi ipsi constet Bartolus? Paulo ante dixerat testem qui deponit se vidisse aliquem dominum fundi, non probare, propterea quia dominium iudicio intellectus tantum cognoscitur, Hic dubitat vtrum probet per locum ab authoritate, qui est locus topicus, sed probare per locū topicum est demonstrare per operationem solius intellectus, quando proposita vniuersali propositione, ex illius gremio ellicitur medium ad comprobandum particulate factum, quod facit sola ratio & virtus intellectualis, quæ sola potest percipere vniuersales dignitates, quæ ve sola componit & diuidit & colligit extremitates in vnum. Reuocat igitur in dubium Barto. quod antea determinauerat.. Solutio tamen quæsiti, & subsequens theorica maxime omnium ridicula est, qua pluribus casibus enumeratis, quibus non potest aliena authoritate testis comprobare propriā depositionem, tandem dicit hunc ipsum testem propria authoritate comprobare Instrumentū, veluti si affirmauerit Sempronium fecisse talem scripturam, & interrogetur quomodo sciat. Respōdeat quia vidi, Non distinguens inter orationem & sensum, quasi nostri sensitiua cognitio, sit enuntiatum & propositio quædam extranei hominis. Quod est fatuum, quia locus ab authoritate, sententia quædam est, & propositio hominis experti in arte sua, cui creditur propter authoritatem, Et propria authoritas, quam fingit, nihil potest habere commune cum loco ab authoritate, Et inepte loquitur Ripa hic protrahens in longum disputationem hanc.

Deinde oppo. num. 29.de.l.1.C.si aduersus credi. vbi verbum creditor pro eo qui mutuauit accipitur, hic autem dicitur credendi appellationem esse generalem, soluit non esse absonū, quandoq; genus poni pro spetie, Ego dico quod non inconuenit sumere genus ad significandam spetiem, Sed oppositio illa nihil ad rem facit, quia credere & creditor non denominatiue dicuntur, & ad aliud, & aliud significādum sumuntur, nec sunt æqualis latitudinis appellationis, vt paulo infra dicemus. Et vulgatum est ex diuersis non fieri illationem.

Vltimo loco tertiæ partis opponit, ꝙ sub hoc titulo non compræhendatur titulus de pignoribus. Soluit inquit Glos. in verbo de pignore, quæ dicit contineri titulum de pignora. actio. stulta est solutio. Quia digestio materierum ordinatarum à Iustiniano alia & alia est ab ordine ædicti Prætoris, Et Vlpianus non de præscripto nobis ordine à Iustiniano iuxta l 2.C.de vete.iur. enu. allegata per Barto. sed de proposito Prætoris, verba facit qui de pignore & commodato edixerat sub titulo horum verborum De rebus creditis.

Dubitat deinde num. 30. ex illis verbis, Nam cuicūq; rei assentimur credere dicimur. Vtrum creditoris appellatione veniat is, cui ex legato debetur, quoniā textus videtur implicare ꝙ non. Pro solutione quicquid ipse dicat, & reliqui scribentes omnes, pendet difficultas ex eo ꝙ supra tertio loco falso adnotauerat, ex hoc contextu, Quòd credere creditor & similia dicuntur à credendo seu fidem habendo, & hoc supposito ꝙ istæ voces ab eodem verbo denominatiuæ deducātur, vel coniugate sint, Ex quo credere non dicimur ei qui nobis ex delicto debet, sunt post Bartolum qui scribunt non esse proprie creditorem eum cui ex hac causa debetur, quia ꝙ remouetur ab vno coniugatorum non conuenit alteri, construentes sibi ipsis inextricabilem difficultatem, quia leges non respondent. Nos quantum attinet ad adnotatum Bartoli supra diximus & confirmamus, toto cœlo aberrasse, quia diffinitio non est allusio, vt hic asserit diffinitionem verbi credere allusionem esse, Et nominis creditoris non meminit Vulpianus hic, Præterea dicimus ꝙ verbum credere, & nomen creditor nihil penitus habent commune, nisi simplicem vocis aliqualem conuenientiam, quia credere verbum significat contrahere, insequendo fidem illius à quo mox simus aliquid recepturi ex causa contractus ipsius, vt hic manifeste declarat Vlpianus, itaq; nomen est facti demonstrans negotium aliquod, quia contractus negotium est.l. rogasti.ff. de præscripr. verb Nomen vero creditor non demonstrat factum, neq; facti est, sed est nomen iuris, quia significat ius alicuius rei persequendæ connotando subiectum in quo sit illud ius, neq; dicitur creditor aliquis in eo quod contrahit, nec vt sequitur alienam fidem, sed simpliciter vt est persona quædam cui debetur, & vt competit illi ius petendi, cuius asignata diffinitio est, Is qui non potest exceptione perpetua remoueri l.creditor. de verb. signi. Et sumitur hoc ipsum nomen ad significandum purum relatiuum ciuilis debitoris, in tantum ꝙ si natura debeatur illi & non possit ciuiliter agere, licet alienam fidem sit insecutus creditoris loco non habetur.l. creditorum.ff. eo, Et confirmat asignatam differētiam, hoc ipsum ꝙ diximus, verbum creditor esse relatiuum debitoris, ꝙ cōmuniter est receptum, & verum est, Quia verbum debitor à verbo debere denominatur, secundum vim significandi, & secundum vocem, & ex se inuicem diffiniuntur, nam omnis qui debet est debitor, & omnis debitor debet, Sed si verbum creditor esset coniugatum cum verbo credere,

bo credere, ficut debitor cum verbo debere, & ita se haberet credere ad creditorem esse, sicut debere ad debitorem esse, tunc ex quo creditor relatiuum est debitoris, credere verbum esset relatiuum verbi debere, sed debere & credere non sunt relatiua, quia repugnat credere ei qui nobis ex furto debet, non sunt igitur coniugata credere & creditor, sicut debere & debitor & consequenter eadem rem non possunt significare. Itaq; dicimus nos, verbis istis. præter puram nominis quandam similitudinem, nihil esse vtrisq. cōmune, Et manifestum est ꝙ simplex vocis conuenientia, non habet virtutem coniugandorum nominum ita, vt possimus concludere conuenire vtriq; quod alteri conuenit, vel esse remouendum ab vtroq; quod ab altero remouetur. quoniā hoc commune iudicium & equalis mensura seruatur in nominibus, quæ conueniunt, non in voce tantum, sed in re significata, neq; fit respectu similitudinis vocis, sed ratione eiusdem rei demonstrate, quia verbi gratia dum dicimus, iuste facere bonum est, ergo iustus bonus est, vel iuste facere non est furari, ergo iustus non est fur, tenent huiusmodi consequentiæ, quoniam his terminis eadem res, iustitia scilicet licet secundum diuersum modum significatur, quia iuste facere significat operationem ab habitu iustitiæ proficiscentem. Iustum vero ipsius iustitiæ habitum in existentem homini & cum eadem rem demonstrent, nimirum si conuenit aliquo modo alterutrius attributum alteri. Sed vbi verba quæ conueniunt per similitudinem vocis differunt in re significata, cessat tunc omnis ratio argumentandi. Ecce studiosus à studio denominatiue videtur dici, tamen si dixerimus studium non est virtus, ergo studiosus non est virtuosus, errabimus, quia res his nominibus significatæ, non sunt eedem, quia studium significat vehementem applicationem animi ad rem, studiosum esse significat esse virtuosum, Et dicitur à virtute secundum rem significatam, secundum vero vocem deducitur à studio, simili modo credere & creditor, licet habeant similitudinem vocis, quia differunt in re significata, & illud indicat purum factum, hoc vero ius personæ inhærens, impertinenter dubitatur, vtrum vis significatiua verbi creditor complectatur id quod non attingit verbum credere. Vtrum scilicet Legatarius creditor dici possit cum non dicatur credere hæredi debenti sibi aliquid iure legati, quia præsuponit ista quæstio, ꝙ hæc verba vt habent similitudinem vocis conueniant in re significata, quod est falsum vt demonstrauimus.

Nec ad rem pertinet, Vlpianum hoc nostro contextu comprobaturum verba, rerum creditarum, esse generalia, Arguere, tanquam à coniugatis, à verbo credere, quasi videatur innuere credici, & credere idem esse significatum, quia dicimus ꝙ verbum creditum habet multiplicem significationem, quia quandoq; significat illam rem, quæ præstatur à nobis credentibus, siue committentibus alienæ fidei, vel concedentibus, vt aliquid inde recipiamus, vt hoc ipso contextu nostro, vbi verbo rei copulatur, Et hoc casu habet coniugatam significationem cum verbo credere, quia semper ita præstantes credimus, quoniam insequimur fidem alterius. Nonunquam verbum hoc ipsum creditum, ius tantum significat & generis obligationem, vt in contractu mutui, & in omnibus contractibus in quibus translatione dominij rei nostræ acquirimus personalem obligationem amissa re, quam credentes concedimus, quibus casibus dicimur in creditum l re, vt l proxi. & l procuratoris. § plane. de tribut actio. & l in nauem. ff locat. Et tunc verbum creditum nō significat rem illam datam à nobis credentibus, quæ translata est ad alium & consumpta vel distrata, sed est verbum iuris, Et indicat personalem obligationem, qua nobis est obstrictus ille, cui rem, credentes, concesseramus. Et tunc recedit à significatione verbi credere. & cessat esse cōiugatum illi & perdit illatiuam virtutem. Simpliciter vero enuntiatum, significat id quod peti potest, rem debitam, cui scilicet inheret ius obligationis, Et magis & minus vniuersaliter accipitur, quia quandoq; conuertibiliter dicitur cum verbo credere, quod est fidem habere vt. l. 2. §. creditum. in fi. eo. aliquando latiorem habet significationem, & accipitur pro omni eo quod, ex quacunq; causa debeatur, peti potest, & hoc casu quo ad vocem tantum habet coniugationem cum verbo credere l si is. § Fauius ff. de solut.

Ex his apparet nihil ad rem pertinere solutiones distinctiones ve, tum Bartoli cum etiam reliquorum omnium scribentium, aberrantium à veritate, qui partim falso supponunt, hoc nostro contextu agi de allusione horum verborum, partim asserunt impropriæ legatarium & similes creditores dici, Longe magis peccantes quia non potest illud esse nomen improprium quo solo res demonstratur, Et Legatarius vel is cui debetur ex delicto nullum habet aliud nomen, in eo ꝙ sibi res debetur, quo proprie possit vt talis est significari nisi dicatur creditor. Cæterum ꝙ attinet ad vocis tantum similitudinem nominis creditoris, cum verbo credere fortasse potuit hoc ipsum nomen esse translatum à mutui datione tanquam à causa immediata, quia cum actus ipsæ

mutui

mutui dationis dicatur eredere & ab hoc ipso immediate nascatur ius petendi; quod personæ inhæret, vt solent quandoq; effectus vendicare sibi nomen â causa proxima. ab hoc eodem actu credendi sumpsit fortasse nomen,& sibi denominauit subiectum in quo est, Deinde vt semel est applicitum persone habenti ius petendi, per similitudinem deductum est, ad demonstrandas omnes illas personas quibus ex quacunq; causa debetur quæ ve possunt quocunq; iure siue ciuili vel honorario petere.l.creditorum. de verb. sig.

Et consequenter apparet nihil ad verba contextus nostri pertinere quæsitum subsequens ꝙ facit Barto. num.32. Vtrum sit creditor is cui debetur in diem vel sub condictione, quasi videatur, ꝙ non, quia litera dicit, credere dici eum qui mox recepturus est. Quia diuersitas rerum significatarum tollit omnem ambiguitatem, Et dictio mox, habet manifestam significationem, quæ conuenit cum verbo postea, siue sit paulò post siue multum, pro diuersitate rei de qua agitur, Et hoc in loco potissimum futurum tempus aliquod medium intercedens inter actum contrahendi & debiti solutionem significat, quod apparet ex illis verbis, alienam fidem sequuti, quia fides assensus est rerum nõ apparentium & futurarum. Quantum tamen ad quæsitũ, an isti dicãtur propriæ vel impropriæ creditores, nos dicimus ꝙ diei adiectio & condictio sunt determinationes diminuentes de substantia creditoris, modo magis, modo minus, itaq; sunt proprie creditores secũdum quid. simpliciter vero nequaquã, præsertim quoniã his vtrisq; repugnat ius accommodatum diffinitioni verbi debitoris in.l. debitor de verb. signi. Et ei qui in diem debetur incipit deberi quia cedit sibi dies non dum venit, incipere vero deberi non est deberi, quia nihil est dum fit, Item conditionali creditori neq; venit, neq; cessit dies quo possit ab inuito exigere. Sunt tamen in diem debitor (siue dies certa sit vel incerta) & debitor sub cõdictione, quæ omnino sit extitura, adeo debitores, vt ante diem & condictionem per errorem solutum, quamuis peti non potuisset repetere non possint.l.in diem debitor.l.sub condictione.l.quod si ea.ff.de cond.indeb.

Deinde quod quærit num.34. An fideiussor sit debitor, vana est dubitatio quia reuocat in dubium, vtrum aliqua obligatione teneatur, vtrum ab hoc ipso inuito exigi possit. Fideiussor dicitur inquit Paulus in.l. 1.§.verbis de actio. & obigati. qui alieno nomine obligatur, & qui obligatus est, debitor est, quia debere teneri est aliquo vinculo obligationis.l pecuniæ.§. hoc verbum. ff eo. & Vlpianus inquit in.l.potest accipi de fideiusso. Fideiussor & ipse obligatur & suum hæredem relinquit obligatum, Et lex dicit debitor intelligitur is cui ab inuicto exigi pœcunia potest huiusmodi vero esse fideiussorem, nemo est qui neget, alioquim frustra contenderent fideiussione cautius prospicere rebus proprijs. Neq; poterat facere dubium ꝙ lege nostra verbo credendi fideiussoria obligatio non compræhenderetur, quia (diximus) credere & debere non se respicere correlatiuæ, Et repugnat credere ei â quo inuicto exigimus.

Ad vltimam particulam, Rei quoq; verbum vt generale Prætor elegit, opponit cum Glos.ex.l. si in rem.ff. de rei vendic. vbi Paulus inquit si in rem agat debet designare rem, & vtrum totã aut partem & quotam petat, appellatio enim rei non genus sed spetiem significat. Breuibus solutiones Glos. Bartoli & Iasonis nihil sunt veritas est,ꝙ rei appellatio significat speciem quia significat vnum & id indiuiduum, quia repræsentat aliquid quòd est, & omne quod est, ideo est, quia vnum numero est, Habet tamen appellationem generalem, quoniam indeterminate significat illud vnum numero, quod est nata vox ista repræsentare, quia non magis demonstrat, hoc quàm illud aut illud, Et indeterminatio ista retinet rationem generalitatis. Vnde dicimus ꝙ verbum res significat speciem, sub appellatione generali, hoc est indeterminate, Et ꝙ inquit Paulus non significare genus, non repugnat, quia differunt significare genus, & habere generalem appellationem. Et idem in quantum idem, potest significare aliquod vnum numero generaliter. Genus vero & indiuiduum nequaquam ...

Paulus lib. 28. ad Aedictum Lex. 2.

Mutuum damus &c.

Probat dupliciter consistere mutuum in his tantum, quæ pondere numero mensura ue constant.

MVTVI Datio consistit in his rebus quæ pondere, numero, mensura ve consistunt. Quoniam earum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem magis quam per speciem. Nam in cæteris rebus ideo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio inuito creditore solui non potest.

POSSVMVS inquit, in creditum ire, datione rerum illarum quæ pōdere, numerò, mensura ve consistunt. Sed mutuum consistit in his rebus, quarum datione possumus in creditum ire, Igitur mutuum consistit in his rebus quæ pondere, numero, mensura vc consistunt, quod earum datione possimus in creditum ire probatur, quia recipiunt functionem in genere suo per solutionem magis quam per speciem. NAM IN CAETERIS REBVS &c. Confirmat hoc ipsum per negationem & inquit diximus Mutuum consistere in his rebus quarum datione possumus in creditum ire sed non possumus in creditum ire datione cæterarũ rerum, quæ non constant pondere numero, vel mensura, Mutuum igitur in cæteris non consistit. Quod cæterarũ rerum datione non possimus in creditum ire probatur, quia non potest in his aliud pro alio inuito creditore solui. Consistit igitur in illis tantum. Verbis ergo, MVTVI DATIO, mutuum significat, & ponit viam qua peruenimus ad perfectum contractum, pro contractu. Non enim mutui datio, mutuum est, sed est actus, quo mutuum ipsum perficitur, & respicit mutuum sicut motus rei quæ mouetur ad terminum, respicit terminum, quod appellant fluxum formæ, quia dealbatiō, Exempli gratia, parietis, non est albedo ipsa parietis, sed actus perueniendi ad perfectã albedinem. Confunduntur tamen hæc ipsa nomina propter summam vicinitatem ipsorum, & quia alterum est causa alterius. Et dicunt simili modo Iureconsulti, hæreditatem esse successionem. Sncceſsio quidem Instrumentum & medium est, quo acquiritur hæreditas, quæ est res acquisita per successionem, aggregatum videlicet, Iurium defuncti & status eius. CONSISTIT IN HIS REBVS QVAE PONDERE, NVMERO MENSVRA VE CONSISTVNT. Habet inquit determinatam materiam ex qua fit, cuius limites non excedit, Res quæ pondere numero mensura ve constant. Et verbis istis intelligit ea, quorum vsus est consumptio, vel distractio, essentiæ rei, Quibus scilicet impossibile est principaliter & naturaliter vti, nisi consumatur vel distrahatur substantia, vt vinum, pœcunia, & similia, quorum cum vsum solum concedimus, cogimur concedere quoq; dominium rei, propter inseparabilitatem rei ab vsu, Et quia vsus ipsius concesio in rebus istis, habet anexam translationem dominij, & hoc est illi peculiare & præcipuum, determinat natura rerum istarum, specialem formam contractus, distinctam à commodato, quo rem damus recepturi non idem numero, sed tantundem eiusdem generis, & debitor soluens aliud, pro alio liberatur, & appellamus hoc genus contractus mutuum, ex eo quia necesse sit vsum concedendo, facere rem, translatione dominij, de mea tuam, & differt à commodato eadem ratione qua res præfatæ differunt ab illis, quibus vti possumus salua substantia, vt vestes annuli, & similia, quarum vsum qui vult concedere, potest conseruare sibi dominium, & eandem numero rem repetere, Itaq; quod inquit, consistit mutuum in his, non intelligas ꝙ forma contrahendi appropriet sibi certam materiam, circa quam solam versari velit, sed è contra, ꝙ forma & modus contrahendi determinatur à natura rei, quia distinguntur aliquando, in ciuilibus negotijs formæ contractus ad distinctionem materiæ, & secundum diuersitatem naturæ rei, de qua contrahitur, sicut plerunq; in rebus artificialibus, pro differentia subiecti diuiduntur artes ab artibus. Is enim qui commodat rem, & qui mutuo dat quantum ad propositum contrahendi non differunt, quia quilibet intendit concedere vsum rei tantum, sed cogit natura rei consumptibilis simplici vsu, distinguere modum vsus ipsius concedendi, & dat necessariam regulam transferendi dominij, simul cum re, distinctam â commodato. Vnde consistit mutuum in his

rebus,

sus est, quæ necessitas facit ius, ꝙ cogamur inuiti aliud pro alio recipere, vbi semel voluimus cōcedere vsum rei illius cuius essentia non poterat, vtendo, non corrumpi. Non enim eius qui mutuo dat propositum est velle corrumpere rem, & desinere dominum esse, quia si posset libentius concederet vsum salua substantia, sed cogitur inuitus, propter naturam rei consumptibilis vsu, & consequenter inuitus cogitur aliud pro alio recipere. In cæteris vero rebus quæ vsu non consumūtur, & salua nihilominus remanet substantia, quia non cogit nos natura rei desinere dominos esse, neq; necessitamur consumptione aut distractione concedere, vt alterum fungatur alterius vice,& debitorem se liberare solutione alij pro alio.non cogimur inuiti aliud pro alio recipere, & consequenter non possumus in istis acquirere obligationem mutui, quia talis obligatio præsupponit rerum functionem in genere qua tantundem non idem debitores soluentes liberantur, Non igitur in istis consistit mutuum.

An adhuc dicendum sit verbo in creditum ire intellexisse Paulum proprie generis obligationem contrahere. Vt sit sensus, QVONIAM EARVM DATIONE POSSVMVS IN CREDITVM IRE, Quoniam datione ipsa, actu ipso, re ipsa, nulla conuentione subsequente, possumus obligare nobis debitorem ad reddendum tantundem generis eiusdem, quia magis conuenit rebus istis quæ pondere numero, mensura ve constant, quod aliud fungatur aliena vice quàm quòd eadem re restituta soluatur obligatio. NAM IN CAETERIS. IDEO IN CREDITVM IRE NON POSSVMVS. In reliquis autem pura datio ne non possumus contrahere generis obligationem, quia non necessario sequitur, ex natura rerū istarum, ad dationem rei, nos inuitos teneri pro solutione recipere tantundem eiusdē generis. & liberare debitorē aliud pro alio soluentem, quia non recipiunt functionem in genere suo Possumus quidē pacto & cōuentione in rebus istis in creditum ire. Possumus itē ex causa dationis istarum in creditum ire, in alio genere rerum, in his vero & virtute simplicis dationis ipsarum nequaquam. Quia possum verbi gratia vendere vestem pro certa pecunia & ex causa venditionis abire in creditum tibi, acquirere obligationē scilicet determinatæ quātitatis pecuniæ Cuius generis tātundē soluens liberaberis, & erit obligatio generis pecuniæ non vestis. vt.l 4 ad maced. & l. procuratoris.§ plane de tribu actio Quia datione vestis nisi cōueniat inter me & te, de alia veste eiusdem generis reddenda non potest inter me & te nasci generis obligatio, qua dando aliam vestem inuito me libereris quoniam in his aliud pro alio solui non potest. quia non recipiunt functionem in genere suo. Præsertim quia videntur esse hæc omnia conuertibilia, nam nihil est aliud recipere functionem in genere, quam solui posse aliud pro alio, & alterum fungi posse officio alterius, Et ad hoc vt alterum fungatur alterius officio, necesse est. ꝙ obligatio non sit alicuius determinatæ speciei, sed indeterminatæ compræhensa sub vno genere, & ita sit obligatio generis Itaq; quarumcunq; rerum ea est conditio, vt alia pro alia eiusdem qualitatis inuito creditore solui possit, Has necesse est ꝙ in suo genere functionem recipiant.& in his simplici ipsarum datione possumus generis obligationem contrahere, Et hæc ipsa consistunt pondere, numero, vel mēsura. & in his mutuum consistit. Ex aduerso in quibus aliud pro alio inuito creditore solui non potest, ea non recipiunt functionem in genere, & non contrahitur earundem simplici datione generis obligatio, Et hæc ipsa non consistunt pondere, numero, vel mensura. Et in his non potest consistere mutuum.

An magis accipienda sit hæc interpretatio? vt dicamus QVONIAM EARVM DATIONE POSSVMVS IN CREDITVM IRE. Quoniam earum vsus concessione possumus obligare debitorem ad dandum tantundem,& generis obligationem contrahere,vt verbo datione significare voluerit cōcessionem vsus ipsius, propter coniunctam & necessariam translationem dominij sine qua impossibile est vsum concedere,& tunc ꝙ inquit, NAM IN CAETERIS REBVS IDEO IN CREDITVM IRE NON POSSVMVS. Manifestum esset, quia certum est solius vsus concessione, in his quorum proprietas essentialiter ab vsu distinguitur, non posse nos generis obligationem acquirere, quia non transfertur rei dominium in consequentiam, cuius signum est, quoniam in his inuitis nobis aliud pro alio solui non potest, quod eueniret necessario quandocumq; vsus concessione acquireremus generis obligationē, vel in creditum abiremus, vt accidit in his quæ pondere, numero. mensura ve constant.

Quatuor requisita ad contractum mutui secundum Barto. & Glo hic & insti eo. Natura, consuetudo, aptitudo, & actus, Sunt quatuor argumenta quæ demonstrant euidenter Bartolum & Acursium non percepisse rationem Mutui, cuius essentia non aliunde pendet, & cui nullum aliud requi

situm est necessarium, præter hoc vnum ꝙ fiat concessio principalis vsus & naturalis, rerum illarum quæ solo vsu consumũtur, vel distrahuntur, quia quicquid est talis concessio est mutui datio & e contra, ad quam necessario sequitur obligari personam, transferri dominium & agi vt liberari possit debitor soluendo tantundem, hoc est aliud pro alio eiusdem generis, & bonitatis, quæ sunt condictiones concomitantes naturam rei, cuius vsus conceditur, & quæ necessitant propositũ cõtrahentium non eligibiles pro arbitrio eius qui vult facere mutuum, præsertim quia mutuo dantes, vt in pluribus non speculantur naturam contractus, Sed dum intendunt harum rerum vsum concedere, contingit illis respectu materiæ magis mutuum quàm commodatum contrahere, & sequitur (vt diximus) forma contractus naturam rerum præstitarum, & non e cõtra, quia si velem, mutuo dare vestem vel annulum, nõ contraherẽ obligationem mutui, propterea quia propositũ vsus solius concedendi, non potest transferre dominium, & non facit rem de mea tuam in rebus habentibus essentiam non consumptibilem per purum actum vtendi, & non recipiunt hæc ipse res functionem in suo genere, qua possit aliud pro alio solui, & vbi contrahentes velient rei datæ trãsferre dominium, facerent transitum ad aliud genus contractus. Et hoc ipsum verbis claris docet Paulus hic, dicens non posse nos in cæteris rebus in creditum ire, demonstrans contractum mutui, non pendere à puro arbitrio contrahentium, sed insequi necessitatem vnius determinatæ materiæ dantem distinctam formam commercio, & ex qua sola fieri potest mutuum. Et quod inquit, supra in principio mutuum damus recepturi non eandem speciem sed idem genus, non ex electione, & appetitu contrahentium intelligit, sed propter naturam rerum consumptibilium actu vtendi, quia mutuum vt contractus est, Concessio vsus est, sicut & commodatum, sed natura rerum quarum substantiam necesse est simul cum vsu condere, distinguit modum (vt satis dictum est) cõcedendi vsus, & facit diuersam speciem contractus à commodato. Ideo subiungens hoc nostro cõtextu demonstrat quæ sint ea quarum causa distinguitur iste contractus à commodato. Et his demonstratis, perfecte & plene docet requisita & circunstantias omnes mutui, quæ sunt generis obligatio, & cetera quæ diximus sequi dationem rerum istarum. Itaq; ad rem nostram dicimus nihil penitus aliud requiri ad essentiam mutui, præterquam ꝙ concedatur vsus istarum rerum, in consequentiam cuius veniunt conditiones omnes quas diximus, quas item facile cognoscet is qui nouerit originem mutui. Et doctores post Bartolum & Acursium scribentes omnes qui tentant inuenire requisita ad essentiam mutui, vt designent determinatam naturam eius, & aliqualem diffinitionem præstent, & hanc ipsam aliunde petunt quam ab hoc nostro contextu, vt accumulant impertinentia & incassum laborant, Toto cœlo aberrant à veritate.

Quod vero inquit Paulus, Aliud pro alio inuito creditore solui non posse, In rebus quibus vtimur salua nihilominus remanente substãtia. Regula, ex quacunq; causa debeatur perpetua est necessaria & infallibilis. Si determinata res debeatur, & quod debetur extet, si tradi possit, & nos non cogat defectus vel impossibilitas. Cuius ratio est, quia solutio est obligationis cõtractæ dissolutio, & ab ea liberatio, quælibet vero obligatio non potest non esse vna numero, quoniam idẽ est obligationẽ esse & vnã obligationem esse, quia quod est, vnum est. Et hoc ipsum esse vnam numero determinatam, non aliunde consequitur, quàm à re obligata super qua fundatur, quia relatio est, rei scilicet obligatæ obligatio, & quandocumq; soluitur res quæ non est in obligatione non soluitur obligatio. quia non tollitur illa obligatio, & non facit debitor quod facere promiserat, sed facit aliud, dum dat aliud. quia promiserat dare aliud, & dat rem quæ non est in obligatione, cuius præstatio ad ipsam obligationem non pertinet, & propterea illam ipsam soluere non potest. Itaq; talis solutio quantum ex se est, non est solutio & æquiuoce dicitur, nisi consensu cõtrahentium recedatur ab obligatione, quo casu non virtute rei date soluitur, sed pura voluntate creditoris, qui poterat etiam donare debitum. Et quod diximus, Regulam esse perpetuam & infallibilem necessarium est. Alioquim sequeretur ꝙ contradictoria verificarentur de eodem, quia res non debita esset res debita & non solutio esset solutio, ꝙ est impossibile.

Sed vt est perpetua in rebus quarum vsus concedi potest salua substantia, sic est impossibilis in his quæ pondere, numero, mensura ve continentur (vt falso communiter sentiunt) quia nihil est aliud recipere functionem in suo genere, quàm posse solui eiusdem generis aliud pro alio. 3

Limitationes quas mendicarũt Iason & Ripa hic nihil habẽt cum præmissa propositione cõmune quemadmodũ Bartoli, celebrata Theorica falsa est & ridicula. Ecce ꝙ inquit exclusis casibus necessitatis, secundo non habere locum in legato, exemplo l. non amplius. §. cum bonorũ de leg. pri. Pomponius inquit, cum bonorum parte legata dubium sit, vtrum rerum partes, an æstimatio

debeatur

debeatur hæredi succurri oportet vt eligat, & paulò post sit naturaliter indiuise sint vel siue damno diuisio fieri non posit estimatio omnino præstanda est, Dicimus nos non posse dici aliud pro alio solui, antequam appareat quid sit id quod est in obligatione. Quia potentia quæ facit differentiam inter aliqua duo necesse est quòd cognoscat vtrumq; extremum. Item partem dicimus indiuisibilis rei non esse, quia quòd non potest diuidi non habet partes, nec actu, neq; potentia nisi intentionaliter. Et legata parte rei Indiuisibilis, intentionalis pars legatur, quæ non potest nisi estimatione metiri, & consequenter estimatio legata intelligitur. Non soluitur igitur ibi aliud pro alio, eo minus quia non erat illud aliud debitum & consequenter non creditum, quia peti non poterat ante Iudicis cognitionem, & ridiculũ est fateri aliquid debitum esse priusquam peti posit. Et manifestum est Paulum hic dum inquit solui non posse aliud pro alio intelligere nullam esse solutionem rei non debite, pro re debita.

Tertio quod inquit, non procedere in casu l. si domus. §. qui confitetur, de leg pri. qui confitetur inquit Vlpianus se debere & iustam causam affert cur præstare non posit, Puta, aliena re legata negat dominum vendere velle, vel immensum pretium petere, & paulò post, si seruum hæreditarium neget se præstare debere, sorte patrem aut fratrem vel matrem, æquissimum est æstimationem præstare. Vtroq; casu ad nos non pertinet ille contextus, quia diximus aliud pro alio solui non posse si res debita solui posit. Item si res sit debita, primo casu dictæ legis, si domus res præstari non potest, secundo res, non debetur. Quia seruo hærede instituto, si legetur ab eo pater eius, videtur deberi Iure ciuili, sed repugnat Iuri naturæ. Quod est Ius iurium & regula regularnm, propterea quia impium & iniquum esset, dari patrem à proprio filio in mancipium extraneo. Non igitur debetur, quia talis dispositio testatoris non est lex. quoniam quæcumq; scriptis compræhensa sunt inquit Augus. si naturali iure fuerint aduersa vana & irrita habenda sunt cap. quo iure 8 distin.

Quarto, quòd inquit limitari in casu l. miles. § pri de re iudi l. si vero. §. fin solu matri l si fundum per fideico. de leg pri. Modestinus in. l miles. Decem inquit aut noxe dedere condemnatus, Iudicati mihi in decem tenetur, Facultatem enim noxe dedendæ ex lege accipit. Is autem qui stipulatus est decem, aut noxe non potest decem petere. Nihil est quia primo casu decem tantum debentur, Secundo casu obligatio erat alternatiua. Ad l. si vero. Vlpianus ibi. Ait lex quanta pecunia erit tantam pecuniam dato. Ostendit estimationem voluisse legem præstari; nisi maritus maluerit reaipsas tradere, & hoc benignius debet admitti. Respondeo dedisse legem facultatem dandæ pecuniæ & hanc Iuris interprætatione, non autem obligasse maritum determinate & rebus hæreditarijs liberti solutis recte dicitur solutum quòd debebatur, quia propter has debebatur pro arbitrio pecunia. Ad l. si fundum. Consenserat sibi dari pretium pro re, & non fit eo inuito solutio. Et quod inquit Ripa ad hanc limitationem reduci casus omnes illos in quibus pretium succedit loco rei, Nihil est, propterea quia debetur illis casibus pecunia tantum & res est in præstatione, & pecunia soluta solutum intelligitur quòd debetur. l. pri de penu. legat.

Quinto quòd inquit limitari in contractibus innominatis in quibus semper aliud pro alio inuito creditore soluitur. Falsa & ridicula est limitatio, eo magis quia soluit ipsemet oppositionem reddens rationem contrarij dum inquit; Quia non tenetur præcisæ ad dandum. At qui si non tenetur ad dandum magis hoc quàm illud cur est quòd dici posit magis hoc non debitum quâm illud, & aliud pro alio solui?

Sexto, quòd inquit limitari in casu l pri C de argent. præ. lib x. Tantum abest quòd ibi fiat solutio vnius rei pro alia inuito creditore, quòd imo fit iubente creditore eodemq; Legislatore. Iubemus inquit vt pro argenti summa, quam quis thesauris fuerit illaturus inferendi auri accipiat facultatem.

Septimo, quòd inquit fallere in casu l fundi Trebatiani de vsufru. leg. fallitur ipse. Fundi Trebatiani, Sceuola inquit, reditus vxori meæ quoad viuet dari volo. Quæro an posit Tutor hæredis fundum vendere, & legatario quantitatem offerre annuam, quam viuus Paterfamilias ex locatione fundi redigere consueuerat? Respondi posse. Responsum hoc interprætatio est voluntatis testatoris & consequenter demõstratio rei debitæ, & ex his verbis apparet, legatis fundi redditibus non magis deberi ex mente testatoris fructus quam quantitas pecuniæ quæ ex ipsis fructibus redigitur, pro arbitrio hæredis. Et pecunia oblata non dicitur aliud pro alio solui, sed illud idem quod debebatur, Quicquid ibi dicat Glos.

Octauo.& Nono, quod inquit non procedere in casu.l. 1.§.sed si tantum, de collatio. Nihil est quoniam eadem Prætoris voluntas quæ participes fecit filios emancipatos per bonorum possessionem contra tabulas paternorum bonorum, ijs qui sunt in potestate. & voluit vt propria conferrent, Iurisprudentum sententia ab initio sui eam interpretationem recepit, vt possent per cautionem collationem facere, & compensare quodcunq; voluissent. Itaq; non magis determinate tenentur cōferre bona quàm aliud, & nomen paterni debitoris delegantes falso dicuntur aliud pro alio soluere, simili modo estimationem pro libris.

Decimo quod inquit limitari in seruitute quæ debetur per aliquem locum, quia potest religiosus fieri & alius designari.l.2.§.locum de relig.& sump. funer. dicimus locum non esse seruitutem, & consequenter loci mutationem non esse mutationem seruitutis, nisi mutato loco is cui debetur seruitus minus commode vtatur, designato igitur loco quo nō minus commodæ vti seruitute possit, non soluitur aliud pro alio, quod si impediri seruitus videatur mutari locus nisi consentiat is cui debetur non potest inquit ibi Vlpianus.

Vndecimam secundum Ang. limitationem vt possit inuito creditore debitor aliud pro alio pignori dare, vt ipsemet reprobat ita communiter cæteri.

Duodecimo quod inquit non procedere in hærede adeunte cum beneficio legis & inuentarij qui potest legatario soluere rem pro pecunia l.fin.§.& si præfata.C de.Iur delibe Nihil ad rem pertinet, quoniam hæres beneficio inuentarij efficitur non debitor. & remanet purum instrumentum exercendæ voluntatis defuncti sine damno proprio, secundum vires hæreditatis. Et potest, verbi gratia legata pecunia si pecunia non exter in hæreditate soluere rem, quia non tenetur dare pecuniam quæ non est, neq; tenetur conficere cum incommodo & damno pecuniam ex re, quia lex vult, nihil penitus ipsum ammittere ex sua substantia, nec in aliquod damnū incidere. Itaq: præsens limitatio non restringit regulam nostram, quia soluendo rem pro pecunia non potest dici aliud pro alio soluere, quia pecunia non est ab ipso debita, & regula præsupponit rem, (pro qua negat aliud posse solui) à debitore deberi.

Decimotertio quod inquit limitari in obligationibus faciendi & aliquibus dandi, quando non tenetur præcise debitor ad dandum, ridiculum est. Quia si non tenetur ad dandum præcise, soluit quod debet non aliud pro alio, eo magis quoniam in his omnibus faciendi obligationibus, & in contractibus innominatis. si do vt des contrahitur tacita conditionalis obligatio ad interesse .l.si quis ab alio.§.fi.de re. iudi.l naturalis.§ pri. de præscript. verb. Item interesse quod creditore petente datur, Ridiculum est dicere, inuito creditore solui.

Decimoquarto quod inquit limitari ex sententia Ang in auth. de alien.& emphi. Si creditor ex re pignorata percepisset fructus & conseruasset, & vellet debitori restituere non posse, quia cogitur pro sua pecunia fructus habere. Nos dicimus veram esse sententiā Angeli, si fructus sint in pecunia, si pecunia, debetur alioquim nequaquā, quia nō pecunia pro pecunia non cōpensatur.l. si cōuenerit vt nomen.de pigno.actio.cū similibus. Et non est ingrauamen creditoris inducta cōpensatio, sed in fauorem. Ideo inquit Pompo. necessaria est compensatio quoniam interest nostra potius non soluere quàm solutum repetere l.3. de compens. Item fructus sunt restituendi, quia sunt pars fundi & tacite intelliguntur pignori dati.l in prædijs.ff.in quib.cau pig.vel hypo.tac cōr. Et quod dicitur in cap cum contra de pignorib. adiuncta.l.2 cum simili.C. de pigno. act. in sortē computari, habet locum in his, quæ non extant, & sunt consumpti, vel quauis ratione reddi non possunt, quorum necesse est habere rationem.

Decimoquinto ꝙ inquit limitari iuxta notata per Bald. in rubri.C. de contrahen empr. quando scilicet mandatum est procuratori vt fundum emeret & is ex sua pecunia mandantis nomine emit, & tandiu retinet fundum quod quantitas valoris fructuum perceptorum ascendit ad valorem pretij debet compensare fructus in sortem, & sic aliud cogitur habere pro alio. Dicimus fieri compensationem non fructuum in eo quod fructus, quia non extant, sed quantitatis valoris fructuum perceptorum cum quantitate debita, & sic pecuniam pro pecunia dari, vel pecuniam non exigi pro pecunia debita, & aliud pro alio solui in his quæ recipiunt functionem in genere.

Decimosexto, ꝙ inquit limitari in casu debitoris dantis pignus & fideiussorem iux. notata per Ange. in auth. de fidei. in prin casus est necessitatis, quando debitor non est soluendo & non reperitur emptor. pigno. vt ibidem.

Decimoseptimo, quod inquit notabiliter limitari quando testator, relinquit fratribus aliquot salmas vini quolibet anno, & hæres vellet, de bonis testatoris concedere fratribus vnum fundum

ex quo

ex quo vinum percipiperent vt haberent fundi curam poterit inuitis fratribus per tex.in l. si quis argentum.§.si vero C.de donatio. Dicimus, falsam esse Baldi sententiam quam refert. Quia dispositio.d.§. si vero, inducitur in fauorem eius, cui donatur, non in grauamen, quando recuset. Alias fieret contra mentem disponentis.

Decimooctauo, quod inquit inuito hærede grauato per fideicommissum de hæreditate restituenda, computari sibi in quartam res quas alienauit.l. Marcellus.§.res quæ ad Trebel: Ridiculū est. Quia manifestum est, iubente lege quod ea quæ ab hærede alienantur computentur in quartam, quod dum alienat assentit iuris dispositioni quam scire tenetur, Et talis imputatio fit illo eligente non inuito.

Decimo nono, quod inquit, Euicta domo locata posse locatorem, qui sine culpa locauit, ab obligatione liberari, si sit paratus aliam habitationem præstare non minus commodam l. si quis domum.ff.loca. Est casus necessitatis, qua impossibile est rem præstari. Et nihil ad regulam quæ non potest esse mensura rerum impossibilium.

Vigesimo & vltimo, quod inquit limitari, quia licet restituens rem commodatam vel depositā non videatur rem restituere.l.3 §. si reddita ff.commo. Si tamen debitor voluerit rem deterioratam, & pretium deteriorationis restituere compellitur creditor inuitus accipere de mēte Angel. Nihil est, quia lex dicit non videri redditam nisi præstetur quod interest. Et implicat interesse præstito non videri non redditam.

Vltra Iasonem tertia Ripe limitatio, vt non procedat quando vnum est in obligatione aliud in solutione.l si stipulatus decem in melle ff.de solut. Nulla est. Quia nihil proponit quo demonstretur, aliud pro alio, vel inuito creditore solui. Si stipulatus Vlpianus inquit quis fuerit decem in melle solui mel potest. Antequam ex stipulatu agatur. Sed si semel actum sit,& petita decem fuerint, Amplius mel solui non potest. Itaq; primo casu ante litis contestationem consentiente creditore recte soluitur mel. Post litem contestatam illo inuito nequaquam, propterea magis confirmare quàm restringere propositam nostram regulam videtur.

Ad § Appellata.

Probat à destructione consequentis non nasci obligationem ex mutuo nisi fiat de meo tuum.

APPELLATA est autem mutui datio ab eo quod de meo tuum fit. Et ideo si de meo tuum non fiat non nascitur obligatio.

DIXIMVS In rebus quarum vsus consumptio vel distractio est, consequi necessario vsus ipsius concessionem, translationem dominij, & fieri rem de mea tuam, sed quoniam non omne quod est facere de meo tuum, mutuum est, quia magis cōmune est, Habet translatio dominij comparata ad mutui dationem habitudinem generis, & se respiciunt sicut animal & homo. Et quemadmodum posito homine sequitur animal esse, Et e conuerso, sublato animali sequitur hominem remoueri, & consequenter risibilitatem quoq; quæ sequitur inseparabiliter humanam essentiam. Simili modo posito mutuo sequitur esse translatum dominium, Et e conuerso, hoc remoto quod dominium translatum sit remouetur mutuum esse, & obligatio illa quæ consequitur mutui contractū. Contingit tamen in rebus consumptibilibus per vsum, eōcesso vsu non transferri dominium, si non naturalem & principalem vsum rei concessero, sed secundarium & accidentarium, quia verbi gratia tradidero tibi certam pecuniam ad ostentandum, quo casu non nascitur obligatio mutui, quoniam vsus iste non immutat substantiam rei,& non cogit me facere pecuniam tuam. Et tunc negotium hoc specie non differt â concessione vsus vestis vel annuli vel qui, Equia conseruatur dominium & idem numero redditur, & cōmodatum dicitur & nullā aliam actionem parit quàm commodati.l.fi.de præscript. ver. Quod vero adnotauimus nos argumentari

mentari hoc in loco Iureconsultus à destructione consequentis, hoc ipsum confirmamus quia licet demonstret originem vocis mutui, argumentatio hæc non tenet per locum Topicum ab Ethimologia, quam Cicero notationem appellat recentiores Dialectici nominis interpraetationem. Quoniam locus à notatione quicquid dicat Rodolphus Agricola intrinsecus locus est à substantia & conuertibilis affirmatiuæ & destructiuæ, quemadmodum à diffinitione rei. Et huic deseruiût tantum, origines illæ nominû, quæ significant idem realiter & conuertibiliter cum ipso nómine, & non excedunt nec exceduntur ab illo, sed sunt nominis diffinitiones, & idē numero cum Ethimologiato sicut essentialis diffinitio rei cum re diffinita, quod Rodolphus non animaduertit damnans Boetium & Ciceronem, quia quemadmodum diffinitio est rei substantia oratione explicata, sic generis huius Ethimologiæ, nominum sunt significationes explicite oratione conuertibiliter & adæquate, Et argumenta quæ colliguntur ab his dicuntur à substātia duci, propterea quia cum Ethimologiato significant eandem rem realiter differentem sola ratione tantum, sicut idem à semetipso potest differre in eo ꝙ quandoq; magis quandoq; minus est notû, & dicuntur eiusdem nominis minus noti per alia nomina eiusdem vel alterius idiomatis magis nota interpraetationes. Quibus & diffinitioni fuerunt qui cômunem locum à conuertibilibus cōstituerunt & rectæ, quoniam cum idem sit dicere Philosophum esse verbi gratia & amatorem sapientiæ. De quocumq; cō uenienter dicitur ipsum esse sapientiæ amatorem, de eodem & Philosophum esse dicere licet, & e conuerso Et à quocumq; remouetur esse Philosophum ab eodem & amatorem sapientiæ esse remouendum & e contra, totidem modis quibus argumentamur à diffinitione. Cuius quidem generis Ethimologiatû difficile fortasse est in Iure nostro exemplum aliquod accomodatum inueniri, licet Cicero de post liminio exemplificet, quia post limen siue Seruij siue Sceuolæ interpraetationem sequamur latiorem habet significationem, receptione pristini status. Et exempla donationis & exceptionis quæ ponit Decius hic in vltima lectura Falsa sunt quoniam exclusio à qua videtur exceptio dici communior est exceptione. Et non omne quod est donatio est doni datio, tum quia datio traditionem innuit, cum etiam quia legatum donatio est non doni datio. Cæterum ab Ethimologijs, quæ latiorem habent appellationē Ethimologiato, siue strictiorem, Dialectici non deducunt argumenta per locum ab Ethimologia, quia non significant idem numero realiter sed sunt idem secundum quid, secundum quid diuersa, & non conuertuntur. Sed quoniam habent se quæ excedunt Ethimologiatum sicut superius ad inferius, argumentantur ab his tanquam à genere & tenent per locum à destructione consequētis vt diximus de mutuo & eo ꝙ dicitur fieri de meo tuum. Quæ vero magis strictam appellationem habent e contra, tenent per locum à spetie ad genus affirmatiue à positione antecedentis, eadem ratione qua sequitur posito homine animal esse, quia data doni datione sequitur esse donationem. Itaq; falluntur omnes scribentes, qui dicunt hoc loco argumentari Paulum per locum ab Ethimologia, quia talis Ethimologia non est conuertibilis significatio nominis mutui, sed concommitātis substantiam rei significate per mutuum, & retinentis naturam generis, vnde non deducitur illatio à substantia sed à concommitantibus & consequenter non à nominis interpraetatione, sed à superiori ad inferius, Et ridicula est Bartoli resolutio dicentis, Valere arg. ab Ethimologia nisi repugnet diffinitio vel authoritas, quoniam habēt sedes Dialecticæ proprias propositiones maximas, quæ regulæ sunt colligendorû argumentorû, & non aliunde petuntur vt ineptæ innuit. Reliquorû item omniû scribentiû post Barto. intricate confusiones & limitationes vt aliene à veritate sunt ita & ab vtilitate.

Quod opponit Glos. & Barto: & soluunt de. l in contractibus. C. de non numerata pecunia. Post biennium in obligatione literarum mutuum cōsistere ciuiliter, esto ꝙ non fiat de meo tuum. Falsa est solutio, quoniam non opposita exceptione intra biennium præsumitur numerata pecunia & dominium translatum & tale mutuum præsumptum est, & habet se ad dominij translationē præsumptā sicut euidens mutuum ad euidentem translationem dominij.

Quod opponunt de. l quamuis. C. si certum petatur, quamuis inquit pecuniam tuam Asclæpiades suo nomine crediderit, stipulando tamen sibi ius obligationis quæsiuit &c. Respondeo contextum illum insertum fuisse sub titulo si certum petatur ad demonstrandum domino pecuniæ non competere actionem ex mutuo. Et stipulanti quod inquit tex. acquiri ius obligationis intellige acquiri certi condictionem Generalem iuxta. l si quis certum. ff. infr. hoc eo. tit. nō autem ex mutuo. quia re vera non est mutuum ante consumptionem, quoniam inquit Vlpianus si alienos nummos tibi mutuo dedi non ante mihi teneris quàm si eos consumpseris l. nam si fur. hoc eo. Et labeo lenus inquit in libris Caij scriptum esse, si alieni numi inscio vel inuito domino soluti sint manent

eius

eius cuius fuerint. l. si alieni de solut. Itaq; numis extantibus & non alijs mistis vt discerni non possint, poterunt à domino vendicari. Quod ergo dicunt reconciliari per stipulationem nihil est, & falsum q dicit Barto. de mutuo ciuili.

Ad.l.si quis pro eo. §.numos.ff.de fideiussoribus, q consumptis numis alienis nascitur cōdictio. ex.d.l.nam si fur.infr.eo. Respondeo nasci obligationem ex mutuo, quia consumptione fit de meo tuum rei necessitate, licet præter intentionem domini, quemadmodum per commixtionem. vt idem Iabolenus inquit, in.d.l.si alieni. de solutio. Sed si misti alijs sint ita vt discerni non possint eius fieri qui accepit. Quod est receptum vtilitatis causa, quoniam visum est impossibile posse repetere eosdem numero. Et confirmamus q inquit Paulus hoc nostro contextu tanquam perpetuum & infallibile, nunquam nasci obligationem ex mutuo, nisi tunc cum fit res de mea tua, siue fiat per conditionis euentum, vt l.proinde infr. eo. siue consumptione vel commixtione. Siue etiam vsucapione qui casus est de contingentibus raro, & fortasse non considerabilis à Legislatore, siue etiam præsumatur esse trāslatum dominium, quia fit præsumptum mutuum. Quoniam fieri de meo tuum, est mutuo natura prius; siue quo mutuum esse non potest. Stipulatione vero nequaquam mutuum contrahi posse, dicimus quia mutui obligatio, est obligatio re contracta non verbis vt Inst.eo.

Ad.l. Cum Quid.

Pomponius Lib. 27. ad Sabinum. Lex 3.

CVM quid mutuum dederimus, & si non cauimus vt æquè bonum nobis reddatur, non licet debitori deteriorem rem quæ ex eodem genere sit, reddere: Veluti vinum nouum pro vetere. Nam in contrahendo quod agitur pro cauto habendum est id autem agi intelligitur vt eiusdem generis, & eadem bonitate soluatur qua datum est.

PENDENT obligationes à consensu partium. Quoniam actus quo contrahuntur qui contractus dicitur substantiatur per concursum & applicationem voluntatis plurium personarum ad idem, & hæc ipsa applicatio consensus est. Consensus est res inuisibilis qui non potest nisi signis extrinsecis demonstrari & cognosci, signa potiora & præcipua Verba sunt & Operationes. Verbis principaliter & essentialiter manifestatur hic ipse consensus, quoniam substantia eorum significatio est & sunt earum quæ sunt in animo passionum notæ. Factis & si non possit principaliter intentio demonstrari, secundario tamen & per accidens nonnunquam perfecte declaratur, quia licet is qui operatur non intēdat principaliter operatione ipsa docere, quia factum est exequutio propositi & finis intentionis agentis, & quid per semetipsum eligibile. Tamen propterea quia formatur ad imaginem mentis, & assimilatur proposito authoris, quia producens producit sibi simile, contingit communicari sibi ab agente eum similitudine simul, virtutem significatiuam intentionis eius, quoniam omnis imago repræsentat, exemplar sui & omnis repræsentatio significatio rei est. Propterea in contractibus illis quibus essentiale est præter verba & conuentiones factum aliquod & operatio, vbi deficiunt verba quæ potuissent distinctam voluntatem partium manifestare tuto confugimus ad facta, & ad ipsorū conditiones, in quibus licet nobis inuenire actualem figuram quandam determinati consensus operantis. Et hunc ipsum cōsensum ad sinceram notitiam cuius, ex facto peruenimus Iure tenemur attendere quasi verbis fuisset explicitum, non dissimili ratione qua obsequimur voluntati Principis, nedum verbis declarate, sed factis. l. de quibus. ff. de leg. quia reuera nihil interest verbis, an factis perducamur ad cognitionē voluntatis agētium, dummodo nobis innotescat adæquate & perfecte. Quia sola voluntas, vt in re publica eius qui habet authoritatē Iuris condendi, sic in re priuata & pro-

pria simpliciter & absolutæ lex est, si tamen sit appetitio rationis, hoc est nō repugnans cōmuni bono, quia ratio Instrumentū vtile est ad aliud, & hoc ipsum bonum, simpliciter vero bonum, cōmune bonum est. Et ab hac ipsa sola regulantur & pendent (vt diximus) actiones & cōtractus omnes, quorum quæstiones solius istitius cognitione, vt in pluribus, dissoluuntur, quod vt receprū est & datum à Iurisprudentibus omnibus, & est indemonstrabilis dignitas in ciuili peritia, Confirmatur ab Aristotele lib. Rhetori. ad Alexandrum innuente purum consensum essentialiter legē esse, ad quem verba si comparentur retinent rationem quam habent accidentia ad substantiam; quia conferunt ad legis cognitionem ipsa vero leges non sunt. Ergo in proposita specie facti Pomponij, si conuenerit inter nos vt tibi vinum mutuem, & dedero determinatam quātitatem vini veteris, & nihil cauero de tanto vino vetere restituendo, quoniam quantitas & qualitas determinata rei tradite, & accepte, demonstrant confusum illum consensum contrahendi mutuum, determinari ad contrahendam distinctam obligationem vini veteris & præcisæ quantitatis, deficiē tibus verbis, recte recurrimus ad hæc ipsa accidentia tanquam ad notas quasdam & signa conceptus mentis, & ex his consensum colligimus quasi ex verbis, & certam regulam sumimus ad determinandam actionem & solutionem. Quod vero dicimus ex his non ex quantitate sola, sed à qualitate quoq; nos signum sumere, hoc ideo est, quia quantitas & qualitas æqualiter insunt substantiæ rei & æque concurrunt ad determinandum subiectum, non enim certum quod persequimur certi conditione ex mutuo, sola quantitate determināte dicitur certum sed qualitate quoq. l. certum inf. eo. Quia res non est sola materia quam sequitur quantitas, neq; sola forma quam imitatur qualitas, sed compositum ex vtrisq;. Ideo reddita re diuersæ qualitatis non censetur reddita res debita, veluti vino nouo pro vetere, alioquim restituta quoq; diuersa quātitate rei solueretur obligatio. & sic aliud pro alio soluēs liberaretur inuito creditore debitor quod est impossibile.

Quod vero inquit NAM IN CONTRAHENDO QVOD AGITVR PRO CAVTO HABENDVM EST Verbo quod agitur significat intrinsecam operationem intellectus, consensum scilicet partiū, fortasse quoniam hæc ipsa simpliciter actio est, cuius operationes extrinsecæ, aut exequutiones aut signā sunt, & manifestū est & vulgaūt in Iure nostro, hoc ipso verbo agere & actum esse consueuisse significare Iuris interpretes immanentem ipsam actionem mentis l. eum qui calendis. & l. stipulatio ista habere. §. in stipulationibus. ff. de verb. obli. cum similibus. Vt sit sensus, nam in contractibus concors voluntas contrahentium etiam si verbis non sit significata & firmata habenda est pro firma & expressa, scilicet si aliūde quā ex verbis euidenter & sincere appareat, quia verba non sunt cōtractus, neq; simpliciter his obligamur, sed sunt instrumenta & signamenta quibus manifestatur conuenientia propositi, à qua formaliter fit obligatio. Propterea si præter verba ex facto apparebit voluntas (quemadmodum hic ex accidentibus rei date intelligitur id esse actū vt æquæ bonum redderetur.) hanc ipsam voluntatem sequemur. Et quod inquit in contrahendo, Indefinitam orationem hanc vniuersaliter exponimus, vt complectatur stipulationes & omnes contractus indifferenter & semper, quia consequens est communiorem positionem, vt diximus, & confirmatur hoc ipsum in l. semper à Vlpiano de reg. iur. Semper inquit in stipulationibus & in cæteris cōtractibus id sequimur quod actū est. Neq; restringit datam hanc dignitatem Celsus vt falso sentiunt in l. quiequid adstringende. ff. de verb. oblig. Vbi quicquid, air, adstringendæ obligationis causa dictum est id nisi palam verbis exprimatur omissum esse intelligendum est, cuius sententia est omittenda esse in stipulatione signa imperfecta & ambigua, quibus non possumus rectè percipere voluntatem vtriusq; partis ad cōtrahendum, Quia stipulatio conceptio verborum est accommodata & inuenta ad astringendas obligationes qua quisq; possit sibi prospicere & tuto facere debitorem sibi obligatum, præsertim in conuentionibus illis, quæ sui natura non possent actionē parere, & vbi quis eligit stipulari profitetur se velle sibi cauere & corroborare Ius suum. At vbi verbis ambiguis hoc ipsum facit abuti videtur adminiculo Iuris ciuilis. & quia nō facit quod vult, neq; vult quod facit, iustū est sibi imputari & haberi ambigua verba pro omissa vel hæc ipsa pro promissore interpretari, nisi determinatus consensus vtriusq; partis aliter demonstretur. Alioquim si appareat ex alijs perfectis & adequatis coniecturis, Veluti si ex ante actis negotijs opporteret puta socium dare socio determinatam quantitatem Tritici, & stipulatus socius fuerit cōfuse Triticum, determinabitur obligatio ex consensu declarato ex præcedentibus. l. Triticum ff. eo. de verb. obli. quia nulli dubium est ex vtriusq; partis consensu perfici obligationem l. continuus. §. si hominem ff eo. & verborum intelligentiam ex causis assumendam esse dicendi cap. Intelligentia. ex. de verb signi.

Cæterum

Cæterum quod colligunt ex hoc contextu doctores. quod par est virtus taciti & expresſi, quemadmodum recedunt à verbis Iureconsulti sic aberrant à sententia. & formant propositionem impoſsibilem. Non enim tacitum conuertibiliter est id quod agitur, sed longe magis commune verbũ & æquiuocæ significationis est, quia quãdoq; repræsentat cõsensum Iuris interpretatione sub intellectum. Aliquando rem consequentem ad positionem alterius, & id quod est natura prius. Nonnunquam puram patientiam. Purum propositum item mentis occultum nullis extrinsecis signis indicatum. Deinde domesticam cautionẽ. Demum quibuscumq; coniecturis quodcunq; fuerit præsumptum, dummodo verbis non sit significatum expresſis. Quæ cõiecturæ solæ vt infinite pene numero sunt, differentes genere & gradu potestatis fidei faciendæ, vbi congregantur in vnũ & sub vnum singularem terminum verbi taciti complectuntur, faciunt propositionem adeo multiplicem & variam & falsam, vt nihil poſsit esse fallacius neq; periculosius. Et nihil potest esse fortasse irridendum magis studio doctorum scribentium, qui quærunt distinctam notitiam eius, nulla distinctione habita. quia latente rerum æquiuocatione fieri non potest manifestum ꝙ quærimus. Opportuisset primo quidem demonstrare quotuplex est significatio verbi taciti, deinde declarare in quam appellationem foret accipiendum, demum ampliare vel limitare propositam regulam, (si tamen hæc ipsæ limitationes poſſunt ex scripto Iure sumi, quod nos negamus, vbi distinctus sensus & accommodata materia rei demonstretur.) An non ita cuiusq. natura cogitanda est? (inquit Socrates in Phedro.) Primo quidem vtrum simplex sit an multiplex, de quo & ipsi habere artem & alijs dare posse desideramus, deinde si est simplex, inuestigãdum quam & ad quid agendo, rursus quam & à quo patiẽdo, natura vim habeat. Quod si species habet multas, his dinumeratis in singulis, similiter ac in vno naturalis, & agendi & patiendi vis inquirenda, sine his vero progreſsio tanquam ceci iter esse videtur.

Sperabamus quidem dum cudebantur cõmentaria legis prime (præter ea quæ scripsimus ad legẽ secũdam) posse percurrere quoq; scripta Iasonis hic. Et nostrum propositũ erat ostẽdere quantum impertinẽter laboret circa hunc articulum. Innitens aliquãdo falsis suppositis, vt in exẽplo legis precibus C.de imp. & alijs sub. & l.si de inst. & sub. quibus casibus nulla tacita voluntas inest pupillariter substituendi, imo mater admittitur ex contraria mente testantis, & ad illam non existentem frustra comparatur pupillaris expressa, Nonnunquam comparando patientiam puram ad verba. Aliquando purum præsumptum. Sæpe laborans vt demonstret nõ esse parem virtutem taciti & expreſsi, vt ad alia & ad alia cõferuntur. ꝙ est ridiculum, vt est inepta omnis comparatio rerum, quæ non sit cæteris paribus, quia nedum expressum & tacitum, quæ multiplices termini sunt, sed id quod est simpliciter idem numero diuersis rebus admixtum, cõiunctum comparatum non potest non operari diuersa. Sol enim vt Sol est, cõglutinat lutum & liquefacit ceram. Sed quia cogimur finem facere, sit nobis in præsentia satis, quantum ad hoc, admonuisse Iuris studiosos non esse temere recedendum à verbis legum. Quarum qui poterunt sinceram intelligentiam cõsequi. Facile poterunt iudicare quantum aberrauerunt antiquiores nostri scriptores à veritate. De libris quorum Iure poſſumus fateri verum esse, quod inquit Auerroes de nonnullis libris Auicenne. Auicenne libri faciunt potius à sapientia recedere quàm ipsam acquirere.

Superest vt amicis nonnullis satisfaciamus, quibus partim visum est defecisse nos omittentes silentio rationem nostri propositi, cur tractauerimus de verbis rubricæ post expositionem legis primæ, partim falso damnaſſe Philippum Decium ad. §. Appellata. aſſerentem donidationem. & actionis exclusionem esse conuertibiles Ethimologias donationis & exceptionis. Quibus dicimus, antecedere cognitionem primi cõtextus declarationem rubricæ, sicut generale & multiplex ordine doctrinæ precedit distinctum & speciale, ne fiat inutilis eiusdem rei repetitio, quam non potuiſſent Iuris scriptores euitare, vbi eorum scripta eſſent interpretationes. Quoniam cõtextus primus Vlpiani. pura declaratio est potestatis significandi verborum, De rebus creditis, primæ scilicet particulæ tituli Iustiniani. Quod attinet ad Ethimologiam donationis & excepsionis. inquit Decius in vltima lectura §. Appellata num 4. in fin. in his exemplis Ethimologia non habet

per aduentū differentiæ illius quæ interponi actioni cuiusq; rei solet. Quoniam exclusio vt exclusio est multiplicis & latissime significationis est. Et decipitur Decius cōfundens rei diffinitionem, quæ est actionis exclusio.cum nominis Ethimologia,quæ pura est exclusio. Quantū ad donationē cum qua conuertibiliter dici doni dationem asserit, dicimus perfici donationem ante doni traditionem nuda voluntate declarata.l. si quis argentum.§. pe C.de don.§. perficiuntur inst. eo. Item doni dationem esse rei donatæ dominij translationem, quia datio traditio est dominium transferens §. sic itaq; inst. de actio. Sed post perfectam donationem ante doni traditionem non transfertur dominium ad donatarium.l fi.§. Lucius ff. de donat. stat igitur donatio sine doni datione, & consequenter non conuertuntur.

Demum dubitant, vtrum recte affirmauerimus ad l. Cum quid in principio,cōtractum esse actū illum quo contrahuntur obligationes, quia Paulus dicit in l.labeo ff. de verb sign. contractum vltrocitroq; obligationem esse. Respondemus cōtractum esse negotium & factū aliquod.l. rogasti de præscript. verbis l. si in area de condictione indebiti. obligationem vero Ius esse quo tenemur ex facto, quia Iuris vinculum est, & c ꝙ est vulgatum, & cōsequitur factum vt dicunt, ex facto oriri Ius, & qua ratione Ius non potest esse genus facti quod demonstrauimus ad paginam.21. Nec idem à semetipso produci,eadem est impossibile obligationem esse genus contractus. Ad l.labeo dicimus,quod obligationis verbum dupliciter accipi potest, nonnunquam pro actuali operatione ipsa ligandi & facto ex quo Ius oritur. Aliquando pro Iure consequente factum, Primo modo manifestum est Paulum in d.l.labeo sumpsisse obligationē,significando scilicet negotium ipsum à quo causatur obligatio. sumpta denominatione ab effectu, simili ratione fortasse qua legem appellamus Ius. ab effectu sui. quia Ius sui principali significatione id quod æquum est demōstrat, hoc est operationem illam quæ formatur ad imaginem legis & ex æquo respondet illi. Et frequens est & probatus vsus apud bonos authores sumere nomen effectus ad demonstrandam causam vel e contra, vt ex magis notis nos ducant in notitiam rerum incognitarum. Sensus ergo propositi contextus Pauli est. contractum vltrocitroq; obligationem esse. Hoc est contractum verbum, in sui maxime propria significatione sumptum. significare negotium & operationem actualiter causantem reciprocam obligationem, vt emptio, ꝙ exemplificat, & similia. Et hoc ipsum est (quod diximus nos) Actus quo contrahuntur obligationes.

ERRATA QVAMPLVRIMA PRAESERTIM ORTHOGRAPHIAE remittuntur iuditio Lectoris, adnotatis interea nonnullis grauioribus.

Pagina.
1 Interpretationē lege Interpretatione.
ad eamq; lege ad eam quæ.
8 p. extrementum lege extremum.
11 f. Inesse lege incsse.
12 m esset lege esse.
13 p. lactitudinis lege latitudinis.
17 f. Legislatore lege Legislatorem.
17 f. vendictiones lege venditiones.
18 f. sumendo lege sumende.
19 f. soenlni lege solenni.
26 p. demetia lege dementiam.

Pagina.
26 m. quæsti lege quæsiti.
29 p. eadem lege eandem.
33 f. has lege hæ.
34 p. hæc ipse lege hæ Ipse.
34 p. condictiones lege conditiones.
35 p. fit lege fin.
37 f. vel qui equla lege vel equi quia.
38 p. Iureconsultus lege Iureconsultum.
39 p. condictionis lege conditionis.
40 p. istitius lege istius.
40 m. signam lege signa.

INDEX VBI NVMERVS PAGINAM

Litera .p. Principium .m. Medium .f. Finem ſignificat.

A

Actionum perſonalium â realibus differentiam quam facit Albericus de Roſate & Ripa ridicula eſt. 8. p.

Actionum dignitas non eſt accidens conſiderabile â Iuriſprudente. ibidem.

Ad cognitionem quid rei ſemper debet præcedere cognitio quid nominis. 14 m.

Authoritas potius eſt ratione confirmanda quam e contra. 3. f.

Arguere qua ratione liceat ex verbis rubricæ. 18. f.

Argumentum ab ordine rubricarum verendum eſt non eſſe de mente Legislatoris, & falſa eſt ratio Martini Silimano ab hoc ipſo ſumpta, in quæſtione tutoris teſtamentarij. 19. m.

Alluſio quid ſit. 20. p.

Aliud pro alio inuito creditore ſolnere quid ſit. 32. f.

Aliud pro alio inuito creditore non poſſe ſolui, regula eſt neceſſaria. 34 m.

Agere conſentire eſt. 40. m.

Aſſentire quid ſit. 2 m.

Argumentum ab authoritate valere fortaſſe fruſtra laborant vt comprobent doctores, An hoc ſit perpetuum in quouis genere argumentorum Dialecticorum. 27. m.

B

Bartoli literalis expoſitio contextus primi falſa eſt. Et hoc ipſum difuſe demonſtratur, & comprobatur falſo allegari contextum primum ad confirmãdam propoſitionem illã, ad cognitionem ſpeciei debet precedere cognitio generis. 12. p.

Bartoli primum adnotatum, rubrica debet eſſe generalis ad nigrum habet duplicem ſenſum, & eſt ſecũdum eius intellectum ſimpliciter falſum, quocũq; modo non ſimpliciter verum. 14. f.

Bartoli ſecundum aduotatũ licitum eſſe arguere ex verbis rubricæ, vtrũ recte & qua ratione colligi poſsit ex l. pri. 18. f.

bendo. 20. p.

Difuſæ. 28. m.

Bartoli quarta obſeruatio, interpretari verbum pertinere ad doctorem vt materiam pro euidẽtia recitet, nihil eſt. 20. m.

Bartolus male dubitat quomodo probetur hæc propoſitio per ſe nota, ad cognitionem ſpeciei debet præcedere cognitio generis. 20 m.

Bartolus decipitur aſſerens prædictã propoſitionem probari ad ſenſum. 20. f.

Bartoli quæſtio vtrum teſtis examinatus ſuper contractu mutui poſsit interrogari. quid ſit mutuum, habet duplicem ſenſum, quæ ſit eſſentia, & quid ſignificet nomen. Primo modo facta interrogatio impertinens eſt, & qua ratione. 21 p.

Bartoli tertia quæſtio. An teſtis omittẽs maiorem propoſitionem concludat ridicula eſt. 22. m.

Bartolus male probat teſtem aſſerentem ſe vicinum eſſe, vt demõſtret cauſam ſcientiæ recte concludere. 22. f.

Bartoli propoſitio quam per ſe notã appellat vicini, & conſanguinei ſciunt facta vicinorum nõ eſt per ſe nota; neq; probabilis. 23 m.

Bartolus falſo aſſerit vicinos & conſanguineos ſcire facta vicinorum eſſe Iuris præſumptionem quæ ſuficiat ad cõdemnationem. 24. f.

Bartoli ratio cur teſtis qui aſſerit ſe vidiſſe aliquem dominum fundi non probat, falſa eſt. 25. m.

Bartoli quæſtio vtrum fideiuſſor contineatur ſub titulo de rebus creditis, impertinens eſt. 26. m.

Bartolus falſo aſſerit credendi verbo cõtineri omnes contractus. 26. f.

Bartoli differẽtia quam innuit inter fideiuſsionem & verborum obligationem nulla eſt. 26. m.

Bartoli oppoſitio ad legem primam de doctorum authoritate non neceſſaria nulla eſt. & ſolutio complectitur

bare dicta sua per locum ab authoritate ridicula est. 27. f.
Bartoli theorica, vbi confirmat recte posse probare dictum suum per locum ab authoritate propria, maxime omnium ridicula est. 28. p.
Bartoli oppositio ad legem pri. de l. pri. C. si aduer. cred nulla est. 28 m.
Barto. & glo oppositio ad legem pri. quod titulus de pignoribus non compræhendatur sub titulo De rebus creditis, & eius solutio impertinens est. 28 m.
Bartoli dubitationis vtrum creditor dicatur is cui debetur ex legato, solutio. 28. m.
Bartoli quæstio, vtrum is cui debetur in die vel sub condictione non pertinet ad verba textus. 30. p.
Bartoli quæstio an fideiussor sit debitor nihil est. 30 m.

C

Credere quid sit. 2 m.
Credere verbum quomodo transsumatur ab operatione intellectus ad ciuiles actus. 2. f.
Credere verbum non est vniuocum, nec equiuocum & qua ratione. 2. f.
Credere verbum, vt extrinsecam operationem demonstrat, commune est secundum prius & posterius. 3. p.
Credere verbum principaliter significat mutuum secundario commodatum & deineeps reliquos contractus. 3. p.
Credere verbum, & nomen creditor non sunt coniugata, & non denominatiue ducuntur à eredendo. difuse. 28. m.
Credere & creditor nihil penitus habent commune, nisi simplicem vocis conuenientiam. 28. f.
Credere est verbum facti, creditor est nomen Iuris. 28. f.
Creditor ad verbum credere, non ita se habet sicut debitor ad verbum debere. 28. f.
Creditum verbum habet equiuocam significationem. 29. m.
Creditoris verbi origo. 29. f.
Creditor in diem & sub condictione non sunt simpliciter creditores, sed propric creditores secundum quid. 30. p.
Continuatio quid sit. 6. f.
Continuatio quorum sit facienda. 6 m.
Continuatio non omnium est facienda. 6 m.
Continuatio tituli De rebus creditis non est facienda. 6 m.
Continuatio tituli De rebus creditis quæ communiter faciunt falsa est. 7. p.
Ciuilis peritia imitatur disciplinam demonstratiuam. 24. p.
Conuersatio occasio est, non causa sciendi. 25. p.
Conuenientia in voce tantum non facit nomina coniugata. 29. p.
Consistere pondere numero vel mensura quæ dicantur & cur dicantur. 31 m. 32 p.
Certum quantitate sola cur non dicatur certum. 40 m.
Contractus quid sit. 41.

D

De præpositio nihil significat. 11. p.
De præpositionem significare materiam falsum est simpliciter & absolute. 9. f.
De præpositio potest multa consignificare. 10 m.
Diffinitionem facti esse Ius ridiculum est dicere. 21. m.
Diffinitio & diffinitum sunt idem numero. 21. m.
Diffinitiones rerum in Iure reperte non sunt leges, sed materiæ declarationes circa quam lex versatur. 21. f.
Doni datio non est conuertibilis Ethimologia donationis. 42. p.
Dubitatio particule si certum petatur. 4. f.

E

Explicatio rationis legis primæ. 1.
Expositio verborum, De rebus creditis ad mentem Prætoris. 3 m.
Expositio particulæ, De rebus creditis ad mentem Iustiniani. 5. p.
Expositio particulæ si certum petatur. 5. m.
Expositio totius rubricæ. 5. f.
Extante Saturo, quod filia dotata non succedat matri nec auie, iniuste consuluisse Paulum de Castro excludendam esse filiam ab hæreditate patris propter verba indeffinita rubricæ, difuse probatur. 15. m.
Expositio verborum De rebus creditis quam communiter secuntur scribentes falsa est. 7. p.
Expositio communis verborum, si certum petatur, quomodo possit esse vera. 9 m.
Expositio verbi petatur, hoc est repetatur, est falsa. 9. f.
Ex præpositio multa consignificat. 10. m.
Explicatio rationis. s. mutui. 31. p.
Expositio litere. s. mutui triplex. 31. m.
Expositio. s. Appellata. 37. f.
Exceptionis diffinitio. 42. p.

F

Fides quid sit. 2. m.
Finis examinationis testium. 21. m.

Fide-

Fideiussio quid sit. 26.m.

G

Generalis significatio, horum verborum De rebus creditis, nō erat per se nota. 2.m.
Generalis significatio verborum De rebus creditis, non est vniuoca, sed communis secundum prius & posterius. 2.m.

I

Interpraetandi tituli Praetoris, quae fuerit ratio Vlpiani. 2.m.
Interpraetis officium. 20.m.
Interpraetis officium. 5. p.
Interpraetis Iuris ciuilis officium. 6. p.
Ius non potest conculcatis praesumptionibus ex incerto colligere certum. 25.m.
In creditum ire quid sit. 32. p.
In creditū ire quomodo possimus in his quae non consistunt pondere numero vel mensura. 33.m.
Idem per idem demonstrare non inconuenit vbi verbum demonstrans sit notius. 32.m.
In cōtrahendo quod agitur pro cauto habendum esse, perpetuum est. 40 m.f.

L

Lex debet esse manifesta. 16. p.
Legis vis obligatoria vnde sit. 16.m.
Legislator non potest subministrare Iudicibus vniuersalem propositionem pro regula praesumptionis. Et quales sint Iuris praesumptiones. 24.f.
Legatarius est proprie creditor. 29.f.
Locus ab Ethimologia apud Dialecticos quid sit, & quae sint Ethimologiae quae deseruiunt illi. 38 p.
Logici non colligunt argumentum per locum ab Ethimologia ab illis quae latiorem aut strictiorem significationē habent Ethimologiam. 38.m.
Limitationes omnes Iasonis & Ripae ad regulam aliud pro alio inuito creditore solui non potest, impertinentes sunt. 34.f.

M

Mutui datio quid sit. 31.m.
Mutui contractus formam capit á natura materiae. 31. f.
Mutuum est cōcessio vsus principalis rerum consumptibilium per vsum. 34.p.
Mutuum ciuile est mutuum praesumptū. 38. f.

N

Non omne quod fit à Legislatore fit ab eo vt Legislator est. 17. f.

O

Ordo Iuris ciuilis. 5. f.
Ordo quid sit. 6. p.
Ordo duplex intrinsecus & extrinsecus. 6. p.
Ordo rubricarum quid sit. 19.m.

P

Petitio haereditatis vtrū sit in rem actio vel mista. 8.m.
Petitionem haereditatis esse mistam dupliciter potest intelligi. 8 f.
Petitio haereditatis quid sit. 9 m.
Punctum quod dicunt haberi loco copulae aut nihil est aut est perniciosum. 11. p.
Praesumptiones Iuris quales sint. 25 p.
Probare per locū ab authoritate quid sit. 27. f.

Q

Quatuor requisita ad contractum mutui secundum Bart. & Acur. signa sunt illos non percepisse rationem mutui. 33. f.

R

Rerum declarationes vbi sint necessariae. 2.m.
Rei verbum indifferens est. 3.m.
Rei verbum elegisse Praetorem vt generale quo pacto sit intelligendum. 3.m.
Ratio contextus primi. 3. f.
Rubrica non potest esse genus materiae significatae per rubricam. 13 m.
Rubrica quocumq; modo sumatur ens relatiuum est. 15.p.
Rubricam generaliorem nigro sufficere ad decidendas causas, falsum & perniciosum est & diffuse probatur. 15 m.
Rubrica non potest esse lex. 15.m.
Ratio propositionis illius ad cognitionem speciei debet praecedere cognitio generis. 20. f.
Rerum quarum veritas indagatur à testibus duplex est conditio. 25.m.
Res intelligibiles nihil prohibet probari per testes. 22. p.
Res intelligibiles probantur per testes. 25.m.
Rei verbum quomodo significet speciē, cū habeat generalem appellationem 30. f.
Rubrica, si sit contraria nigro, cui potius sit standum dubitare, ridiculum est. 19 p.
Regulae non cōstituuntur ex his quae extrinsecus accidunt. 10. f.

T

Titulus De rebus creditis vtrum sub eadem significatione præponatur nobis à Iustiniano quam elegerat Prætor. 4 m.
Titulum cur non inscripserit Legislator De rebus debitis, dubitare ridiculũ est. 7. f.
Titulus simpliciter distinguit, per accidens significat materiam. 14. f.
Titulus signum est. 15. f.
Titulus præcedit legem quantum ad nostri cognitionem, natura vero posterior est. 19. p.
Testis qui deponit non intelligens significationem verborum nõ est testis nisi æquiuoce. 21. p.
Testimonium quid sit. 21. p.
Testes cur examinentur de veritate facti non Iuris. 21. m.
Testem quod dicunt scribentes non possе deponere nisi de solo sensu corporeo falluntur. 22. p.
Testimonium differt à causa scientiæ. 22. p.
Testis reddendo causam scientiæ cur nõ possit excedere fines rerũ sensibiliũ. 22. p.
Testis nihil impedit quominus possit examinari super rebus intellectnalibus. 22. p.
Testis cur teneatur reddere causa scientiæ. 22. p.
Testis deponens Titium esse sane mentis, & assignans pro causa scientiæ vicinitatem non concludit. 25 m.
Testem non teneri respondere ad interrogationem rerũ quæ iuditio solo intellectus percipiuntur. Falso asserit Innocentius in cap. cum causam ex. de testa. 25. f.
Taciti & expressi quod dicunt parem esse virtutẽ falso eliciunt ex l cum quid & est propositio [redacted] falsa. 41.

V

Verbum credere vt in pluribus mutuum significat.
Veritas non indagatur ex impropria verborum significatione. 11. f.
Vicinitas non est causa scientiæ. 23. f.
Verba & operationes quo pacto manifestent conceptum mentis. 39. f.
Voluntas si sit recte rationis appetitio essentialiter lex est. 39. f.
Verbum obligatio potest dupliciter accipi. 42.
Vtrum aliqua oratio sit lex, non est nostrum interpretari. 16. m.

Series Cartarum.

* A B C D E F.

Omnes sunt Duerni.

TICINI

Excudebat Hieronymus Bartolus.

M D LXVI.

78

35
18
57

57
39

96